

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE E.H.
1487 NUMARAYLA KAYITLI BİR MECMÛA-İ
TEVÂRÎH (İNCELEME-METİN)**

**HATİCE PİROĞLU
16723011**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi ALİ EMRE ÖZYILDIRIM**

**İSTANBUL
2019**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE
E.H. 1487 NUMARAYLA KAYITLI BİR
MECMÛA-İ TEVÂRÎH (İNCELEME-METİN)**

**HATİCE PİROĞLU
16723011**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi ALİ EMRE ÖZYILDIRIM**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE
E.H. 1487 NUMARAYLA KAYITLI BİR
MECMÛA-İ TEVÂRÎH (İNCELEME-METİN)

HATİCE PİROĞLU
16723011

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih: 6.11.2019

Tez Oy Birliği / ~~Oy Çokluğu~~ ile Başarılı Bulunmuştur

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi, ALİ EMRE ÖZYILDIRIM

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. HANİFE KONCU

Dr. Öğr. Üyesi, İBRAHİM SONA

İSTANBUL
KASIM 2019

ÖZ

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİ E.H. 1487 NUMARAYLA KAYITLI BİR MECMÛA-İ TEVÂRÎH (İNCELEME-METİN)

Hatice Piroğlu
Kasım, 2019

Bu alışma kapsamında çeviriyazısını sunmayı ve incelemeyi amaçladığımız *Mecmûa-i Tevârîh* adlı eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde E.H. 1487 numarayla kayıtlıdır. Kurgu ve içerik açısından planlı/düzenli ilerleyen mecmûa padişaha sunulmak üzere tertip edildiği için özenli bir cilt ve yazıya sahiptir. Kaside ve tarih manzumelerinden oluşan mecmûanın mürettibine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Yalnızca başlangıçta yer alan duanâmede, rüya gören Süleyman adlı bir zâtın ismi geçmekte, sonundaki “li-muharririhi” kısmında da mürettibe dair bir ipucuna rastlanmamaktadır.

Çalışmamıza konu olan *Mecmûa-i Tevârîh* adlı eser, mecmûa geleneği içerisinde özel bir yer teşkil etmektedir. Mecmûada II. Mustafa dönemi (1695-1703) olaylarına dair yeni ve tafsilatlı bilgiler yer almakta, XVII. yüzyılın ikinci yarısını kapsayan dönemdeki siyasî-sosyal aksaklıklar samimî bir dille yansıtılmaktadır. Mecmûada bulunan tarih manzumelerinde padişahın yanında sefere giden kişilerin bir kalenin fethi esnasında şahit oldukları ana dair canlı tasvirleri yer almaktadır. Nitekim eserde şiiri bulunan zâtlar II. Mustafa'nın yakın çevresinden ve ilmîye sınıfındandır.

Giriş, İnceleme, Metin ve Sonuç olmak üzere dört bölümden oluşan çalışmamızda, esas kısmı, detaylı analizlere yer verdiğimiz İnceleme kısmı oluşturmaktadır. Giriş kısmında II. Mustafa'nın hayatı ve bu dönemdeki gelişmeler hakkında kısa bilgiler yer almaktadır. İnceleme kısmını oluşturan ikinci bölüm “Türler Açısından Mecmûada Yer Alan Tarihler”, “Şekil Özellikleri”, “Muhteva Özellikleri” ve “Şairler ve İletişim Ağları” olmak üzere dört alt başlıkta ele alınmaktadır. “Türler Açısından Mecmûada Yer Alan Tarihler” kısmında *Mecmûa-i Tevârîh*'in genel özellikleri verilerek eserin tarih mecmûaları içerisindeki konumu belirlenmekte, manzumelerde yer alan tarih düşürme türleri örneklerle açıklanmaktadır. Şekil özellikleri kısmında nazım şekilleri, vezin, kafîye ve redif tablolar aracılığıyla incelenmektedir. Muhteva özelliklerinin incelendiği kısımda, mecmûanın başında bulunan Duanâme, içinde barındırdığı rüya anlatısı ile birlikte kurgusal açıdan bölümlendirilerek analiz edilmektedir. Cülûsiyeler değerlendirilirken II. Mustafa'nın cülûsiyelerdeki tasviri, şiire yansıyan özellikleri ve cülûsun sosyal hayatta ve saray çevresinde nasıl karşılık bulduğuna bakılmaktadır.

Muhteva özelliklerinin incelendiği devam eden kısımda şairlerin talep, beklenti ve şikâyetlerini dile getirdikleri arz-ı hâller, içeriklerine göre sınıflandırılarak yazılış amaçları ve üsluplarına göre detaylıca ele alınmaktadır. Tarihî olayların mecmûadaki aktarımları manzumeler ve tarih kaynaklarındaki bilgiler karşılaştırılarak açıklanmaktadır. Muhteva özelliklerinin son kısmında ise şairler ve iletişim ağları

tespit edilmektedir. Üçüncü bölümü oluşturan “Metin” kısmında, titizlikle hazırlanan çeviriyazı metni ve metne dair hususlar yer almaktadır. Hazırlanan şairler indeksi, şairleri ve şiir numaralarını bulmada kolaylık sağlamaktadır. Sonuç kısmında mecmûaya dair çıkarımlarda bulunularak elde edilen verilerle özel bir mecmûa olan eser yorumlanmaktadır. Takip edilen bu yolla mecmûanın klasik Türk edebiyatına ve XVII. yüzyıl hakkında çizilen genel çerçeveye katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mecmûa, Cülûsiye, Tarih Manzumeleri, Sultan II. Mustafa.

ABSTRACT

MECMÛA-İ TEVÂRÎH (E.H. 1487) in the LIBRARY OF TOPKAPI PALACE MUSEUM: ANALYSE and TEXT

Hatice Piroğlu
November, 2019

This study aims to present and examine the translation of the work, *Mecmûa-i Tevârîh* which is registered with number E.H. 1487 in the *Topkapı Palace Museum Manuscript Library*. Since the poetry magazine, which has a systematic content and fiction, is prepared to be presented to Sultan, it has a special tome and writing style. The magazine came to light by myself for the first time, however the compiler of the work is unknown. The poetry magazine is composed of qasidas and the history poems. Only in the introduction section, a person named Süleyman is mentioned in the *duanâme* part but there is no clue regarding the compiler even in the part of li-muharririhi which is located in the conclusion of the text.

The subject of this thesis, *Mecmûa-i Tevârih*, (E.H. 1487), has a special place in the tradition of poetry magazine. The text gives us unknown and detailed information regarding the reign of Mustafa II and reflects the socio-political problems of the 17th century with an intimate language. The poetry magazine appears to be significant due to the existence of narration in the poems regarding people who participated to the campaign together with Sultan, such as depiction of the conquest of a castle. People who have poems in the poetry magazine were close to Sultan Mustafa II and belonged to the Ottoman *ilmiye* class.

This study consists of four parts; introduction, analysing, text and the conclusion. The main part of the thesis is Chapter 2, which includes detailed analysis. The introduction part briefly indicates the life of Mustafa II and his reign. The second chapter has respectively 4 sub-sections: “Türkler Açısından Mecmûada Yer Alan Tarihler”, “Şekil Özellikleri”, “Muhteva Özellikleri” and “Şairler ve İletişim Ağları”. In the section of “Türkler Açısından Mecmûada Yer Alan Tarihler”, characteristics of the *Mecmûa-i Tevârih* were evaluated in respect to the genre of history poems. Also, the types of dating in the poems were explained by giving relevant examples. In the part of “Şekil Özellikleri”, the form of poems and *nazım*, the rhythm, rhyme and *redif* are examined through tables. In the third sub-section of the same chapter, the section of “*duanâme*” which takes part in the beginning of *Mecmûa-i Tevârih*, is analyzed by cutting into sections according to its fiction. As a type of qasida, *cülûsiyes* are examined to reveal how Mustafa II was depicted, which of his characteristics were mentioned and also how his enthronement influenced Ottoman social and court life.

In the following pages of the same part, the petitions written by poets in order to reflect their demands, expectations and complaints, are categorized and evaluated according to their reasons of letter and writing styles. In order to explain the

narratives of historical events in the poetry magazine I compared them with informations that have given in other historical sources and poems. The third chapter of the thesis includes the translation of the manuscript and features of the text. Also, the index of the poets was designed to enable readers to find the numbers of poems and the names of poets more easily. In the conclusive section of the thesis, I indicated my interpretations and analysis regarding to *Mecmûa-i Tevarih* based on the information in the previous parts. By this way, it is expected to contribute to the classical Turkish literature and to the historiography of 17th century.

Key Words: Classical Turkish Literature, Mecmûa, Dating Verse, Sultan Mustafa II.

ÖN SÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan E.H. 1487 numarayla kayıtlı *Mecmûa-i Tevârih* adlı eser özel bir mecmûa olması yönüyle detaylıca incelemeye tabi tutulmuş, mecmûanın çeviriyazısı ve incelemesi sunulmuştur. Mecmûa, şimdiye kadar hiçbir çalışmaya konu olmamıştır. Mecmûada şiiri bulunan 42 zâtın hepsi şair değildir; bu kişiler daha çok sarayla yakın irtibatlı olan ve dönemin veziriazamı Amcazâde Hüseyin Paşa, şeyhülislamı Feyzullah Efendi ve reisü'l-küttabı Râmi Mehmed Paşa'nın himayelerinde veya yakınında olan kişilerdir. Hepsinin genel ortak özellikleri ilmîye sınıfına mensup olmalarıdır.

Mecmûada toplamda 59 manzume yer almaktadır. Mecmûada bulunan bazı vezinsiz ve kafiyesiz şiirlerden hareketle mecmûayı tertip eden kişinin edebî kaygıyı merkeze almadığını söylemek mümkün. Manzumelerin arka planında bir tarih bilinci, tarihî olay aktarımı vardır. Cülûsiyeler ve tarih manzumeleri dil ve üslup açısından sadedir ve mecmûada açık bir anlatım hâkimdir. Bizzat saraya sunulan bir mecmûa olması, padişahın yakın çevresiyle iletişimi hakkında bilgi vermesi ve iletişim ağının tespit edebilme bakımından da değerli bir eserdir.

Çalışma sürecimde benden hiçbir desteğini esirgemeyen, beni her zaman anlayışla karşılayan değerli hocam Ali Emre Özyıldırım'ın çalışmamın bu aşamaya gelmesinde tarif edemeyeceğim kadar çok katkıları oldu; kendisine en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca bana klasik Türk edebiyatını sevdiren, görüşlerine her daim başvurduğum Hatice Aynur ve Berat Açıl hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım. Arapça kasidenin çevirisini ve tercümesini yapan M. Recep Keleş hocaya da teşekkürlerimi iletmek isterim. Son olarak hakkını asla ödeyemeyeceğim kıymetli anneme, bana her daim destek olduğu için müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Sultan II. Mustafa ve Dönemi	2
1.1.1. II. Mustafa'nın Hayatı	2
1.1.2. II. Mustafa Dönemi (Siyasî Gelişmeler, Savaşlar, Önemli Olaylar).....	4
2. MECMÛA-İ TEVÂRÎH	10
2.1. Mecmûa Geleneği İçerisinde Tarih Mecmûaları.....	10
2.1.1. Nüsha Tavsifi ve Mecmûa-i Tevârîh'in Genel Özellikleri	13
2.1.2. Türler Açısından Mecmûada Yer Alan Tarihler	18
2.2. Şekil Özellikleri	22
2.2.1. Nazım Şekilleri.....	22
2.2.2. Vezin	26
2.2.3. Kafiye ve Redif	27
2.3. Muhteva Özellikleri	29
2.3.1. Duanâme ve Rüya Kurgusu	29
2.3.2. Cülûsiyeler	32
2.3.2.1. Sultan II. Mustafa'nın Tahta Cülûsu	33
2.3.2.2. Sultan II. Mustafa'nın "Azim-i Cihâda Niyet" Etmesi	35
2.3.2.3. Devletin İçinde Bulunduğu Duruma-Siyasî/İdarî Atmosfere Dair ...	36

2.3.2.4. İslam Halifesi ve Dini İhya Edici Olarak Görülen II. Mustafa.....	39
2.3.2.5. Padişahın Mecmûaya Yansıyan Diğer Özellikleri	40
2.3.3. Arz-ı Hâller; Şairlerin Padişahıtan Talep, Beklenti ve Şikâyetleri	41
2.3.3.1. Borcunu Ödeyemeyip Gurbette Kaldığı İçin Padişahıtan Bahşış İsteği	41
2.3.3.2. Himaye Edilme-Rağbet Görme İsteği.....	44
2.3.3.3. Vakanüvis Olarak Bir Eser Telif Etme İsteği	44
2.3.3.4. Hasımların Hilesinden Kurtulmak İçin Yardım Talebi.....	45
2.3.3.5. Döneme Dair Şikâyet	47
2.3.4. Tarihî Olayların Mecmûada Aktarımı.....	49
2.3.4.1. Sakız Adası'nın Fethi.....	50
2.3.4.2. Birinci Avusturya Seferi	51
2.3.4.3. Temeşvar'a Gidiş	51
2.3.4.4. Lipova Kalesi'nin Fethi	52
2.3.4.5. Tabur'un Fethi.....	53
2.3.4.6. Padişahın İstanbul'a Dönüşü.....	53
2.4. Şairler ve İletişim Ağları.....	54
2.4.1. Şairlerin Kısa Hayat Hikâyeleri	54
2.4.2. Şairlerin Ortak Özellikleri ve Birbirleriyle İlişkileri.....	63
3. METİN	67
İmla Özellikleri	67
Çeviriyazı Alfabetesi.....	68
Çeviriyazıda Takip Edilen Usûl	69
Mecmûa Metni	71
4. SONUÇ	201
ŞAİRLER İNDEKSİ	204
KAYNAKÇA	206

ÖZ GEÇMİŞ	210
------------------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: II. Mustafa'nın Cülûsuna Düşürülen Tarihin Ebced Değeriinin Hesaplandığı Tablo	20
Tablo 2: Mecmûada Sıkça Kullanılan "Zâhir" Kelimesinin Ebced Değeriinin Verildiğı Tablo	21
Tablo 3: Nazım Şekillerine Göre Mecmûada Yer Alan Manzumeler; Başlıkları ve Buldukları Varak Aralıkları	23
Tablo 4: Mecmûa-i Tevârih'te Kullanılan Aruz Kalıpları ve Sayıları	26
Tablo 5: Mecmûa-i Tevârih'te Kullanılan Kafiye ve Redifler.....	27

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mecnûada Yer Alan Farklı Süslemeli Sayfa Örneği..... 17

KISALTMALAR

AD	: Adlî Dîvânı
age	: Adı geçen eser
b.	: Bin, İbn
bkz	: Bakınız
bs.	: Basım, baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
E.H.	: Emanet Hazinesi (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)
haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
K	: Kaside
MD	: Mâhir Dîvânı
ND	: Nahifi Dîvânı
nşr	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayı
SD	: Sırrî Dîvânı
ŞD	: Şinasî Dîvânı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDV: İA	: Türkiye Diyanet Vakfı: İslam Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
vs.	: Vesaire

1. GİRİŞ

XVII. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı'nın birden fazla cephede yaklaşık yirmi yıl süren savaşlar neticesinde eski gücünü kaybettiği, sık sık padişah değişikliğinin yaşandığı bir dönemdir. XVII. yüzyılda I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1618/1622-1623), II. Osman (1618-1622), IV. Murad (1623-1640), İbrahim Han (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687), III. Süleyman (1687-1691), II. Ahmed (1691-1695) ve son olarak II. Mustafa (1695-1703) padişahlık etmiştir.

Bu dönem askerî alandaki birkaç başarı haricinde yenilgilerle geçmiştir. Yeniçerililerin artık iyi savaşamaması, savaş meydanlarını bırakıp kaçmaya, ahaliye zulmetmeye başlamaları söz konusudur. Osmanlı, Viyana Savaşı ile Avrupa'yı bir kere daha karşısında birleşmiş bulmuştur.

Kara Mustafa Paşa'nın Viyana'da başarısız olması, yüzyılın sonunda yapılan Karlofça Antlaşması ile artık temellerin iyice sarsıldığını göstermektedir. Karlofça Antlaşması ile Osmanlılar Macaristan'ı Avusturyalılara, Mora'yı Venediklilere, Podolya'yı Lehliere vermek zorunda kalmıştır¹.

Mecmûada şiiri bulunan Şinasî, II. Mustafa tahta çıkmadan önce devletin bu durumunu şu beyitleriyle ifade etmiştir;

Sen de ey devlet yetim ü bî-kes olduñ bunca dem
Bir mürebbî bulmaduñ kim merhamet êde saña

Ṭıfl-ı hod-perverdeveş çekdüñ niçe derd [ü] elem
Bunca 'ömrüñ şimdiye dek oldı 'âlemde hebâ

Hâlüne âhir Hudâ rahm êyleyüp vèrdi ferec
Şad beşâret şâhibüñ buldı henüz ey bî-nevâ (8)²

¹Abdülkadir Özcan, "Karlofça", *TDV:İA*, c. 24, (İstanbul: TDV, 2001): 504-507.

²Tezdeki şiir numaralarını ifade etmektedir.

Öztuna'nın belirttiğine göre Karlofça Barışı'nda başmurahtas olarak görevlendirilen ve başarılı bir diplomat olan Reisülküttap Râmî Mehmed Paşa Karlofça'da bütün zor şartlara rağmen Türkiye'yi şeref ve liyakatla temsil etmiş, şöhretini bütün Avrupa'ya yaymıştır³. Çalışmamıza konu olan mecmûada şiiri bulunan şairlerin bir kısmının hâmisi de Râmî Paşa'dır. Râmî Mehmed Paşa ve Amcazâde Hüseyin Paşa gibi devlet adamlarının da desteğiyle Sultan II. Mustafa, savaşlarla geçen zor bir dönemi toplama çabası içindedir.

II. Mustafa tahta cülûsundan sonra hemen bir hatt-ı hümayun yayımlamış; bu hatta cesur ve kararlı bir tavır sergilemiştir. Hat içeriğinin bir kısmı şu şekildedir;

“Cenab-ı Hak, bu âciz ve günahkâr kuluna bir cihan padişahlığı ihsan etti, devleti idare edenlerin hangisi zevk ve safâya, kendi nefsinin rahatına düşmüş ise eli altındaki memleket ve tebaasının huzuru ve rahatı kaçmıştır. Biz bugünden zevk ü safâ ve rahatı kendümüze haram eylemişüzdür”⁴.

Bu tavır halkın gözünde II. Mustafa'nın değerini arttırmış ve bu durum da mecmûadaki şiirlere yansımıştır.

Hem edebî hem de siyasî alanda dönüm noktaları bu dönemde yaşanmıştır. Tarih kaynakları, Karlofça Antlaşmasını Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Fakat elbette bu tür dönemlendirmeler yeterince kapsayıcı değildir. Nitekim siyasî-ekonomik açıdan gerileme yaşayan bir devletin edebî açıdan en verimli olduğu zaman dilimi bu dönemde de devam etmektedir. XV. yüzyılda kendi temelini ve dilini oluşturan Dîvânı Edebiyatı, XVI. yüzyılda doruk noktasına ulaşmış, XVII. yüzyılda ise bu mükemmellik devam etmiştir⁵.

1.1. Sultan II. Mustafa ve Dönemi

1.1.1. II. Mustafa'nın Hayatı

Sultan II. Mustafa 8 Zilkade 1074 (2 Haziran 1664) yılında Edirne'de dünyaya gelmiş olup babası IV. Mehmed, annesi Gülnûş Emetullah Sultan'dır. İlimle küçük yaşlardan itibaren iştigal eden Sultan II. Mustafa, ilk dersini beş yaşında Vanî Mehmed Efendi'den aldıktan sonra hocasının tavsiyesiyle Seyyid Feyzullah Efendi'nin talebesi oldu. Birinci Lehistan Seferinde (1672) babasının yanında

³Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 4 (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994), 420.

⁴İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. 2 (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973), 556.

⁵Hüseyin Ayan, vd. “XVII. Yüzyıl Dîvân Nazım ve Nesri”. *Büyük Türk Klasikleri*, c. 5 (İstanbul: Söğüt Yayıncılık, 1987), 63.

Babadağı'na kadar ilerledikten sonra 1675 yılında kardeşi Ahmed ile birlikte şaşaalı bir törenle sünnet oldu⁶.

II. Mustafa'nın babasının ardından tahta geçmesi zaman aldı. 1687'de babasının hal'i sırasında babası tarafından tahta aday gösterilmesine rağmen devlet erkânının padişahlığa II. Süleyman'ı layık görmesiyle kardeşi II. Süleyman tahta geçti. Şehzâde Mustafa ise babası ve kardeşi Ahmed ile birlikte Topkapı Sarayı'nın Şimşirlik Dairesi'ne kapatıldıktan sonra Edirne'ye sevk edildi. Çok sevdiği Edirne'deki yaşamı süresince serbest bir hayat sürdü. 1691 yılında II. Süleyman'ın ölümünün ardından tahta geçmesi tekrar gündeme geldiyse de Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'nın tercihiyle II. Ahmed tahta geçti. Bu sırada Trablusşam beylerbeyliğinden mâzul Benli Hüseyin Paşa'nın II. Ahmed'i tahttan indirerek Şehzâde Mustafa'yı geçirme teşebbüsü başarıya ulaşamamıştı⁷.

Sultan II. Ahmed'in ölümünün ardından Sadrazam Sürmeli Ali Paşa tahta aday olarak onun oğlu İbrahim'i gösterdiyse de Şehzâde Mustafa otuz bir yaşındayken, hânedanın en büyüğü sıfatıyla Hazinebaşısı Nezir Ağa gibi bazı kimselerin desteğini alıp Edirne Sarayı'nda Ortakapı önüne taht kurdurarak 21 Cemâziyelâhir 1106/7 Şubat 1695'te, veziriazamı ve şeyhülislamı beklemeden padişahlığını ilan etti⁸. Bu yönüyle Osmanlı tarihinde II. Mustafa'nın tahta geçişi istisnalar arasındadır. Birkaç gün içinde de Eskiçami'de kılıç kuşanma merasimi yapıldı⁹. Edirne, bu açıdan bakıldığında II. Mustafa'nın saltanatı süresince mühim bir yerdir.

II. Mustafa tahta geçer geçmez ataları gibi kendisi de bizzat ordunun başında sefere çıkma isteğini bildirdi ve nitekim ordunun başında sefere çıkan son padişah olma unvanını aldı. Padişahın tahta geçtiği dönemde birden fazla cephede çok uluslu savaşlar devam etmekteydi. Sultan II. Mustafa padişahlığının ilk beş yılında aktif bir konuma sahip olup kendisini tamamen devlet işlerine vermişti fakat daha sonraki dönemde babasının eleştirilen hareketlerini taklit etmeye başlamıştı. Savaşlardan dolayı kötüye giden ekonomik durumun üzerine, II. Mustafa'nın Edirne'de fazla süre geçirmesi ve devlet merkezinin Edirne'ye kayması gibi sebeplerle hoşnutsuzluklar

⁶Abdülkadir Özcan, "II. Mustafa". *TDV: İA*, c. 31, (İstanbul: TDV, 2006): 276.

⁷Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995), 502-503.

⁸Özcan, 2006, 276.

⁹Mehmet Topal, "Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme-Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 4-5.

artmıştı. Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye karşı olan muhalif grubun da etkisiyle İstanbul'dan kalkan ihtilal ordusu Sultan II. Mustafa'yı tahttan indirmiş, sonrasında yerine kardeşi III. Ahmed'i getirmişti. Sekiz yıl tahtta kalan II. Mustafa son olayların üzüntüsü ve istiska ve mesane hastalıkları sebebiyle 29 Aralık 1703'te, tahttan indirildikten yaklaşık beş ay sonra, Edirne'de vefat etti. II. Mustafa'nın onu erkek olmak üzere yaklaşık yirmi kadar çocuğu olmuş ve birçoğu babalarından önce vefat etmiştir. Oğullarından I. Mahmud ve III. Osman padişah olmuşlardır¹⁰.

Sultan II. Mustafa'nın saltanatının ilk dönemi seferler ve savaşlarla, son dönemi ise nisbeten barış ve sükûn içinde geçmiştir¹¹. Zenta yenilgisinden sonra babası gibi av eğlencelerine dalan II. Mustafa, İkbâlî ve Meftunî mahlaslarıyla şiirler yazmıştır¹². Hat sanatıyla da uğraşan II. Mustafa, Hocaşâde Mehmed Enverî ve Hâfız Osman'den ders almış, özellikle sülûs, nesih ve celî yazılarda başarılı örnekler vermiştir¹³. Musikiye olan ilgisinin yanında ok atma ve cirit oyununda da ustadır.

Sultan II. Mustafa zeki, yumuşak tabiatlı, âdil ve zamanın ilimlerine vâkıf biri olarak nakledilir.¹⁴ Edirne'de Saraçhane Köprüsünü onartmış, İnebahtı'da II. Beyazıt Camii'ni yeniden inşa ettirmiştir. Onun zamanında Mescid-i Haram'da Hacerülesved'in mahfazası, Kabe tavanını tutan direkler ve yüzeye inen merdiven, Mescid-i Kubâ'da eskiyen duvar ve minare yenilenmiş, Mebrekü'n-nâka üzerine dört direkli bir kubbe, dışarıya bir sebil ve abdest alma yerleri yaptırılmış, derin su kuyuları kazdırılmıştır¹⁵.

1.1.2. II. Mustafa Dönemi (Siyasî Gelişmeler, Savaşlar, Önemli Olaylar)¹⁶

İncelemenin “Tarihî Olayların Mecmûada Aktarımı” kısmında tarihî gerçekliklerin şairler tarafından nasıl ifade edildiğine bakılırken kronolojik olarak

---

¹⁰Özcan, 2006, 276.

¹¹Özcan, 2006, 279.

¹²Tayyarzâde Atâullah Ahmed Atâ Bey, *Târih-i Atâ*, c. 4 (İstanbul: Basiret Matbaası, 1297/1880), 65-66.

¹³Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatîn*, haz. Mustafa Koç (İstanbul: Klasik Yayınları, 2014), 539.

¹⁴Özcan, 2006, 279.

¹⁵Özcan, 2006, 279.

¹⁶Bu bölümde şu kaynaklar kullanılmıştır: Özcan, Abdülkadir. “II. Mustafa”. *TDV: İA*. c. 31. İstanbul: TDV, 2006: 276-278; Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, trc. Özdemir Çobanoğlu, c. 3 (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1980), 254-297; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *age*, 533-633; Topal, *age*, 179; Raşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1134-1141/1722-1729)*, haz. Abdülkadir Özcan vd., c. 2 (İstanbul: Klasik Yayınları, 2013), 383-384; Abdülkadir Özcan, “Edirne Vak'ası”, *TDV:İA*. c. 10, (İstanbul: TDV, 1994): 445-446.

dönemin olaylarına da yer verilmekte, tarih kaynaklarındaki bilgiler ışığında şiirler yorumlanmaktadır. Bu yüzden bu kısımda genel bir çerçeve çizilmiştir.

Sultan II. Mustafa, tahta cülûsundan hemen sonra bir hatt-ı hümayun yayımlayarak zevk ve sefa günlerinin sona erdiğini, bundan sonra rahatın kendisine haram olduğunu söyler. Babasının tahttan indirilmesi, kendisinden önceki dönemde yaşanan olumsuzluklar ve kötü gidişat, onu bu hattı yayınlamaya iten sebepler arasındadır. Tahta çıkar çıkmaz planladığı her şeyi hayata geçirme çabasıyla yaptığı ilk iş, devlet kontrolünü tek bir elde, kendi elinde toplamak olmuştur. Bu çabayla, uzun süredir düzenli toplanamayan Dîvân-ı Hümayun'un haftada dört gün çalışması emrini vermiştir. Ordunun başında sefere çıkacağını bildiren II. Mustafa, kendinden öncekilerin zevk ü sefaya daldıkları için İslam beldelerinin ele geçirildiğini ve kendisinin böyle yapmayıp düşmandan intikam alacağını belirtmiş, bizzat kendisi gaza ve cihâda niyet ettiğini vurgulamış, bu yönüyle Kanûnî Sultan Süleyman'ı kendisine örnek almıştır. Sultanın düşmandan intikam alma, İslam beldelerini ele geçirme, cihâd ve gaza gibi hedefleri, tahta çıkar çıkmaz aktif bir siyaset izlemesini sağlamıştır.

Tahta çıktığı yıllarda 1683 Viyana Kuşatması ile başlayan çok uluslu savaşlar çeşitli cephelerde tüm hızıyla devam ediyordu. Hemen harekete geçmek isteyen II. Mustafa, o sırada İngiltere'nin aracılığıyla gündeme gelen barışı reddedip savaşta mağlubiyet durumunu, ancak başında kendisinin bulunacağı bir orduyla düzeltereğini, böylelikle hem kendi sultanlığını hem de barışı teminat altına almayı düşünüyordu. Ancak devlet ricali, II. Mustafa'nın sefere çıkma isteğini masraflı olması hasebiyle desteklememekte, Edirne'de kalmasının daha doğru olacağını düşünmekteydi. Sultan II. Mustafa bunun üzerine fazla masraf olmaması için bir asker gibi yiyip içeceğini belirterek sefere çıktı. Uzun süre başarısızlıklarla sonuçlanan savaşlar ve olumsuz gelişmelerin ardından halk, II. Mustafa'dan başarıyla dönmesini bekliyordu. Bu sırada, kendinden öncekiler gibi, şehzâdeliği sırasında ona hocalık yapan Seyyid Feyzullah Efendi'yi şeyhülislamlığa getirdi ve onun telkini ve kendisini askerî seferden alıkoyduğu töhmetiyle Sadrazam Sürmeli Ali Paşa'yı görevden aldı. Onun yerine 1 Mayıs 1695'te sadâret kethüdası Elmas Mehmed Paşa'yı getirdi. Bunun yanında bazı yüksek devlet mevkilerinde de değişikliklerde bulundu.

II. Mustafa'nın aktif siyaseti sırasında Sakız Adası Venediklilerden geri alınmış, Kırım Tatarlarından Şahbaz Giray Lehistan-Lemberg'e kadar ilerleyerek birçok esir ve ganimetle geri dönmüştü. Sakız Adası'nın alınması sevinçle karşılanmış, Edirne'de büyük şenliklerle kutlanmış ve ulûfelilere cülûs bahşişleri dağıtılmıştı. II. Mustafa tahta çıktıktan yaklaşık beş ay sonra, 30 Haziran 1695'te Birinci Avusturya Seferi'ne çıktı ve mecmûada sıkça zikredilen Belgrad ve Temeşvar'da bulunan savaş meclisinde Lippa, Lugoş, Yanova ve Şebeş kaleleri ve civarlarında bulunan palankaların zaptına karar verildi. Lippa'nın fethiyle beraber çok sayıda ganimet, savaş malzemesi ve esir elde edildi. General Veterani kumandasında Avusturya ile yapılan savaş, Kırım kuvvetlerinin desteğiyle kazanıldı. Padişah bu savaşa da bizzat katıldı ve Kırım kuvvetlerine hatt-ı şerif göndererek askeri şevke getirdi. Savaşta Veterani hayatını kaybetti, Diyarbakır ve Rumeli beylerbeyileri ise şehit edildi. Bu galibiyetin ardından Lugoş alındı. Bu zaferlerle birlikte Sultan II. Mustafa gazi unvanını aldı. Sultan II. Mustafa galibiyet sonrası bu kışı İstanbul'da geçirdi.

İttifaka katılan Ruslar bu sırada Azak Kalesi'ni kuşattı fakat Kaplan Giray ve Kefe Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın güçlü savunmalarına karşı koyamayarak geri çekildiler. Kısa bir süre sonra tekrar toparlanarak I. Petro önderliğinde Azak'ı yeniden nehirden ve karadan kuşattılar ve 6 Ağustos 1696'da kale daha fazla dayanamayarak Ruslara teslim oldu. Bu durum halk arasında büyük üzüntüye sebep oldu ve geri alınması için ivedilikle girişimlerde bulunuldu. Aynı zamanda Kaptanıderya Mezemorta Hüseyin Paşa kumandasında bulunan Osmanlı donanması Sakız Adası çevresinde ve Mora'da Venediklilere karşı galibiyetler kazandı.

Sultan II. Mustafa bu esnada Edirne'den İstanbul'a dönüp hemen II. sefer için çalışmalara başladı. Bu bağlamda tarihte ilk defa 1500 kadar İstanbul ve Edirne bostancısına sefer emri verildi. Sultan, tüm masraflarını varlıklı beylerin ve vezirlerin karşılamaları suretiyle ikinci sefer için asker hazırlattı. 1696 Nisan'ında çıkıldı 2. sefere çıkıldı.

Saksonya Kralı Friedrich Auguste ile General Heisler komutasındaki kuvvetler Temeşvar'ı muhasara altına alınca sefer yönü bu kaleye çevrildi. Osmanlı ordusu kuşatmayı kaldırdıysa da 27 Ağustos 1696'da Ulaş'ta yapılan savaştan mağlubiyetle ayrıldı. Bunun üzerine Elmas Mehmed Paşa'nın büyük kahramanlıklarıyla Temeşvar Kalesi güçlendirildi ve içi mühimmatla dolduruldu.

Aynı yıl Venediklilerin Dalmaçya kıyısındaki Ülgün'e başarısız bir kuşatma girişimi oldu. Kazanılan bu iki zaferin de etkisiyle Sultan II. Mustafa Avusturya'nın barış teklifini kabul etmeyerek üçüncü ve sonuncu Avusturya seferine 1697 Ağustos-Eylül'ünde çıktı.

Sultan II. Mustafa, devlet ricaliyle sürekli istişare içindeydi. Elmas Mehmed Paşa ve Temeşvar muhafızı Koca Cafer Paşa'nın ısrarı üzerine Temeşvar'a doğru gidildi. Hâlbuki Amcazâde Hüseyin Paşa, daha yakın olan Varadin üzerine yürünmesini teklif etmişti. Temeşvar'a ulaşmak için birçok nehir ve bataklıktan geçmek için köprü kurulması gerekiyordu. Zenta'ya ulaşıldığında, Tisa suyu üzerine kurulan köprüden asker geçişi sırasında harekattan haberdar olan Prens Eugen, Osmanlı ordusunun durumunu öğrenince askerler karşıya geçmeden ansızın saldırdı ve şiddetli çarpışmalar başladı. Karşı taraftan yardım alınamayınca Osmanlı ordusu panik içinde dağıldı ve bu savaşta Veziriazam Elmas Mehmed Paşa da dâhil yaklaşık yirmi kumandan şehit edildi, Osmanlı ordusunun sekizde biri yok oldu. Maddî kayıp da hayli fazlaydı. Bunun üzerine II. Mustafa hemen Temeşvar'a çekildi ve Ekim 1697'de sadrazamlığa Belgrad muhafızı Amcazâde Hüseyin Paşa getirildi. Prens Eugen Zenta Savaşı'ndan sonra Bosna'nın Saraybosna şehrine kadar ilerleyerek büyük tahribatta bulundu.

Zenta mağlubiyeti II. Mustafa'yı derinden etkilemişti. Bu yenilgiyle beraber durumun iyice vahim hâle gelmesi üzerine devlet erkânı bu uzun ve yıpratıcı savaşı sonlandırmakta kararlıydı. Lakin II. Mustafa barışa olan ihtiyacın farkında olmasına rağmen bu istek Osmanlı Devleti'nin itibarını sarsacağı ve de devleti daha da vahim duruma düşüreceği için savaşı sürdürmek istiyordu. Lehistan, Venedik ve Rusya cephelerinde de olumsuz gelişmeler devam etmekteydi. Savaşı sonlandırmak için elçiler kabul edildi ve Belgrad civarındaki Karlofça'da imzalanan antlaşmayla on altı yıldır devam eden savaşlar son buldu. Karlofça Antlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti Temeşvar hariç tüm Macaristan'ı kaybetti; Mora Venediklilere, Ukrayna ile Podolya Lehistan'a bırakıldı. 1700'de imzalanan İstanbul Antlaşması ile de Azak Kalesi Ruslara terkedildi. II. Mustafa barış heyeti elçilerini kabul etmek için Eylül 1699'da İstanbul'a geldi ve sonraki yıl Edirne'ye döndü.

Birden fazla cephede gerçekleşen savaşlar Osmanlı Devleti'ni ekonomik açıdan hayli zorlamaktaydı. Sefer masraflarının artmasıyla bir yandan yeni vergiler ihdas ediliyor diğer yandan mevcut vergilerin miktarları artırılıyordu. Kapıkulu ve

tımarlı sipahi teşkilatının bozulmasıyla seferberlik ilan edilerek halktan asker toplanmıştı. Bu askerler savaş sonrasında memleketlerine geri döndüğünde ciddi problemlere yol açtılar. Savaşlardan dolayı yerlerinde bulunamayan beylerbeyi ve sancakbeylerinin yokluğu sebebiyle eşkıyalık hareketleri baş gösterdi. Anadolu’da da düzenin bozulması, Balkanlar’da da “hayduk” nam zümrelerin ortaya çıkışıyla II. Mustafa asayişini sağlamak adına eşkıyalık hareketlerini önlemek için teftişçi adı altında valiler tayin etti. Diğer yandan da sarıca ve sekban teşkilatını kaldırdı. Merkezden uzak eyaletlerdeki isyanların siyasî boyuta ulaşması, Bebe Süleyman adındaki zorbanın İran’a ait bazı yerleri zaptetmesi, Suriye’nin nüfuzlu Arap kabile reislerinden Hüseyin el-Abbas isyanının Halep-Şam kesiminde huzursuzluğa yol açması, Basra ve dolaylarının Arap kabileleri tarafından ele geçirilmesi gibi gelişmeler olumsuz atmosferi pekiştirmekteydi. Tüm bunlara ek olarak Karlofça Antlaşması’ndaki bazı maddelerin uygulanmasındaki ihtilaf, Kırım’da bir iç karışıklığa sebep oldu. Gazi Giray, antlaşmaya göre Kırımlıların Bucak’tan çıkarılarak Özi kıyılarındaki Kırım topraklarına iskânlarını barındıran maddeyi kabul etmeyip Kırım Hanı Devlet Giray’a baş kaldırmıştı. Bu durum Osmanlı Devleti’nin Gazi Giray’ı Rodos’a göndermesiyle yatıştırılmıştır.

Sultan II. Mustafa’nın saltanatının ikinci yarısında Veziriazam Amcazâde Hüseyin Paşa’nın çabalarıyla askerî, idarî ve malî alanda düzenlemeler yapıldı. Bu dönemde gerek şeyhülislam gerek devlet erkanı mevcut durumu toparlama adına çaba sarfettiler. Sultan II. Mustafa da varlıklı kişilerin mallarını müsadere, vergileri peşin toplama, tütün ve kahve vergilerine zam yapma gibi savaş giderlerini tedarik için birçok malî tedbir almıştı. Bu dönemde “bid’at-i kahve” adıyla yeni bir vergi çıkarılmış, cizyenin de Eşrefî adıyla bastırılan altınla ödenmesine karar verilmişti. Düzgün ayarlı İstanbul altınlarının tüccarlar tarafından toplanıp Mısır’a götürülmesiyle Osmanlı tarihinde ilk kez üzeri tuğralı altın para bastırılmıştı. Bu tür tedbirlerin de etkisiyle, Karlofça Antlaşması’ndan sonra başlayan barış döneminde ekonomik yönden gelişme kaydedildi ve istikrar sağlandı. Normalleşme sürecinin en önemli etkisi de başta Belgrad ve Temeşvar olmak üzere sürekli savaş alanı olan yerlerin halkları bir yıl süreyle cizyeden muaf tutuldu.

Karlofça sonrası beş yıllık dönemde II. Mustafa’ya karşı asker, halk ve ulema arasında ciddi hoşnutsuzluklar baş göstermeye başladı. Bunda, köşeye çekilip vaktini Edirne’de geçiren Sultan II. Mustafa hakkında yenîçerilerin ve halkın, onun tıpkı

babası gibi davranmaya başladığı dedikodularının da etkisi vardır. Tahta cülûsunun ilk beş yılında aktif siyaset izleyen, kendini tamamıyla devlet işlerine veren Sultan II. Mustafa, sonraki dönemde babasının yanlış hareketlerini tekrar etmekle eleştiriliyordu. Tek başarısının, düşmanın imparatorluk sınırları içine girmesini engellemek olduğu düşünülmekteydi. Bu da onu, babası gibi tahttan indirilme tehlikesiyle karşı karşıya getirmekteydi. Nitekim barış hâkim olmasına rağmen savaşlardaki başarısızlık ve kaybedilen topraklar, II. Mustafa'nın Edirne civarında avla meşgul olması, devlet merkezinin Edirne'ye kayması ve özellikle de İstanbul halkının ekonomik sebeplerle idareden hoşnutsuzluğu, padişahın bizzat kendisine yönelik memnuniyetsizliği arttırmış ve Edirne Vakası'nın patlak vermesine sebep olmuştu. Edirne Vakası'nın görünür sebebi ise Şeyhülislam Feyzullah Efendi'dir. Feyzullah Efendi'nin devlet işlerine müdahalesi, kendi adamlarını yüksek mevkilere getirmesi, ulemanın hoşnutsuzluğu gibi sebeplerle kendisine karşı muhalif bir grup oluşmuştur. Bu minvalde padişaha karşı ilk ayaklanma 1702 yılında III. Ahmed'i tahta çıkarma girişimi olmuş, bu başarısız girişim ardından İstanbul'dan hareket eden ihtilal ordusu Edirne'de bulunan Sultan II. Mustafa'yı tahttan indirmiştir. Bu olaydan sonra Edirne'de tahta çıkan III. Ahmed İstanbul'a dönmüş ve bundan böyle hiçbir Osmanlı padişahı İstanbul'u uzun süre terkedip Edirne'de oturmamıştır.

2. MECMÛA-İ TEVÂRÎH

Elli dokuz şiirden oluşan mecmûada Sultan II. Mustafa'nın tahta cülûsu için yazılmış cülûsiye kasideleri ve dönemin olaylarını anlatan tarih manzumeleri yer almaktadır. Duanâme ile başlayan mecmûa, kurgu ve içerik açısından planlı/düzenli bir şekilde ilerlemektedir. Giriş bölümünde dönemin; siyasî-sosyal şartlarının ihtiyacını karşılayacak bir dua aktarımı ve rüya kurgusu, asıl metnin olduğu kısımda cülûsiyeler ve tarih manzumeleri (olaylar kendi içinde tarihsel olarak ilerlemekte) yer almakta, son olarak da mecmûa dua ile bitmektedir.

Mecmûayı içerik açısından iki kısma ayırmak mümkün. İlk kısımda Sultan Mustafa'nın cülûsuna ait tarihler ve cülûsiye kasideleri, ikinci kısımda ise padişahın fetihleri, Sakız Adası'nın ve Lipova Kalesi'nin ele geçirilmesi, padişahın İstanbul'a gitmesi gibi sonraki tarihsel gelişmeler aktarılmaktadır.

2.1. Mecmûa Geleneği İçerisinde Tarih Mecmûaları

Osmanlı dönemi edebiyatının “kırkambarı” olarak bilinen, “farklı kişilere ait metinlerin/metin parçalarının bir araya getirildiği eserler bütünü”¹⁷ olarak tarif edilen mecmûalar zengin içerikleriyle, ait oldukları dönem hakkında bilgi veren önemli tarihî/kültürel kaynaklardır. Köprülü'nün de belirttiği üzere mecmûalar medfun ve meçhul birer hazinedir¹⁸. Dönemin pratik ihtiyaçlarını karşılamalarının yanında (şairlerin yetişmesindeki rolleri vs.) şiir anlayışını, şairler arası iletişim ağını, döneme dair sosyolojik gözlemleri içeren kaynak metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda edebiyat araştırmacıları kadar sosyoloji, kültür tarihi gibi alanları da ilgilendiren bilgi kaynaklarıdır. Mecmûaları sadece şiirlerin toplandığı yahut tarihlerin bir arada yer aldığı bir antoloji niteliğinde görüp şekil açısından değerlendirmek, dar bir alana hapsolmayı da beraberinde getirmektedir. Mecmûalara yaklaşımda belirli tavsif ve tasniflerden sonra içerik olarak kültür tarihine

¹⁷M. Fatih Köksal, “Şiir Mecmûalarının Önemi ve “Mecmûaların Sitematik Tasnifi Projesi” (MESTAP)”. *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. haz. Hatice Aynur vd. (İstanbul: Turkuaz, 2012): 411.

¹⁸Fuad Köprülü, “Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl”. *Edebiyat Araştırmaları*, (Ankara: TTK, 1999): 37.

sağladıkları katkı minvalinde de bakılması, mecmûaların bu gözle incelenmesi elzem bir ihtiyaçtır. Bununla birlikte mevcut olan çok geniş külliyat ve mecmûaların yapıları itibarıyla kendi içinde barındırdıkları bazı sorunlar, tüm örnekleri kuşatıcı bir mecmûa tasnifini zorlaştıran sebepler arasındadır.

Bu bağlamda mecmûaların sınıflandırılmasıyla ilgili farklı görüşler öne sürülmekte, günümüzde de çeşitli tasnif denemeleri yapılmaktadır.¹⁹ Mecmûaların tasnifi ayrı bir makale konusu olduğu ve geniş kapsamlı ele alınması gerektiği için, genel bir çerçeve çizmek adına muhteva merkezli düşündüğümüzde, “aynı konudaki metinlerin toplandığı mecmûalar içerikleriyle anılmaktadır. İçindeki bütün manzumelerin ilahilerden oluştuğu mecmûalara “mecnûa-i ilahiyat”, fetvaların toplanmasıyla meydana gelmiş mecmûalara “mecnûa-i fetâvâ”, kasidelerin derlenmesiyle oluşturulan mecmûalara “mecnûa-i kasaid” denmesi gibi”²⁰. Aynı şekilde tarih manzumelerinden oluşan mecmûalar da mecnûa-i tevârih şeklinde nitelendirilmektedir. Bu tür mecmûalar da kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda önce tarih düşürme sanatından, daha sonra tarih mecmûalarından kısaca bahsedilecektir.

XVII. yüzyıl, sosyal hayattaki gelişmelerin de etkisiyle edebî dönüşümün yaşandığı, tarih bilincinin gelişmesiyle olayları kayıt altına almanın yoğunlaştığı bir dönemdir. Cemal Kafadar’ın tanımlamasıyla “Çelebiler Çağı” olarak adlandırılan XVII. yüzyılda, Osmanlı’da bir gelenek olan ebced ile tarih düşürme sanatının en iyi örnekleri verilmiştir.

“Bilindiği gibi “ebced”; eski Osmanlı alfabesinin her bir harfine belirli sayı değerleri verilerek sûretiyle, istenilen tarihî rakamın söylendiği kelimeleri bulmak ve bunları anlamlı bir biçimde yan yana getirmek suretiyle söz konusu tarihi söyleme becerisidir”²¹.

Ma’nen, lafzen, lafzen ve ma’nen, karışık, satranç usulü, muamma ve bilmece olmak üzere yedi çeşit tarih düşürme formülü mevcuttur²². Yaygın olarak kıta nazım biçimiyle düşürülen ve tüm dîvânlarda az da olsa yer alan tarihlerin konu yelpazesi

¹⁹Farklı tasnif denemeleri için bkz. Atabey Kılıç. “Mecnûa Tasnifine Dâir”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII-Mecnûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. haz. Hatice Aynur vd. (İstanbul: Turkuaz, 2012). Yine aynı kitapta yer alan, Mehmet Gürbüz’ün “Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi” adlı makalesi de mecmûaları farklı bakımdan sınıflandırma denemesi içermektedir.

²⁰M. Fatih Köksal, *age*, 411.

²¹Rıdvan Canım, “Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürûri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 13 (2009): 106.

²²İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992). Tarih düşürme çeşitleri tek tek detaylıca açıklanmayıp mecmûada tespit ettiğimiz örnekleri, mecmûanın özelliklerinin açıklandığı kısımda verilecektir.

hayli geniştir. Savaş, kıtlık, hastalık, padişahın tahta cülûsu veya seferi gibi tüm halkı ilgilendiren temel konulara düşüldüğü gibi yakınların ölümü ve doğumu, han-hamam-camii-medrese gibi yapıların onarımına ve imarına dair tarihler düşürülmüş, XVIII. yüzyılda en ufak ve basit olaylar da bu yelpazeye fazlaca eklenmiştir²³. Muhtemelen ilk aşamada ezberleme ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı için ortaya çıkan tarih düşürme, sonrasında şairliğin gerekliliklerinden biri hâline gelerek sanat gösterme aracı hâline gelmiş, Bursalı Hâşimî ve Seyyid Osman Sürûrî gibi şairler tarafından en güzel örnekleri verilmiştir²⁴.

Müverrih lakabıyla anılan Sürûrî'nin tarih mecmûası yalnızca tarih mısralarından oluşmakta, kendisinden sonra ekleme yapan kişilerle birlikte (Keçecizâde İzzet Molla ve Vak'anüvîs Es'ad Efendi) yaklaşık elli yıllık bir emeğin ürünü olarak litaratürde yerini almaktadır²⁵. Yine bu tür bir mecmûanın neşri Muammer Özergin ve Haluk İpekten'in yayımladığı "Sultan Ahmed III. Devri Hâdiselerine Âit Tarih Manzûmeleri" başlıklı makalede mevcuttur²⁶. Bir diğer örnek olarak Hüseyin Ayvansarâyî'nin tarih mecmûası ise yok olmuş eserlerin tarihlerini bildirmesi açısından tarihî kaynak niteliğindedir²⁷. Yukarıda zikredilen tarih mecmûaları, çalışmamıza konu olan *Mecmûa-i Tevârih*'ten tamamen farklı mantıkta ve yapıdadır. Bu mecmûalara, *Mecmûa-i Tevârih* adlı eserin konumunu belirlemek açısından örnek olarak kısaca değinilmiştir²⁸.

---

²³Bkz.

Nice kendi gibi iri sıçanı
Bir ısırma ile iki böldü kedi
Kuyruğunu dikti dedim tarihin

Farenin hasretinden öldü kedi. Nazlı Vatansever, "Sürûrî'nin Tarih Mecmû'ası (Metin Tesisi-İnceleme)" (Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014): 7.

²⁴Turgut Karabey, "Tarih Düşürme", *TDV:İA*, c. 40, (İstanbul: TDV, 2011): 80.

²⁵Mecmûanın yalnızca tarih mısralarından oluşması ve mecmûa ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Nazlı Vatansever, "Sürûrî'nin Tarih Mecmû'ası (Metin Tesisi-İnceleme)" (Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

²⁶Haluk İpekten ve Muharrem Özergin, "Sultan III. Ahmed Devri Hâdiselerine Âid Tarih Manzûmeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, s. 13 (1958): 133-150.

²⁷Eserin bilinen tek nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Hazine nr. 1565 ile kayıtlıdır.

²⁸Ahmed Hasîb Efendi'nin, Hekimoğlu Ali Paşa (ö.1758)'nin ikinci kez sadrazamlığa getirilmesiyle devrin şairlerinin bu tayini tebrik ve tebşir niyetiyle kaleme aldığı kaside ve tarih manzumelerinden oluşan *Mecmûa-i Tevârih*'i, çalıştığımız mecmûayla benzerdir. Bkz. Göker İnan. "Ahmed Hasîb Efendi'nin Mecmûa-i Tevârih'i" (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013). Tam teşekküllü bir araştırma yapılamamakla birlikte, buna benzer şekilde hem şiir hem de tarih mecmûası olup belirli bir dönemi kapsayan ve özel bir mecmûa niteliğine sahip örneklere rastlanmamıştır.

2.1.1. Nüsha Tavsifi ve Mecmûa-i Tevârîh'in Genel Özellikleri

Çalışmamıza konu olan mecmûa cülûsiye kasidelerinden ve Sultan II. Mustafa'nın cülûsuna ve o dönem olaylarına düşülen tarih manzumelerinden oluşmakta, ilk sayfasında "Mecmûa-i Tevârîh" adlandırması yer almaktadır²⁹.

Manzumelerde, mürettibin kim olduğuna dair bir bilgi veya herhangi bir temmet kaydı mevcut değildir. Duanâme bölümünde, rüyayı gören Süleyman adlı zâtın ismi geçmekte³⁰, "li-muharririhi" başlıklı son manzumede de herhangi bir isim zikredilmemektedir. Fakat tarihî kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda, Sultan II. Mustafa'ya en yakın; onun döneminde en çok lütfâ mazhar olan ve mecmûada en çok şiiri bulunan³¹ Abdullah Mâhir'in, mecmûanın derleyeni olma ihtimali bizce yüksektir. Mecmûanın esas/manzum kısmının, Mâhir'in art arda sıralanan iki kasidesiyle başlaması da bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Mâhir, Târîh-i Şehzâde Sultân Ahmed Hân (20) başlıklı müseddesinde de hiçbir şekilde isim-mahlas belirtmemiş, müseddesin Mâhir'e ait olduğu onun *Teşekkürnâme* adlı eserinden taranarak tespit edilmiştir. Ayrıca mecmûada yer alan 2. kaside Mâhir'in dîvânında yer almamakta, bu da kasidenin özel olarak bu mecmûa için yazılmış olma ihtimalini düşündürmektedir.

Mecmûaların tasnifinde ve özelliklerinin belirlenmesinde mürettibin kimliği kadar, amacı ve bilinç düzeyi de belirleyici unsurdur. İlk olarak değinilmesi gereken husus, derleyenin seçmeci tavrıdır; mecmûanın derleyeni, mecmûada dönemin meşhur şairlerinin şiirlerini değil, padişahla birlikte sefere giden; padişaha çok yakın ve onun gibi ilmîye sınıfına mensup kişilerin şiirlerine yer vermiştir³². Bu zâtlar şiirlerini bir nevi tebrik ve tebşir niyetiyle kaleme alırken, padişahın istek ve beklentilerini de ifade etmektedir³³. Bu bilinçli seçimle birlikte mecmûa, derleyicinin rastgele beğendiği şiirlere yer verdiği diğer mecmûalardan ayrılmakta, sistematik bir çalışmanın ürünü olmaktadır.

²⁹Metindeki yazı-mürekkep ile karşılaştırıldığında bu adlandırmanın sonradan yazıldığı düşünülmektedir.

³⁰Bu zât hakkında başka hiçbir bilgi olmadığı için mürettiple olan ilişkisi de bilinmemektedir, fakat giriş kısmında yer alan "dersiâm efendinin talebesinden" olduğu ifadesi, mecmûada şiiri bulunan diğer zâtlar gibi onun da ilmîye sınıftan olduğunu göstermektedir.

³¹Mâhir'in, mecmûada beş şiiri yer almaktadır.

³²Mürettibin bu bilinçli tercihi ve seçici tavrı, şairler arası iletişim ağını ve onların aktif siyasette etkili hamilerini tespit etmede yol gösterici olmuştur.

³³Bu durum, mecmûanın işleviyle de ilişkilidir.

İkinci olarak mecmûa, son manzumede belirtildiği üzere “padişaha layık bir tuhfe” (59), müstakil bir “eser”³⁴ olarak meydana getirilmiştir. Bu amaç, mecmûanın hem iç hem de dış yapısını şekillendirmektedir. Bu yönüyle diğer birçok şiir mecmûaları gibi sonradan yapılan eklemelerle oluşumuna devam etmemekte, dolaşıma girmemektedir. Üçüncü olarak mecmûa, edebî kaygı ve şiir merkezli bir derleme değildir. Örneğin burada vezinsiz ve kafiye açısından da kusurlu olan, II. Mustafa'nın cülûsunu tebrik eden ve kendi çocuklarından uzak kaldığı için padişaktan yardım isteyen bir tekke şeyhinin manzumesi dikkat çekmektedir (Tārîh-i dîger-i Şeyh Muştafâ Efendi, 4)³⁵. Tüm bu özellikler birbiriyle bağlantılıdır.

Genel bir tanımlamayla, “mecmûaların çoğu bizzat derleyicisinin kaleminden çıkmışken, yani mürettip (derleyici) aynı zamanda müstensihken kimi mecmûaların müstensah nüsha olduğu fark edilir. Sipariş üzerine istinsah edilmiş nüshalar olabileceği gibi doğrudan müstensihin kendisi, beğendiği bir şiir mecmûasını çoğaltmış da olabilir”³⁶. Bu mecmûada ise durum farklıdır; incelediğimiz *Mecmûa-i Tevârih* müstensihin kaleminden padişaha layık müstakil ve özenle hazırlanmış bir eser mahiyetinde tek nüsha olup Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde E.H. 1487 numarayla kayıtlı bulunmaktadır. Pdf'si üzerinden çalıştığımız eser, Fehmi Ethem Karatay'ın *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* adlı çalışmasında şu şekilde tavsif edilmektedir;

“Aharlı zerefşan kağıt 240^{mm} boy ve 155^{mm} eninde 47 yaprak sahifede güzel nesihle 82^{mm} uzunl. 13 satır. 1107 (1696-97) yılında yazılmıştır. Serlevha ve cetveller yaldızlı. Miklep, şemse, köşlik ve kenarsuyunu havi nuhudî deri nefis cilt.

Bu mecmuada evvelâ dualar ve Y. 5^a dan itibaren İkinci Sultan Mustafâ (1106/1695-1115/1703) nın cülûsu için yazılmış ‘Abdî, Zekî Çelebi, Şeyh Mustafâ, Na’îmî Çelebi, Şinâsî Çelebî, Sırrî Çelebî, Seyyid Hüseyin, İbrâhîm Nakşî, Nâ’îlî, Emîr Efendi, Süleymân, Ma’nevî Mustafâ, Mâhir ‘Abdullah, Tophaneli Mehmed, İmâm-zâde, Havfî, Şâhingirây, Remzî Çelebî, Nahîfî, Rüşdî Çelebî, Emîr Hakîkî, Nev’îzâde Çelebî, Ahmed Çelebî, Nedîm

³⁴Bu konuyla ilgili bkz. Mustafa Uzun. “Mecmûa”. *TDV: İA*, c.28, (Ankara: TDV, 2003): 265. Uzun, mecmûaların başlangıçta çeşitli konularda derlenen bir not defteri şeklinde ortaya çıktığını, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazandığını ve kitap hüviyetindeki eserlerden bir farkının kalmadığını ifade etmektedir. Çalışmamıza konu olan bu mecmûa, Uzun'un bu yorumunu destekler niteliktedir. Fakat yine de mecmûaların “kitap hüviyetindeki eserlerden bir farkının kalmadığını” söyleyebilmek için başka örneklere de bakmak gerekmektedir.

³⁵Vezin ve kafiye problemi, diğer manzumelerin bir kısmının tamamında bir kısmının bazı beyitlerinde vardır. Bkz. Tamamı sorunlu olan manzumeler: 4, 12, 38; Beyitleri problemlili olan manzumeler: 46, 7, 11, 17, 50, 51. Şair olmayanlarla beraber, mecmûada şiiri bulunan şairlerin dîvânları tespit edilip mecmûadaki şiirlerle karşılaştırılmış ve farklılıklar metin içinde dipnot ile gösterilmiştir.

³⁶M. Fatih Köksal, *age*, 412.

Mustafâ, Dervîş Ahmed Âğâ, ‘Abdî’nin 1106 tarihli cülûsiye kasideleri ile 1107 tarihli Lipova kalesinin zaptı için tarih manzumeleri vardır”³⁷.

Mecmûada Adlî, Ahmed Çelebi, Ârif, Bedri Sırrî, Derdmend Bîçare, Dervîş Ahmed Ağa, Duhânî, Emnî Efendi, Fakîrî Çelebi, Fennî, Gafletî, Gaybî Çelebi, Hakîkî Emir Efendi, Havfî Çelebi, İbrahim Ağa, İbrahim Efendi, İlmî, Kanber, Lütfî, Mâhir Abdullah, Mustafa Manevî Efendi, Müderris Şaban Efendi, Nahîfî Çelebi, Naibî Efendi, Naîmî Çelebi, Nakşî İbrahim, Nedîm Çelebi, Nedîm Mustafa Ağa, Nevâizâde Çelebi, Üsküdârî, Ahmed Ağa, Nezîr Ağa, Remzi Çelebi, Rüşdî Çelebi, Seyyid Hüseyin, Sırrî Çelebi, Süleyman Efendi, Şahin Giray, Şeyh Mustafa, Şinasî Çelebi, Şükûfî Mehmed İmamzade, Tophaneli Mehmed Efendi, Vahyî Efendi, Zeki Çelebi olmak üzere tespit edilen 42 zâtın şiirleri yer almaktadır.

Duanâme ile başlayan mecmûada toplam 59 manzume, 1 tane müstakil beyit, 1 tane iki beyitlik Arapça dua, son varakta padişaha dua içerikli nesir yer almaktadır. 59 manzumenin tasnifi şekil özellikleri kısmında tür-biçim kavramları tartışılarak detaylıca verilecektir. Tek nüsha olan ve bir saray mecmûası olması dolayısıyla özenle hazırlanan metinde herhangi bir eksiklik yer almamaktadır. Cilt, hat ve süslemeler itibarıyla XVII. yüzyılın genel özelliklerini yansıtan özel bir yazma olduğu aşikârdır.

Mecmûanın başlangıcında “Sa’adetlü Dar’üs-sâ’de Ağa Efendimüzüñ Ustası” ibaresi yer almakta, esas metin hadis aktarımıyla başlamaktadır;

“Hâzâ Du ‘â’ li-ķabûli’l-ķacât min-Allâhu Te ‘âlâ

‘Abdullah İbni Ebi Evfâ *rağıyallâhu ‘anh* hazretleri rivâyet ederler ki Hazret-i ģabîb-i ekrem ve resûl-i mûkerrem seyyid-i veled-i âdem şallallâhu te ‘âlâ ‘aleyhi ve sellem sa’âdetle buyurdılar ki;” [1b, metin]

Metin, mecmûanın hitama erdiğini belirten şu tarih beytiyle bitmekte;

Ba’de-zîn taħrîr ola fetħ ü fütûħ

Buldı biñ yüz heft şevvâlinde rûħ 1107 [1695-6] (46b)

daha sonra 47a’da nesir başlığı altında padişaha, İslam’a, Valide Sultana³⁸, II. Ahmed’e dua edilmektedir. Son kısımda yer alan “Li muharririhî târîh-i Gâzî Sultân Mustafâ Hân” başlıklı kısımda mecmûanın, “bin yüz heft şevvâlinde ruh bulduğı”

³⁷Fehmi Ethem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. 2 (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1961); 241-242.

³⁸Yüksek ihtimalle, II. Mustafa’yı şehzâdeliğinde himaye eden, anneanesi olan Turhan Sultan’dır.

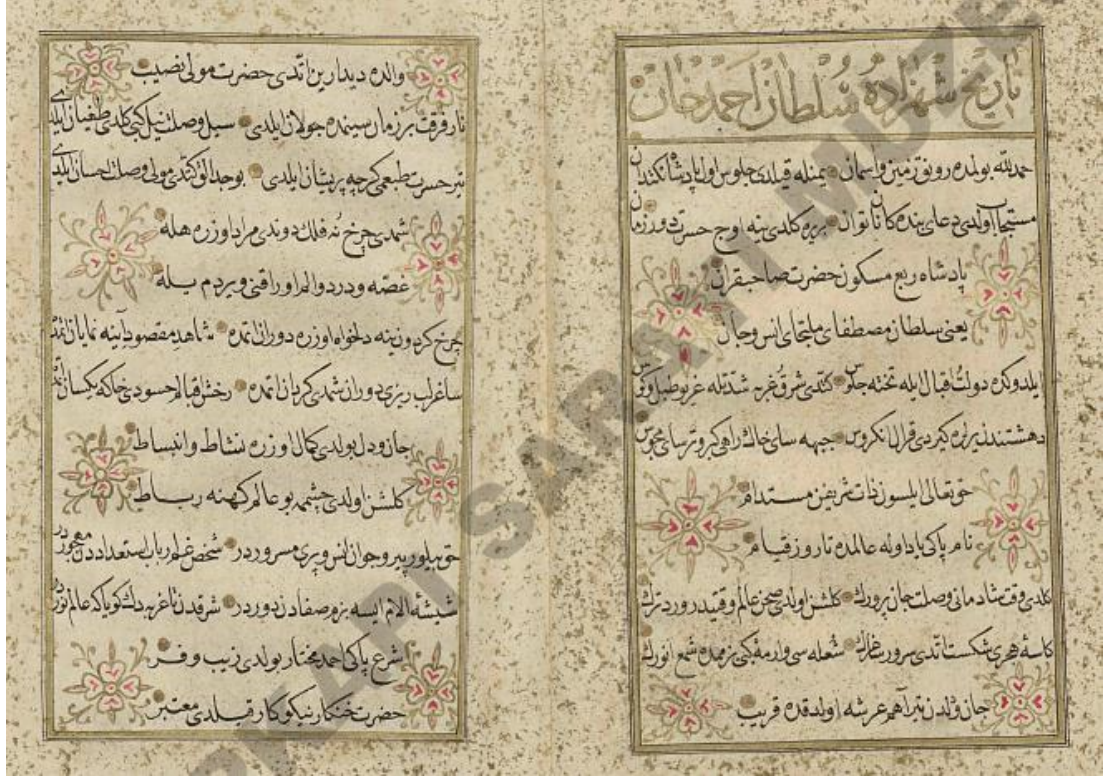
(1696 Mayıs/Haziran) tarih beytiyle ifade edilmiştir. İkinci kasidedeki bilgilerden hareketle mecmûanın 18 Mart 1695'te yazılmaya başlandığını düşündüğümüzde, mecmûanın bitmesi bir yıl sürmüştür diyebiliriz. Düşürülen son tarih de 1107'dir.

Mecmûanın tertip edilmeye başlandığı 18 Mart 1695 tarihi, mecmûadaki kasidelerin içerikleri incelendiğinde anlam kazanmakta ve mecmûanın yazım sürecine dair ipucu vermektedir. Bu dönem, II. Mustafa'nın tahta cülûsundan sonraki ilk nevrüza denk gelmekte, kasidelerin hemen hemen hepsi bahar tasviriyile başlamaktadır. Örneğin mecmûada hiç şitaiyye yer almamakta, bu da mecmûanın belirli bir zaman diliminde tertip edilmiş olma ihtimalini kuvvetlendirerek bahar tasvirlerinin tesadüfî olmadığını göstermektedir.

Tüm manzumeler nesih hattıyla yazılmış, tarihlerin hepsi “Tārīḥ-i dīger....” başlığıyla ait olduğu kişinin ismiyle adlandırılmıştır³⁹. Tüm varaklarda her satırda bir beyit yer almaktayken 20a'da “Tārīḥ-i dīger-i Süleymān Efendi Ḥāne-i Ḥāşşa” başlıklı tarih manzumesinin her satırında bir mısra yer almış, farklı bir düzen oluşturulmuştur. Devam eden kısımda mecmûada ilk kez kullanılan çiçekli süslemeler yer almaktadır. 20b'de bulunan “Tārīḥ-i Şehzāde Sulṭān Aḥmed Ḥān” başlıklı tarih manzumesinde ve ardından gelen iki manzumenin kenarlarında çiçek süslemeleri yer aldığı için beyit düzeni etkilenmiş ve diğer varaklardan farklı bir görsel meydana gelmiştir. Aşağıda yer alan örnek, mecmûada bulunan farklı bir süsleme şeklidir;

---

³⁹Kaside başlıklarında isim belirtilmemiştir.

Şekil 1: Mecmûada Yer Alan Farklı Süslemeli Sayfa Örneği

İleriki kısımda üzerinde durulacağı üzere Sultan II. Mustafa'nın tarih ilmine olan ilgisi, şairlerin üslûbu ve eserin itina ile hazırlanması, mecmûanın padişahın isteği üzerine derlenebilmiş olma ihtimalini de beraberinde getirmektedir.

Derlemede kıta ve beyitlerle oluşan manzumeler çoğunlukta olmakla birlikte, bentlerle kurulan manzumeler de yer almaktadır. Mecmûa; hadis, dua aktarımı ve Süleyman adlı kişinin gördüğü rüya içerikli duanâme ile başlamakta, manzum kısma padişahın kılıcını ve otağını öven iki kasideyle geçiş yapılmaktadır. Cülûsiye kasideleri ve tarihlerden sonra dönemin tarihî olaylarını anlatan tarih manzumeleri yer almaktadır. Bu yönüyle derleyen mecmûayı bir kurgu çerçevesinde, kendi içinde tutarlı ve düzenli olarak tertip etmiştir.

Bu mecmûanın oluşumunda derleyenin zevkinin yanında bir tarih bilincinin etkisi büyüktür. Sultan II. Mustafa'nın tarihe olan ilgisi ve döneminde yazılan tarihî kaynakların çokluğu, kendisine bir tarihçi tahsis edip onu yanından ayırmayarak her olayı kaydettirmesi, mecmûanın da padişahın isteği üzerine derlenmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Mecmûada manzumesi bulunan Sırrî'nin, arz-ı hâller kısmında bahsettiğimiz, padişahın tarihî bir eser oluşturma isteği ve bu isteğin

kabulü neticesinde Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan “Tarih-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâni”⁴⁰ adlı eseri ve mecmûada yer alan meşhur tarihçi Naîmâ olduğunu düşündüğümüz, Naimî mahlaslı tarihi bunu destekleyecek verilerdir. Yani Sultan II. Mustafa tarih ilmiyle ilgilenen biri olarak etrafında da böyle kişilere yer verdiği için, bu mecmûayı da çevresindekilerden birine hazırlatmış olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Mecmûaya özgün nitelik kazandıran bir diğer husus da mecmûada, olaylar sırasında padişahın yanında bulunan şairlerin olay gelişirken anlık “söylediği” manzumelerin yer almasıdır. Hâne-i hâsdan Nedîm Mustafa’nın Lipova fethinde söylediği 49. ve hâne-i hasdan Dervîş Ahmed’in Sultan II. Mustafa Tabor’u feth eylediği esnada söylediği 52. manzume bunlara örnektir⁴¹. “Tarihî Olaylar” kısmında incelenecek olan bu iki manzumede şairlerin o ânı yaşadığını ifade eden canlı tasvirler olduğu için şiir, kalenin fethedildiği atmosferi yansıtmaktadır.

2.1.2. Türler Açısından Mecmûada Yer Alan Tarihler

Manzumelerin tümünün sonunda sayısal olarak tarih yazılmasına rağmen hepsi tarih kıtası barındırmamakta; müstensih adeta bir el alışkanlığı gibi veya özellikle belirtmek için tüm manzumelerin altına tarih yazmaktadır. Örneğin herhangi bir tarihî olayı aktarmayan, isimsiz bir zâtın, içinde bulunduğu müşkül durumdan dolayı yardım talebinde bulunmak için yazdığı 12. kasidenin sonunda da tarih vardır. Tarih kıtaları ve kasideler ebced değeri barındırmasa da “bu tarih”, “tarih ile”, “bu ra’na tarih” “tarih etdi”, gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Mecmûada manen, tamiyeli, lafzen ve manen, söz oyunları ile düşürülen, lafzen gibi tarih düşürme çeşitlerinden örnekler yer almaktadır. Birbirine hayli benzer olan Remzî ve Nakşî’nin tarihleri tamiyeli tarih düşürme çeşidine örnektir;

Gelüp bir müjde-res şevk ile Remzî dedi târîh
Cülûsı oldu Sulţân Muştafâ’nuñ biñ yüz altıda (36)

Gelüp bir şevk ile teşrîfine Nakşî dedi târîh
Cülûsı oldu Sulţân Muştafâ’nuñ biñ yüz altıda (29)

⁴⁰Reşid Efendi, nr. 992.

⁴¹“Hâne-i hâsda Dervîş Ahmed bende-i ahkârları sulţân ibni Sulţân Ğazî Muştafâ Hân ibni Sulţân Ğazî Mehemed Hân Tabor’ı feth eylediği esnâsında eş’arı söylediğin beyân eylemişdür. 1107 [1695-6]”, Metin, [42b].

İki beytin de son mısralarının ebced değeri 1105, yani olması gereken tarihten 1 eksiktir.

Lafzen ve manen tarihe örnek olan Zekî Çelebi'nin tarih kıtasında son harfi "elif"le yazılan Mustafa ismi "ye" harfi olarak hesaplandığında ebced değeri cülûs tarihini vermektedir;

Lafzen ü ma'n[en] şafâ-bağşında târîh mışra'ı
Biñ yüz altıda cülûsın buldı Sultân Muştafâ (3)

Aynı şekilde Gaybî Çelebi'nin tarih kıtası da son harfi "elif" olan Mustafa isminin "ye" ile hesaplanması sonucu cülûs tarihini vermektedir;

Hâtif-i Gaybî dedi iclâsına târîhini
Pâdişâh-ı kûtb-ı devrân ola Sultân Muştafâ (6)

Mecmûada en çok kullanılan tarih düşürme çeşidi lafzen yani yılın sadece söz ile zikredildiği, ebced hesabının kullanılmadığı tarihlerdir. Birkaç örnek şu şekildedir;

Ba'de-zîñ tahtır ola fetḥ ü fütūḥ
Buldı biñ yüz heft şevvâlinde rūḥ 1107 [1695-6] (53)

Şükr edüp dedi Nevâ'î-zâde lafzen târîhin
Biñ yüz altıda cülûs eyledi Sultân Muştafâ (45)

Örneklerden de anlaşıldığı üzere mecmûada çoğunlukla padişahın tahta cülûsuna tarih düşürülmüştür. Seyyid Hüseyin'e ait manzumede yer alan son beyit ise cülûsa düşürülen manen tarihe örnektir;

El açup kıldum Hüseyinî şad du'â târîh ile
Kâm-ı Sultân Muştafâ'yı vère Rabbü'l-âlemîn (10)

İkinci mısranın ebced değeri II. Mustafa'nın tahta cülûs tarihi olan 1106'dır. Mısranın ebced tablosu aşağıdadır:

Tablo 1: II. Mustafa'nın Cülûsuna Düşürülen Tarihin Ebced Değerinin Hesaplandığı Tablo

Kām-ı	Sultān	Muṣṭafā'yı	vère	Rabbü'l-	'ālemīn
ك = 20	س = 60	م = 40	و = 6	ر = 200	ع = 70
ا = 1	ل = 30	ص = 90	ى = 10	ب = 2	ا = 1
م = 40	ط = 9	ط = 9	ر = 200	ا = 1	ل = 30
	ا = 1	ف = 80	ه = 5	ل = 30	م = 40
	ن = 50	ا = 1			ى = 10
		ى = 10			ن = 50
		ى = 10			
61	150	240	221	233	201

Toplam: 1106

Mecmûada orijinal diyebileceğimiz tarihler de mevcuttur. Mâhir'in, müseddesinde cülûsa düştüğü manen tarih şu şekildedir:

Bād-ı feyz ile açıldı gonce-i efkârumuz 1106 [1694-5]

“Açıldı gonce”nin ebced değeri cülûs tarihi olan 1106'dır. Padişahın tahta cülûsu bir goncanın açılması gibi güzellikler getirmektedir.

Ebced değeri 1106 olan “zâhir” kelimesi mecmûadaki tarihlerde sıklıkla kullanılmış; iki manzumede cülûsa, bir manzumede Lipova Kalesi'nin fethine tarih olarak düşülmüştür:

'Irq-ı pâkiñden gelüp zâhir olupdur şu'lesî
Mazhar-ı sırr-ı ilahî hulķı hâl-i Muṣṭafâ

Aña târiḥ oldı zâhir kim *ebu'l-feth* ola ol
Eyleye Allâh mu'ammer haķk-ı âl-i Muṣṭafâ (23)

Tablo 2: Mecmûada Sıkça Kullanılan "Zâhir" Kelimesinin Ebced Değerinin Verildiği Tablo

zâhir
ظ = 900
ا = 1
ه = 5
ر = 200
1106

İkinci örnek de “Cülûs-ı taht-ı şâhenşâha târîh oldı bil zâhir” (33) mısrasıdır. “Zâhir”in tarih olduğunu mısrada ifade etmektedir. Kendi içinde bütünlük arz eden mecmûada Lipova Kalesi’nin fethi de aynı kelimeyle ve söz oyunları ile ifade edilmiştir:

Mu‘în-i vâhid ile yüz yedide
Lipova feth-i zâhirdir nümâyân (49)

Mısrada geçen “zâhir”e mu‘în-i vâhid yani 1 eklemeye 1107 rakamını vermektedir. Tamileyi tarihte, eksik rakamın ne olduğu bir önceki mısrada belirtilerek sonuca ulaşılmaktadır.

Mecmûada tarihî olayların anlık aktarıldığı tarih manzumeleri, herhangi bir sayısal değer barındırmaksızın genellikle aşağıdaki gibi sözle/lafzen ifade edilmiştir;

Dedi ‘Adlî kal’anıñ kapudan târîhini
Lipova’yı sâ‘atinde aldı Sultân Muştafâ (47)

Müderriş Şaban Efendi’ye ait manzumede olduğu gibi manen tarih örnekleri de vardır. Cülûstan farklı olarak padişahın Birinci Avusturya Seferi için de tarih düşülmüştür;

Kendüler zât-ı hümâyûnına nisbet eyleyüp
Dêseler târîhe de ensebdür oldı bu gâzâm 1107 (53)

İkinci mısradaki “oldı bu gâzâm” ibaresi 1107 tarihini vermektedir.

Mecmûada tarih düşürme çeşidine örnek olarak en dikkat çeken manzume, “Kaşîde der-medh-i beytü’r-raḥman” (17) başlığındaki musanna tarih düşürmeye örnek olan manzumedir⁴². 12 beyitten oluşan manzumede mısralarda tarif edilen sanatların açıklamasına uyularak hesaplandığında toplamda 36 tarih çıkmakta, cevherî tarih⁴³ ve mühmel tarih⁴⁴ örnekleri yer almaktadır.

2.2. Şekil Özellikleri

İç ve dış olmak üzere iki yapıya sahip olan şiirin konusu türünü, kafiye düzeni ise şeklini belirlemektedir. Çalışmamızda evvelce, mecmûayı oluşturan manzumelerin dış yapısına; şekil/biçim özelliklerine, sonrasında iç yapısına; muhtevasına bakılarak mecmûadaki şiirleri ve mecmûanın konumunu anlamlandırma çabası içine girilmiştir.

2.2.1. Nazım Şekilleri

Kafiye düzeni şiirin nazım birimini ve nazım biçimini etkilemekte, tür ise şiirin konusuna göre aldığı ismi ifade etmektedir. Buna ek olarak “tek kafiyeli şiirlerde ilk birimin matla veya müfred kafiyeli olması şekil adını değiştirir”⁴⁵. Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik kaside için, “manzumenin kaside olabilmesi için gerekli diğer bölümler, matlaları bulunmadığından şeklen birer kıtaya benzer. Kaside bu görünümüyle bir gazel ile aynı vezin ve kafiyedeki birkaç kıtanın birleşimini andırır”⁴⁶ yorumunu yapmaktadır. Mehmed Çavuşoğlu da kaside hakkında bilgi verirken kasideyi, “ilk beyti kafiyeli olmayan kasideler genel olarak kıta sınıfına dâhil edilir”⁴⁷ şeklinde tanımlamaktadır.

Mecmûada bu tanımlamalara paralel olarak farklı örnekler yer almaktadır. Bazı şiirlerde müstensihin şiire verdiği başlıkla şiirin ismini belirleyen kafiye düzeni örtüşmemektedir. Örneğin başlığı kaside ama kıta ve mesnevî kafiye düzeniyle

---

⁴²İdris Güven Kaya da bunlardan birini detaylıca çözümlenmiştir. Bkz. İ. Güven Kaya. “Dîvân Şiirinde Tarih Düşürme Geleneği ve Yahya Bey’in Bir Kasidesi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s. 30 (2006): 41.

⁴³Mücevher veya cevherî tarih: “Tarih düşürülen mısra ya da beyitte yalnızca noktalı harflerin toplanması hesabına dayanılarak düşürülen tarihtir”. Bkz. Kaya, *age*, 41.

⁴⁴Mühmel tarih: “Mücevher tarihin tersidir. Yani tarih düşürülen mısra ya da beyitte yalnızca noktasız harflerin hesabına dayanılarak düşürülen tarihtir”. Bkz. *age*, 41.

⁴⁵Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *Dîvân Şiiri Şekil Bilgisi*, (Ankara: H Yayınları, 2010), 42.

⁴⁶Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *age*, 129.

⁴⁷Mehmed Çavuşoğlu, “Kaside”, *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Dîvân Şiiri), (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1986), 20.

yazılmış; başlığı tarih ama kaside kafiye düzeniyle yazılmış şiirler vardır. 2, 39 ve 59. manzumeler mesnevî kafiye düzeninde kaside başlıklı şiirlerdir. Aynı şekilde 19, 25, 29, 32, 33 ve 44. manzumeler tarih başlığında kaside kafiye düzeninde yazılmıştır. Bu şiirler ve buldukları varak numaraları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3: Nazım Şekillerine Göre Mecmûada Yer Alan Manzumeler; Başlıkları ve Buldukları Varak Aralıkları

Kıta Nazım Şekliyle Yazılan Manzumeler		Sayısı: 23
Tārīh-i dīger-i Zekī Çelebi [7b-8a]	Tārīh-i dīger-i Seyyid Hüseyn [12b-13a]	
Tārīh-i dīger-i Derdmend Bī-çāre [13a-14b]	Tārīh-i dīger-i Ğaybī Çelebi [9a]	
Tārīh-i dīger-i Nakşī İbrāhīm Efendi [18a]	Tārīh-i dīger-i Māhir ‘Abdullāh Efendi [24a-24b]	
Tārīh-i dīger-i Nāibī Efendi [18a-19a]	Tārīh-i dīger-i Naḥīfī Çelebi [28b-30b]	
Tārīh-i dīger-i Ma‘nevī Muştafā Efendi [23b]	Kaşīde der-şenā-i Sultān Muştafā [30b-31a]	
Tārīh-i dīger-i Ma‘nevī Efendi [23b-24b]	Tārīh-i dīger-i Rüşdī Çelebi [32b-33b]	
Tārīh-i dīger-i Lūtfī Efendi [25a]	Der-medḥ-i Ğāzī Sultān Muştafā Hān [46a]	
Tārīh-i dīger-i ‘İlmī Efendi [25a-26b]	Tārīh-i dīger-i Emnī Efendi [26a-26b]	
Tārīh-i dīger-i Fennī Çelebi [26b]	Tārīh-i dīger-i Vaḥyī Efendi [26b]	
Tārīh-i dīger-i Şāhīn Girāy [28a]	Tārīh-i dīger-i Remzī Çelebi [28a-28b]	
Tārīh-i İbrāhīm Ağa der-Hāne-i Hāşşa [39b]	Tārīh-i Şa‘bān Efendi el-müderriş [43a-43b]	
Tārīh-i dīger ‘Adlī der-medḥ-i Sultān [43b]		
Mesnevî Nazım Şekliyle Yazılan Manzumeler		Sayısı: 3
Kaşīde der-medḥ-i tuĝ-ı sultānī [6a-7b]		
Mışra‘-ı uḥrā der-medḥ-i Sultān Muştafā [31a-31b]		
Li-muḥarririhi tārīh-i Ğāzī Sultān Muştafā Hān [46a]		
Kaside Nazım Şekliyle Yazılan Manzumeler		Sayısı: 28

Kaşide der-medh-i otağ-ı hüsrevânî [5a-6a]	Tārîh-i dîger Na'îmî Çelebi [9b-10b]
Tārîh-i dîger Şinâsî Çelebi [10b-11a]	Tārîh-i dîger Sırrî Çelebi [11a-13a]
Kaşide der-şenâ'-yî sāye-i Yezdân-ı İlāhî [14a-15a]	Kaşide der-medh-i Sultân Muştafâ [14b-16b]
Kaşide der-şenâ'-yî zıll-ı Hudâ-yî müte'âl [16a-18b]	Kaşide der-medh-i beytü'r-rahman [18b-19b]
Tārîh-i dîger-i Süleymân Efendi Hâne-i Hâşşa [20a]	Tārîh-i dîger İbrahîm Efendi Hâne-i Hâşşa [23a]
Tārîh-i dîger-i Top-hâneli Mehmed Efendi [24b]	Tārîh-i dîger-i Nakşî İbrahîm Efendi [26a-26b]
Tārîh-i dîger-i Faķîrî Çelebi [27a]	Tārîh-i Şükûfî Mehmed İmâm-zâde [27a]
Tārîh-i dîger Havfî Çelebi [27b-28a]	Tārîh-i dîger Mâhir 'Abdullâh Efendi [31b-32b]
Tārîh-i dîger Emîr Hâķîķî [35a-35b]	Tārîh-i dîger-i Nevâ'î-zâde Çelebi [35b]
Kaşide der-medh-i Sultân Muştafâ [36a-38b]	Tārîh-i dîger Aħmed Çelebi [38b-39a]
Tārîh-i Kal'a-yî Lipova be-dest-i Ğazî Sultân Muştafâ [39a-39b]	Tārîh-i Nedîm Muştafâ Ağa der-Hâne-i Hâşşa [39b-40b]
Tārîh-i Üsküdârî Aħmed Ağa Hâne-i Hâşşa [41a]	Tārîh-i Dervîş Aħmed Ağa hâne-i Hâşşa [41b]
Tārîh-i Dervîş Aħmed Ağa hâne-i Hâşşa [42a-42b]	Tārîh der-medh-i Ğazî Sultân Muştafâ [43b-44a]
Tārîh der-şenâ'-yî Ğazî Muştafâ Hân [44a-45a]	Kaşide der-şenâ'-yî Ğazî Muştafâ Hân [45a-45b]

Mecmûada 23 tarih kıtası, 3 mesnevî, 28 kaside yer almaktadır. Tabloya ek olarak mecmûadaki en kısa tarih kıtası 3, en uzununu 46; en kısa kaside 5, en uzun kaside 69 beyitten oluşmaktadır. Tablo bize gösteriyor ki Canım'ın da belirttiği gibi "tek kafiyeli şiirlerde ilk birimin matla veya müfred kafiyeli olması şekil adını değiştirmektedir"⁴⁸. Hakîkî Emir Efendi'nin 22 beyitlik kasidesi ise tabloya

⁴⁸Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *age*, 42.

eklemleyemediğimiz, farklı bir kafiye düzenine sahiptir (18). Şöyle ki kasidenin ilk beyti müfred, ikinci beyti matla (aa) sonrakiler de matlayı takip eden (xa/xa) kaside kafiye düzeniyle yazılmıştır. Bu şekilde bir örnek mecmûada tektir.

Mecmûada 1 şarkı, padişahı öven 1 matla beyit ve iki beyitten oluşan mukaffa bir dua yer almaktadır. Beyitlerle kurulan nazım şekillerinin yanı sıra mecmûada bentlerle kurulan 2 tane manzume yer almaktadır. Bunlardan ilki Nedîm Çelebi'ye ait 5 bentlik mütekerrir müseddes şeklinde olan şarkıdır⁴⁹. Müseddesin tekrar eden “*Künc-i gamda bî-mecâlüm ey perî şâd ét beni/Dostum rahm eyleyüp her rûz [u] şeb yâd ét beni*” dizeleri bestelenmiştir⁵⁰. İkincisi Mâhir Abdullah'a ait “Târîh-i Şehzâde Sultân Ahmed Hân” başlıklı 16 bentten oluşan “müseddes-i müzdeviçtir.

Mecmûada değinilmesi gereken en temel nokta kaside ve tarih kıtalarının iç içe geçmişliğidir. Başlıklandırmanın da ötesinde sınırlar ortadan kalkmış gibidir adeta. Bu durum, kaside ve tarih kıtalarının birbiriyle olan yakın ilişkisiyle alakalıdır⁵¹. Edebî bir terim olarak, “Osmanlı şehzâdelerinin padişah olarak tahta çıkışı üzerine genel olarak kaside nazım şekliyle yazılan ve tahta çıkan padişahı öven manzum veya mensur örnekler”⁵² olan cülûsiyelerin, padişahın döneminde gerçekleşen tarihî olaylardan, fetihlerden, düzenlenen törenlerden, cülusun nasıl karşılandığından ve dönemin atmosferinden bahsetmemesi düşünülemez. Bunun da ötesinde mecmûada da birçok örneği yer aldığı üzere “kaside başlığını taşıyan ya da bir kasidede varlığını kabul ettiğimiz nesib, medhiye, fahriye, duâ gibi bölümlere

⁴⁹Şekil-tür bağlamında, Rıdvan Canım şarkıyı şu şekilde tanımlamaktadır: “Murabbâ, muhammes, müseddes gibi birden çok şekille yazılması, şarkıyı belirli bir nazım şekli yapmaz. Sadece belirli bir konu yerine pek çok konuda yazılmış olması da şarkının tür olmasına engeldir. Dolayısıyla şarkı, nazım şekli veya türü değil, musiki terimidir”. Bkz. Rıdvan Canım, *Divân Edebiyatında Türler*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2014), 39.

⁵⁰Medenî Aziz Efendi bestelemiştir; İsfahan makamında, Evsat usulünde bir bestedir. Bkz. Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi I*, (İstanbul: MEB, 1969), 91. Ayrıca şarkı, online taramada 7347 TRT repertuar numarasıyla karşımıza çıkmaktadır; Künc-i gamda bî-mecâlüm ey peri şâd it beni/Dostum rahm eyleyüp her rûz u şeb yâd it beni/Zümre-i uşşâk u şeydâlar içinde dilberâ/Şevk-i hüsnünde ferid ü aşka üstâd it beni/Yala yala yen tir ye lel le lel le le/la li ey peri şâd it beni.

⁵¹Kasidenin tarihselliği ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Murat A. Karavelioğlu. “Tarihin Edebiyatı: XV ve XVI. Yüzyıl Kasidelerinde Tarihî Arka Plan”. *Kasîdeye Medhiye: biçime, İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VIII.* haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013; 381-455. Osmanlı edebiyatının en uzun kasidelerinden olan Mahremî'nin 260 beyitlik, baştan sona Kanûnî Sultan Süleyman'ın İkinci Macar Seferi'ni anlatan kasidesi bu iç içe geçmişliğe bir örnek olarak kabul edilebilir. Karavelioğlu, **age**, 426. Ayrıca Keçeci-zâde İzzet Molla'nın *Mihnet-Keşan* mesnevisindeki “Mehmed Said Galib Paşa (ö. 1244/1829)'nın sadrazamlığa getirilmesi üzerine yazdığı yetmiş altı beyitlik şitaiyye aynı zamanda bir kaside-i tarihiyye” akla gelmektedir. Bkz. Ebubekir S. Şahin, “Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Yazdığı Tarih Manzumeleri”, *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, s. 9 (2011): 162.

⁵²Aktaran Rıdvan Canım, **age**, 29.

sahip olmakla birlikte, mesnevî, terkeb-bend, tercî-bend vb. bir nazım şekliyle yazılan şiirler vardır”⁵³. Müseddes-i müzdeviç bunlara örnek olarak gösterilebilir (20).

Mecmûada bulunan kasideler çoğunlukla nesib/teşbib, maksûd/medhiye/arz-ı hâl/tarih düşürme ve dua bölümlerinden oluşmakta, fahriye bölümü yer almamaktadır. Maksûd ise sadece medhiye değil aynı zamanda tarih düşürmek/tarihî âna şahitlik edildiğini aktarmaktır. Bunun yanında, muhteva kısmında değinileceği üzere, şairler kasidelerinde sıklıkla hâllerini/merâmlarını dile getirmişlerdir. Bu yönüyle mecmûadaki kasidelerin 1-medhiye 2-tarih düşürme 3-arz-ı hâl işlevi ön plana çıkmaktadır. Örneğin Sırrî’nin kasidesinde (9) tarihî bir eser yazma isteği/arz-ı hâl, Şinasî Çelebi’ninkinde (8) medhiye, Gafletî’ninkinde (56) tarihî olay aktarımı/kalenin fethi ön plana çıkmaktadır. Ama hepsinin ortak özelliği övgüyle beraber tarih düşürme işlevi de görmeleridir. “Bu durumda kaside, hem belirli bir maksatla hem de belirli muhteva bölümleriyle yazılan şiirler olmaktadır. Bu şiirlerin ister medhiye, isterse tarih düşürmek maksadıyla yazılsın, hemen hemen hepsinde az veya çok bir medhiye bölümünün bulunması veya sadece medhiye gibi tek bölümlü olması dikkat çeker”⁵⁴.

2.2.2. Vezin

Mecmûa-i Tevârih’te yer alan 59 manzumenin aruz kalıpları, bahirleriyle ve kullanıldığı şiir sayısıyla birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 4: Mecmûa-i Tevârih’te Kullanılan Aruz Kalıpları ve Sayıları

Bahr	Aruz Kalıpları	Şiir Sayısı
Remel	Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilün	29
	Fe’ ilâtün Fe’ ilâtün Fe’ ilâtün Fe’ ilün	5
	Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilün	5
Hecez	Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Fe’ ülün	3
	Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün Mefâ’ ilün	13
Recez	Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün Müstef’ ilün	1

⁵³Cemal Kurnaz-Halil Çeltik, *age*, 140.

⁵⁴*age*, 142.

Hafif	Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün	1
Müctes	Mefā‘ilün Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün	1

Yukarıdaki tablodan hareketle, mecmûada yer alan manzumelerde 8 farklı aruz kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı edebiyatında en sık kullanılan kalıp olan Remelin⁵⁵ “Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün” kalıbı manzumelerde en çok kullanılan vezin olarak yer almaktadır. Manzumelerin yarısı bu vezinle, onu takiben 13 manzume “Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün” vezniyle yazılmıştır.

Remel ve Hecez bahirlerinin dışında Recez, Hafif ve Müctes bahirleriyle şiirler yer almaktadır. Müellifin, metni edebî kaygıyı merkeze almadan meydana getirmesinin de etkisiyle, mecmûada vezinsiz ve bazı mısralarının bozuk vezinli olduğu manzumeler yer almaktadır. Örneğin Şeyh Mustafa Efendi’ye ait tarih manzumesi (4) vezinsiz olup kafiye açısından da kusurludur. Yazarı belli olmayan 12. manzumenin ise kafiyelemleri problemlidir, birçok mısrasının vezni bozuktur. Vezni ve kafiyesi problemlidir olan Şeyh Mustafa’ya ait tarihin ve 12. manzumenin içeriklerine bakıldığında ikisinin de, özellikle 12. manzumenin, arz-ı hâl niteliğinde olup yazarların merâmlarını aktarmak için yazdıkları şiirler olduğu görülmektedir.

2.2.3. Kafiye ve Redif

Aşağıdaki tabloda, mecmûada bulunan şiirlerin kafiye ve redif tablosu yer almaktadır;

Tablo 5: Mecmûa-i Tevârîh’te Kullanılan Kafiye ve Redifler⁵⁶

Şiir	Kafiye ve Redif	Şiir	Kafiye ve Redif
1	<i>ānī</i> (redif yok)	32	<i>et</i> oldı Sultān Muştafā
3	<i>ā</i> (redif yok)	33	<i>ir</i> (redif yok)
6	<i>ā</i> (redif yok)	34	<i>ā</i> (redif yok)
7	<i>īn</i> (redif yok)	35	<i>ā</i> (redif yok)

⁵⁵Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999), 277.

⁵⁶Tabloda kafiye harfleri italik, redifler normal yazılmıştır.

8	<i>ā</i> (redif yok)	36	<i>īde</i> (redif yok)
9	<i>ā</i> (redif yok)	37	<i>eri</i>
10	<i>īn</i> (redif yok)	38	<i>ār</i> (redif yok)
11	<i>t</i> (redif yok)	40	<i>ān</i> geldi
12	<i>an</i> , <i>an</i> ⁵⁷ (redif yok)	41	<i>āy</i>
13	<i>ūz</i> (redif yok)	43	<i>ā</i> (redif yok)
14	<i>ān</i> üzre	44	<i>ā</i> (redif yok)
15	şı	45	<i>ām</i> (redif yok)
16	<i>āh</i> (redif yok)	46	<i>ā</i> (redif yok)
17	<i>ā</i> (redif yok)	47	<i>ā</i> (redif yok)
18	<i>er</i> (redif yok)	48	<i>ā</i> (redif yok)
19	ı Hāk ⁵⁸	49	<i>ān</i> (redif yok)
21	dan (kafiye yok)	50	<i>ār</i> (redif yok)
22	<i>ūr</i> eyledi	51	<i>ā</i> (redif yok)
23	<i>āl-i</i> Muştafā	52	<i>ā</i> (redif yok)
24	<i>ān</i> (redif yok)	53	<i>ām</i> (redif yok)
25	<i>ā</i> (redif yok)	54	<i>rdi</i>
26	taht-ı sultānī (kafiye yok)	55	<i>ā</i> (redif yok)
27	<i>ūs</i> (redif yok)	56	<i>āl</i> (redif yok)
28	<i>r</i> ile cülūs	57	<i>ām</i>
29	<i>īde</i> (redif yok)	58	<i>ād</i> et
30	<i>ā</i> (redif yok)		

Tablodan hareketle manzumelerde kullanılan yarım ve tam kafiye sayısı eşittir; mecmûada 22 yarım kafiye, 22 tam kafiye ve 4 zengin kafiye kullanılmıştır. 2,

⁵⁷Bu şiirin kafiyeleri problemlidir, vezin gereği bazı mısraları –anı bazılarını –an diye sonlandırmak gerekmektedir.

⁵⁸İkinci beyit vezin ve kafiye açısından problemlidir.

39 ve 59. manzumeler aa/bb/cc.. şeklinde kafiyelenmiş şiirlerdir. 5. manzume ise aaaaaa/bbbbaa/ccccaa/ddddaa kafiyeye düzeninde mütekerrir müseddes; 20. manzume aaaaaa/bbbbcc/ddddee/ffffgg kafiyeye düzeninde olan müseddestir. Vezin yönünden kusurlu olan manzumeler olduğu gibi kafiyeye yönünden kusurlu olanlar da mevcuttur. Örneğin 4. manzumenin kafiyeye düzeni aa/ba/cc/dd/ee/fe şeklinde kusurludur; kaside tipi kafiyelenip mesnevî tipi kafiyeye düzeni ile devam etmektedir. 12. kasidede de vezin gereği bazı yerlerde *anı* bazı yerlerde *an* şeklinde sonlandırmak gerekmektedir. 19. manzumede ise ikinci beyit vezin ve kafiyeye açısından problemlidir.

2.3. Muhteva Özellikleri

2.3.1. Duanâme ve Rüya Kurgusu

Çalışmamızda inceleyeceğimiz mecmûa, bir tür sebep-i telif niteliğindeki duanâme ile başlamaktadır. Abdullah İbni Ebi Evfa'dan rivayet edilen bir hadis aktarılmakta, haceti olan bir kimsenin okuması gereken dua paylaşılmaktadır;

Ol du'â budur: *Lā ilāhe illallāhu'l-ḥalīmu'l-kerīmu. Subḥānallāhi rabbi'l-'arşi'l-'azīmi elḥamdülillāhi rabbi'l-'ālemīn. Es'elūke mucibāti rahmetike ve 'azāyime mağfiretike vel ḡanīmete min külli birrin ve 's-selāmete min külli işmin lā teda' lī zenben illā ḡafertehu velā hemmen illā ferrectehu velā ḥāceten hiye leke rızan illā ḡadaytehā yā erḡamerrahīmīn.* [1b, metin]

Hadiste geçen hacet duası paylaşıldıktan sonra padişaha doğrudan hitap edilerek her türlü zarardan korunması, din düşmanlarına karşı mansur ve muzaffer olması için dua edilmektedir.

Devam eden kısımda detaylı isim verilmeden “ehibbamızdan merhum dersiâm efendinin talebesinden Süleyman Efendi nâm duacıları” olarak kendisini tanıtan zât, şaban ayının ortasında bir Cuma gecesi gördüğü rüyayı nakletmeye başlar;

'azametli ve şefkatli pâdişâh-ı 'âlem-penâh ḡazretleri bir müzeyyen kâşili odanun içinde kıyâmen sa'âdetle dururlar ve muvâcehelerinde bir pîr-i mübârek kimse var. Saḡâvetli pâdişâhum, bu fakîriñ eline ince ḡaḡ ile yazılmış bir kitâb vârdiler bunu oḡu dâyüvârdiler bu fakîre ḡiḡâb buyurdılar ve bir maḡalline nazâr eyledüm gördüm *Lā ilāhe illallāhu'l-ḥalīmu'l-kerīmu. Subḥānallāhi rabbi'l-'arşi'l-'azīmi elḥamdülillāhi rabbi'l-'ālemīn. Es'elūke mucibāti rahmetike ve 'azāyime mağfiretike vel ḡanīmete min külli birrin ve 's-selāmete min külli işmin lā teda' lī zenben illā ḡafertehu velā hemmen illā ferrectehu velā ḥāceten hiye leke rızan illā ḡadaytehā yā erḡamerrahīmīn*⁵⁹. Bu du'â âḡirine dek yazılmış ve bu fakîr dâdüm ki

⁵⁹Bu dua, günümüzde de hacet duası olarak okunmaktadır. Mânâsı şu şekildedir: Halîm (yumuşak huylu) ve kerîm (cömert) olan Allah'tan başka ilah yoktur. Yüce arşın sahibi olan Allah'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Âlemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun. Allahım senden rahmetini kazanacak, bağışlamana vesile olacak bütün iyilikleri yapmayı ve bütün kötülüklerden uzak durmayı isterim. Benim üzerimde bağışlamayacağın bir günah bırakma. Bana kendisinden kurtulamayacağım

pādişāhum bu du‘āyī ūstādum ders-i ‘ām efendūmden işitdüm ki bu du‘āyī Vehb bin Münebbih’den mervīdür. Hāzret-i Musa şalavātullāhi ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi hāzretleri a’dāsı olan Fir‘avn’a gālip olmışdur. Devletli pādişāhum siz dahı bu du‘āyī oķuñ dēdüm in-şā‘allāh mansūr olursuz dēdüm dahı uyandum [2a-2b, metin].

Süleyman nām zāt rüyada pîr-i mübarek tarafından verilen duayı önceden işitmiş; dersiām efendisi duanın Vehb bin Münebbih’den rivayet edildiğini söylemiştir. Rüyayı anlatırken, bir “ara bilgi” olarak bunu da eklemekte, hemen o an rüyasında dahi aşına olup duayı padişaha iletmektedir.

Burada rüya ile gerçekleşen bir kurgu söz konusudur. Önce dua aktarılmakta daha sonra duanın ehemmiyeti/meşruiyeti, rüyada görülen bir pîr-i mübarek aracılığıyla, gaybî bir bilgiyle sağlanmaktadır. Süleyman isimli rüyayı gören zāt gördüğü rüyayı anlattıktan sonra tabirini de cümle cümle kendisi yapmaktadır. Rüyanın tabiri, anlatma amacını da içinde barındırmaktadır; Padişahın karşısında duran pîr-i mübarek bir zâtın varlığı kerametli padişahın uzun ve mutlu bir ömre sahip olacağına, kaşili/çinili oda içinde olmaları, hükmü altındaki memleketlerin sağlam, güçlü ve halkının da mutlu olacağına işaret etmektedir. Bu duayı okuması emredilip “Hz. Musa bu dua ile Firavun’a galip oldu, sizler de bu dua ile galip olursunuz” denilmesi, onlar nasıl küffarı hükmü altına alıp yendilerse sizlerin de aynı böyle Avrupalı, Macar ve diğer din düşmanları karşısında mansur ve muzaffer olacağına delalettir. Ve bu helâkin nasıl gerçekleşeceğini de belirtmektedir; küffarın helâki ekseriyetle suya batma/suda boğulma ile olacaktır ki Firavun’a böyle olmuştur. Rüyada bu duanın telkin olunması ise ilk zamanlarda bir miktar zorluk çekileceğine daha sonra feraha kavuşulacağına delalet etmektedir. Zira Hz. Muhammed bu duayı “ferec ba’de’ş-şidde”, sıkıntıdan sonra gelen kolaylık; kederden sonra gelen sevinç için öğretmişlerdir. Hz. Musa Firavun’a galip geldiği gibi siz de galip olursunuz denilmesinin muktezası da din düşmanlarının beldeleri zaptedildikten sonra sultanın devleti uzun süreli olacaktır zira Hz. Musa da din düşmanlarının beldesini hükmü altına aldıktan sonra çok zaman muammer olmuş, şeriat hükümlerini icra ettirmiştir.

Bu rüya aracılığıyla Sultan II. Mustafa, Hz. Musa ile özdeşleştirilmektedir. Hz. Musa bu dua vesilesiyle küffara karşı muzaffer ve mansur olmuş, sonrasında da

---

bir sıkıntı verme. Senin rızana uygun olmayıp da gerçekleştirmeyeceğin hiçbir ihtiyaçta bırakma ey merhamet edenlerin en merhametlisi.

uzun süre bu beldeleri hükmü altında tutup şeriatını icra etmiştir. Sultan II. Mustafa'dan da beklenen budur.

Buradaki kurgu, dönemsel bir gerçekliği de yansıtmaktadır. Sultan II. Mustafa'nın tahta geçtiği sırada birden fazla cephede çok uluslu devletlerle yapılan uzun süreli yıpratıcı savaşlar devam etmekteydi. Bu dua ve rüya vasıtası/kurgusu ile padişaha bir anlamda psikolojik açıdan destek sağlama, rahatlatma da amaç edinilmiş olabilir. Mecmûanın Süleyman nâm kişinin gördüğü bu türden manevî destek niteliğindeki bir rüyayla başlaması, kuvvetli ve meşru bir giriş yapma amacını da gütmektedir. Rüyanın tabiri de bu yorumu destekler niteliktedir. Bu tarz bir başlangıç gelenek içinde anlamlıdır. Nitekim şairler mesnevîlerinin başlangıcında, sebep-i telif bölümlerinde eserlerini kaleme alma nedenlerini belirtirken en çok kullandıkları sebeplerden biri de rüyalardır. Yazma motivasyonu meşru bir temele dayandırıldığı gibi gaybdan gelen bir haberi vesile kılmak da eserin kıymetini artırma açısından mühimdir.

“Mecmûaya niçin bu tür bir kurgu ve dua ile başlanmıştır?” sorusu sorulmalıdır. Bu bağlamda dikkat çeken bir nokta ise duanâmenin muhtevasıdır. Mecmûanın niçin yazıldığını belirterek veya padişaha övgülerde bulunarak değil zorlu savaş döneminde bulunduğu için savaş anında nasıl namaz kılınacağı, düşmanın nasıl helâk olacağı ile ilgili hadisler paylaşılmıştır. Dönemin siyasî-sosyal atmosferi, mecmûanın başlangıcındaki içeriği belirleyen temel faktör olmuş, fikhî meselelere dair bilgi aktarımı dönemin pratik açıdan ihtiyacını karşılamaya yönelik gerçekleşmiştir.

Süleyman adlı kişi sonrasında Şeyh Şemseddin ibni Kayyim'dan hikâye başlığı altında bir hadis rivayet etmeye başlar. Hikâyede, namaz vakti geldiği hâlde ok atmakta oldukları için vakti kaçıranların aynı sevabı aldıklarına dair Hz. Muhammed'den rivayet aktarılmaktadır.

Hikâyeden sonra Buhari ve Müslim'den Arapça bir hadis nakledilmektedir. Bu nakil, korku namazı anlamına gelen salatü'l-havf ile ilgilidir. Salatü'l-havf, korku ve tehlike hâllerinde farz namazların tek imama uyararak nöbetleşe kılınması anlamındaki fıkıh terimidir⁶⁰. Öncesindeki aktarım ve bu namazın açıklaması da dönemsel açıdan bir gerçekliği yansıtmaktadır.

---

⁶⁰Mehmet Erdem. “Salâtü'l-Havf”, *TDV: İA*, c. 36, (İstanbul: TDV, 2009), 21-23.

Son kısımda da bir hadis nakledilmektedir;

Kaçan bir kimsenün düşmanı olsa helâkliğiñ istese pāk āb-dest alup dört rek‘at namāz kıla her birisinde bir fātiha on beş elemtere keyfe sūresin oқыya ammā dördinci rek‘atde elemtere keyfe sūresin on kerre oқыya ve beş kerre bu du‘āyı oқыya. *Allahümme kemā şarrafet şerre‘l-fili ‘an beytike‘l-harāmi faşrif ‘annā şerre mā şerre‘l-eşrāri şerre fulānin* adıyla söyleye. İnşā‘ allāh eglenmeyüp helāk ola bi-emrillāh [4b, metin].

Aktarılan hadiste önceki bağlamla uyumlu bir şekilde düşmanın helâki için nasıl dua edileceği detaylandırılmaktadır.

Mecmûanın başlangıcında bulunan duanemeye kurgusal açıdan baktığımızda 7 bölüme ayırabiliriz:

1. Hadis aktarımı: Hacet için okunması gereken dua
2. Rüya: Duanın, Süleyman adlı zâta rüyada bildirilmesi
3. Rüyanın Tabiri
4. Özdeşleştirme (Sultan II. Mustafa ve Hz. Musa’nın özdeşleştirilmesi)
5. Şeyh’ten Hikâye Aktarımı: Savaş sırasında nasıl namaz kılınacağı ile ilgili
6. İkinci Hadis Aktarımı: Savaş sırasında kılınacak namazla ilgili (Salatü’l-havf)
7. Üçüncü Hadis Aktarımı: Düşmanın helâkliğini isteyen bir kimsenin kılması gereken namaz, etmesi gereken dua ile ilgili

Dönemin siyasî-sosyal durumu mecmûaya nasıl bir giriş yapılacağını, bu girişin muhtevasını, kurgusunu şekillendiren/belirleyen temel faktör olmuştur.

2.3.2. Cülûsiyeler

Düzenli bir bütünlük çerçevesinde kurulan metinde, girizgâh niteliğindeki duanâmeden sonra esas metni oluşturan kısma, Abdullah Mâhir’in biri padişahın otağını diğeri tuğunu öven iki kasidesiyle geçilmektedir. Derleyen, esas metne padişahın tuğunu ve otağını öven iki kaside ile, övgü ile başlamaktadır.

Mecmûada bulunan cülûsiyeler ve padişahın cülûsu için yazılmış tarih manzumeleri genellikle “hamdulillâh”, “barekallâh”, “bi-hamdillâh” “hamd u şükr olsun Huda’ya” gibi şükür ifadeleriyle başlamaktadır. II. Mustafa’nın tahta çıkışıyla âlem halkına “revnâk düşmüş”, mahzun gönüller mesrur olmuş, âlem ferahnak olmuş, cihan onunla selamet bulmuştur. Sultan II. Mustafa cülûsiyelerde “zıllulâhu‘l-‘âlemîn”, zıll-ı Hâk fâzıl-ı Huda”, “zıll-ı Yezdân”, “zıll-ı Hudâ-yı müte‘âl”, “zıll-ı Hâlikü‘l-Fettâhü‘l-‘Alîm” olarak adlandırılmaktadır.

Mecmûada yer alan cülûsiyelerle halkın sevincini nasıl gösterdiğine, padişahın tahta çıktıktan sonra nasıl bir merasimin gerçekleştiğine, dönemin sosyal yapısına, şiirdeki tasvirlerle tanıklık etmiş oluyoruz. Şiirlerin yarısından fazlası cülûsiye olduğu için en detaylı işlenecek olan kısım bu alt başlıktır.

2.3.2.1. Sultan II. Mustafa'nın Tahta Cülûsu

Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışı şairlerin gözünde baharın gelişiyile eş değer görülmüş, şairler kasidelerin nesib bölümünde bu cülûsu bahar tasviriyle anlatmışlardır. II. Mustafa'nın tahta çıkışı tazelenmenin, yeniliğin, ümidin habercisi olmuştur. Mecmûada en çok şiiri bulunan Mâhir Abdullah'ın mesnevîsi bunun en belirgin örneklerinden biridir;

Hamdulillâh bu sâl-i meymûn-fâl
Râst geldi tamâm mâ-ft'l-bâl

Ya'nî nevrûz u nevbahâr-ı murâd
Kırk gün evvel olup murâd-ı fu'âd

Sâl-i şeş evsatı murâd üzre
Çarh-ı atlas dönüp murâd üzre

Muştafâ Hân cülûs édüp tahta
Tutdı mîrât-ı devleti bahta (2)

Bu beyitlerden, padişahın kırk gün önce tahta geçtiği anlaşılmaktadır. Sultan II. Mustafa 6 Şubat 1695'te tahta çıktığına göre kaside 18 Mart 1695'te yazılmaya başlanmıştır. Mecmûanın yazılmaya başlaması da bu civarlara denk gelmektedir.

Kasidelerin genelinde bahar tasviri dört-beş beyit arasıyken on dördüncü kasidedeki bahar tasviri on sekiz beyittir. Bir beytinde sadece "Ahmed" isminin geçtiği, kime ait olduğu belli olmayan elli bir beyitlik bu kaside, mecmûanın en uzun kasidesidir. En orijinal tasvirlerden biri de bu kasidededir. Sultan II. Mustafa'nın tahta çıkışıyla bahar, hazan üzre galip olmuştur. Tarihsel bağlam düşünüldüğünde hazan; karmaşık ve zor bir döneme de işaret etmektedir.

‘Adū-yı zerd-rūy[1] eylesiñ Hâk zîr-i destinde
Bahârîñ luţf[1] böyle gâlib oldıkça hazân üzre (14)

Mecmûadaki cülûsiyeler, padişahın tahta çıkışının ardından halkın tepkisinin nasıl olduğu, yapılan merasimler, gelenek-görenekler hakkında zengin bilgi kaynaklarıdır aynı zamanda. Mâhir’in belirttiğine göre padişah tahta çıktıktan sonra Fetih Suresi okunmuş, padişaha dua edilmiş ve kurban kesilmiştir;

Sûre-i Feth ile du‘â okunup
‘Ömr-i hünkâra çok senâ olunup

Zebh olundı o dem niçe kurbân
Müstecâb eyleye anı Yezdân (2)

Nâibî Efendi de hutbe okunup sikke basıldığını anlatmaktadır;

Okındı nâmına hutbe bulup hem sikkesi rütbe
Erişdi menzil-i kutba kim oldu lâyıķ-ı dergâh (16)

Sultanın cülûsu âlem halkının gönlüne ferahlık vermiş, gönlünü mesrur eylemiştir;

Bi-hamdillâh dil-i ‘âlem açıldı güldi şâd oldu
Cülûs-ı şâh-ı sultân Muşafâ’dan olıcaķ âgâh (16)

Cülûsa sevinen halktan yer yer “hay u hu” şeklinde zevk ve safa sesleri gelmiştir;

Çopdı yer yer hây u hû zevk ü şafâdan şol kadar
Güş-ı Zâl-i çarhı taḥķîķâ aşamm êtdi şadâ
Dêrler idi cümle ‘âlem yek zebân [u] yek dehân
Hâţır-ı bîmâr-ı ‘âlem buldı şihhatle şifâ (8)

Şairler II. Mustafa’nın cülûsuna düştükleri tarih beyitlerini müjde vererek ifade etmişlerdir;

Müjde olsun yaz cülûsınuñ hemân târîḥini
Êtdi ihyâ ‘âlemi sultân-ı ‘âlem Muşafâ (8)

Geldi gülşend[e] şabâ pister êdüp geldi dedî
Müjde olsun tahta iclâs êtdi Sultân Muşafâ (8)

Müjde ey dünyā yine ihyā olursuñ şübhesiz
Gerçi yüz tutduñ harāba kāmetiñ oldı dütā (8)

Eylesün peyk-i meserret **müjde** cümle ‘āleme
Taht-ı ‘Osmānī’ye bir şeh kıldı fahr ile cülūs (28)

Müjde edüp ‘āleme Emnī dedi tārīhini
Kıldı Sultān Muştafā iqbāl ü kadriyle cülūs (28)

Çıkdı bir **Hızr**-ı hıred Fennī dedi tārīhini
Müjde oldı pādīşāh şehzāde Sultān Muştafā (30)

Gelüp bir **müjde-res** şevk ile Remzī dedi tārīh
Cülūsı oldı Sultān Muştafā’nuñ biñ yüz altıda (36)

Bi-ḥamdillāh cülūs-ı meymenet-āsār-ı ‘adliñde
Kulub-ı mü‘minine **müjde**-i emn ü emān geldi (40)

Sultan Mustafa, âlem halkı için Allah’ın lütfu, ihsanı olarak görülmektedir;

Bi-ḥamdillāh Hudā’nuñ **luḫf-ı bī-ḥaddi** zuhūr etdi
Geçürdi tahta bir şāhib-kırān-ı reşk-i Dārā’yı (41)

Bize Hāk kıldı Sultān Muştafā Hān’ı bir ihsān kim
Kemālince ne mümkün edebilmek şükrüni icrā (25)

Ḥamd ü şükr olsun Hudā’ya ḥalkā etdi çün ‘aḫā
Vérdi zıllını Hudā kim ‘ālemi etdi ziyā (44)

2.3.2.2. Sultan II. Mustafa’nın “Azm-i Cihâda Niyet” Etmesi

II. Mustafa ordu başında savaşa çıkan son Osmanlı padişahıdır. Tüm cülûsiyelerdeki en belirgin ortaklıklardan biri de padişahın tahta çıkar çıkmaz cihâda niyeti, düşmana korku salması ve cenk meydanında kılıcıyla tasvir edilmesidir. Bu bağlamda özellikle “‘azm-i cihâda niyet” ibaresi sıklıkla kullanılmaktadır. Örneklerden birkaçı şu şekildedir;

Semt-i dārü'l-cihâda 'azm êtdi
Mülk-i küffârı fethe cezm êtdi (2)

Niyyet-i hâliş ile çün eyledi 'azm-i cihâd
Feth-i nuşretler naşib êtdi Cenâb-ı Lâ-yezâl (56)

Oldı gencîne-i şıdk ile cihâda 'âzim
Kâm-yâb eyleye nuşretle Hudâ-yı 'allâm (45)

Cülûsiyelerde ve tarihlerde öne çıkan “azm-i cihâda niyet” mefhumunun tarihsel bir arka planı vardır. Sultan II. Mustafa tahta cülûsundan hemen sonra Veziriazâm Sürmeli Ali Paşa'ya hitaben bir hatt-ı hümayun çıkarmıştır. Bu hatta Sultan; Allah'ın kendisine hilafet nasip ettiğini, kendinden önceki padişahların zevk ü sefaya daldıkları için halkın huzur görmediğini, babası Sultan Mehmed'den beri padişahların bu tutumları yüzünden din düşmanlarının İslam ülkelerini ele geçirdiğini, onların yolundan gitmeyip bundan böyle kendisine zevk ü sefayı haram eylediğini ve Allahın da yardımıyla küffardan intikam almak için bizzat kendisi gaza ve cihâda niyet ettiğini, ecdadı Kanûnî Sultan Süleyman'ın da böyle yaptığını belirtmiştir.⁶¹ Sultanın ilk yıllarında izlediği aktif siyaset, çıkardığı hatt-ı hümayun ve olumlu bazı gelişmelerin yaşanması, halk-ı âlemin gözünde II. Mustafa'nın değerini yükseltmiş, halk ona tam mânâsıyla güvenmiştir.

2.3.2.3. Devletin İçinde Bulunduğu Duruma-Siyasî/İdarî Atmosfere Dair

II. Mustafa çok zorlu bir dönemde tahta çıkmıştır. Birden fazla cephede uzun süren ve mağlubiyetle sonuçlanan savaşlar halkı yıpratmış, devletin eski gücü kalmamıştır. Mâhir Abdullah devletin hâlini şöyle özetlemektedir;

Tehî kalmış idi bir hayli demdür lâne-i devlet
Açup bâl ü perin 'ankâ-yı şâhib-âşiyân geldi (40)

Devlet, uzun zamandır başı boş kalmış bir kuş yuvası gibidir. II. Mustafa'nın tahta cülûsu, kanatlarını açıp yuvasına sahip çıkan, yuvasının başına geçen bir ankanın gelişi ile tasvir edilmiştir. Onun tahta çıkmasıyla bir yenilenme yaşanmış, âleme taze ruh gelmiş, gelecekteki ve geçmişteki tüm kederler unutulmuştur;

⁶¹Defterdar Sarı Mehmed Paşa, **age**, 522.

Cülûsuñ pâdişâhum ‘âleme bir tâze rûh oldı
Ferâmûş eylediñ cümle ğam-ı mâzî vü ferdâyı (41)

II. Mustafa’nın tahta geçmesi, söylemleri ve duruşu neticesinde halk ona çok ümit bağlamış, o adeta bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Özellikle tahta cülûsundan hemen sonra Sakız’ın fetih haberinin gelmesi de sultanın uğuru sayılmıştır. Dönemin zorlukları, devletin içinde bulunduğu bu müşkül durum şiire yansımıştır;

Sen de ey devlet yetim ü bî-kes olduñ bunca dem
Bir mürebbî bulmaduñ kim merhamet êde saña

Tıfl-ı hod-perverdeveş çekdüñ niçe derd [ü] elem
Bunca ‘ömrüñ şimdiye dek oldı ‘âlemde hebâ

Hâlûne âhir Hudâ rahm êyleyüp vèrdi ferec
Sad beşâret şâhibüñ buldı henüz ey bî-nevâ

Böyle söylerken Şinâsî halk-ı cümle ben dahı
Eyledüm taḥkîk kim dünyâya rahm êtdi Hudâ

Hâtif-i ğayb[î]den ıṣġâ êtdi ol dem ğuş-ı cân
Müjde-ġüne böyle rûh-efzâ şadâ ile nidâ

Müjde olsun yaz cülûsınuñ hemân târîḥini
Êtdi ihyâ ‘âlemi sulṫân-ı ‘âlem Muştafâ (8)

Devlet “tıfl-ı hod-perverdeveş”e, kendi kendine büyüyen küçük bir çocuğa benzetilmiş, bu teşbih üzerinden devletin hâli anlatılmıştır. Devlet bunca zamandır yetim ve kimsesiz kalmış, ona merhamet edecek bir mürebbî dahi bulunamamış ve böylelikle ömrü heba olmuştur. İşte tam böyle bir zamanda Allah dünyaya merhamet edip Sultan II. Mustafa’yı göndermiş, Sultanın cülûsuyla âlem ihya olmuştur.

Sultan tahta geçtiğinde devlet zayıf hâl üzeredir ve hemen icraatlara başlar; zulmü def eder, din-i mübin için zahmet çekmeyi göze alır;

Geçince yümn ile taḥta hemân-dem ol melek-manzar
Re‘âyâdan nice teklîf ref‘ oldı niçe bid‘at

Bi-ḥamdillāh dēdiler nās ṣehenṣāh ibni ṣāhenṣāh
Muḳaddem def‘-i zulm ētdi ilāhī ceddine raḥmet

Za‘īf ḥāl üzre buldı devleti gerçi sa‘ādetmend
Revādur çekse bu dīn-i mübīn içün birez zaḥmet

Mükāfātın[1] eyler in-ṣā‘ allāh ol Ğanī Fettāh
Fütūḥātler naṣīb ēde zamānında yed-i ḳudret (11)

Devletin hâlinin haraplığı farklı şairler tarafından çokça tekrarlanmaktadır. Abdullah Mâhir de müseddesinde bu durumu ifade etmiştir;

Bir niçe dem olmuş idi devletiñ ḥālī ḥarāb
Ḥalk-ı ‘ālem olmuş idi āteṣ-i ğamda kebāb

Ḥamdulillāh buldı şimdi ṣems gibi nūr u tāb
Rūḥ-baḥṣ oldı cihāna pādiṣāh-ı kām-yāb (20)

Mustafa Ma‘nevi de bu durumu şu şekilde ifade etmektedir;

Olmuş iken bu fenā dünyā ḥarāb-ender-ḥarāb
Ḥaḳ Te‘ālā luḫfi ile yine ma‘mūr eyledi (22)

Böyle bir atmosferde tek ümidin Sultan II. Mustafa olduğunda hemfikirlendir;

Olursa şimd’olur ḥal müṣkilāti devlet [ü] dīniñ
Görürse şimdidür ancaḳ görür ol rüy-ı zībāyı (41)

Bunun yanında dönemin devlet işlerinde rüşvet almış başını gitmiştir. Devlet adamları hakkı olmayan mevki ve makamlara gelmekte, ilim ehlinin kıymeti bilinmemektedir. II. Mustafa rüşvet kapısını kapatmış, şer ehlini ümitsiz bırakmış ve kendisi de bir ilim ehli olarak bu zümreye rağbet etmiştir;

Çeṣmini rüşen kıla durduḳça dünyālar tura
Tāze cān buldı bu ‘ālem ḥalkı olmuşken meyūs

Ehl-i ‘ilme rağbet oldı ṣadra geldiler eyü
Bāb-ı rüşvet oldı münsedd ehl-i şer oldı ye‘us (27)

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere cülûsiyeler aracılığıyla döneme, gelenek ve göreneğe, şairlerin cülûsa nasıl anlam yüklediklerine ve dönemin psikolojik etkilerine, siyasî atmosfere, devlet dairelerindeki aksaklıklara ve birçok sosyal olguya tanıklık edilmekte. Bu bağlamda türleşme eğiliminde olan kaside, şiirin de ötesinde sosyal tarih açısından zengin içerik sağlamaktadır.

2.3.2.4. İslam Halifesi ve Dini İhya Edici Olarak Görülen II. Mustafa

Sultan II. Mustafa'nın çıkardığı hatt-ı hümayundaki tavrı, İslam beldelerine hâkim olma ve sahip çıkma vurgusu, gaza ve cihâda niyet etmesi halkın onu İslam halifesi olarak görmesini ve ona daha çok ümit bağlamasını sağlamıştır. Sultan, manzumelerde “ebu'l-feth” olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte, padişahın tahta cülûsundan hemen sonra ordunun başında sefere çıkma isteği, hazine için masraflı olması sebebiyle başta Sadrazam Sürmeli Ali Paşa olmak üzere diğer devlet adamları tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine *Nusretnâme*'de aktarıldığı gibi sultan “bana ağırlık ve hazîne lâzım değil mahallinde kuru etmek yirim, vücûdum dîn-i mübîn uğrına bezl iderim. Her ne denlü meşakk dahi olur ise sabr ü tahammül ve irtikâb iderim. Hıdmet-i ibâdullâh itmâma irmeyince kuşak çözmeyüp bi-eyy-i vechin-kân seferden dönmez”⁶² cevabını vermiştir.

Sultanın bu cevabı ve tutumu kamuoyunun gözünde “İslam halifesi ve dini ihya edici” olma rolünü pekiştirmiş ve nitekim bu durum mecmûadaki şiirlere de yansımıştır. Halifeliğine yapılan en bâriz gönderme 46. manzumede yer almaktadır;

Hamdulillâh bu deme êrdik dil ü nâ-şâd ile
Şenlik êtsün cümle ‘âlem Yeşrib ü Ümmü'l-Ḳurâ (46)

Halifeliğin merkezlerinden Yesrib ve “şehirlerin anası” Mekke, Sultan II. Mustafa'nın tahta cülûsundan dolayı şenlik edecektir. Bu minvalde sultan, “hafiz-ı dîn hem emîrû'l-mü'minîn” (53) ve “hâne-i şerî'ati âbâd edici” (58) olarak görülmüştür.

⁶²Silâhdar, *Nusretnâme*, 6. Bkz. Mehmet Topal. “Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme-Tahlil ve Metin (1106 1133/1695-1721)”. (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001).

2.3.2.5. Padişahın Mecmûaya Yansıyan Diğer Özellikleri

Sultan II. Mustafa'nın yedi yıl süren saltanatında ilk yıllar seferler ve savaşlarla, son dönem ise nisbeten barış ve sükûn içinde geçmiştir. Çok yönlü bir padişah olan II. Mustafa avcı, hattat, ilim tahsil etmiş, tarih yazımına ilgili, ok atmada ve cirit oyununda usta, musikişinas ve şair bir zâttır. İkbâlî ve Meftunî mahlaslarıyla şiirler yazmış olup mektep ilahilerinden “yessir lenâ hayre'l-umur” nakaratlı ilahinin güftesi de ona aittir⁶³. Müstakimzâde'nin belirttiğine göre Hocazâde Mehmed Enverî ve Hafız Osman'dan ders almış, özellikle sülüs, nesih ve celî yazılarda başarılı örnekler vermiştir⁶⁴.

Zeki, yumuşak tabiatlı, âdil ve zamanın ilimlerine vâkıf biri olarak nakledilen⁶⁵ Sultan II. Mustafa'nın tüm bu özellikleri, mecmûada manzumeleri bulunan kendisine yakın kişilerce övülmüştür. Ayrıca padişahın kendisine Kanûnî Sultan Süleyman'ı örnek alması da mecmûada sıkça zikredilmektedir. Sultan II. Mustafa çıkardığı hatt-ı hümayunda gaza ve cihâda niyet ederken ecdadından Kanûnî Sultan Süleyman'ın da böyle yaptığını belirtmiş; Birinci Avusturya Seferi için Belgrad'da yapılan istişareden sonra devlet ricalinin önünde hırka-i şerif sandığını açtırıp ağlayarak Allah'tan yardım dilemiş ve Kanûnî'nin Mohaç'ta kazandığı başarının kendisine de nasip olması için yalvarmıştır⁶⁶. Bu bağlamda II. Mustafa kendisine Kanûnî Sultan Süleyman'ı örnek almış, bu durum şairlerce de dile getirilmiştir. II. Mustafa'nın en yakınındaki kişilerden Mâhir şiirinde “Bâki gibi şirin sühandan olurum” diyerek, Bâkî ve Kanûnî ile II. Mustafa ve kendisi arasında benzerlik-özdeşlik kurmuştur. Bu karşılaştırmada II. Mustafa'nın Kanûnî ile kurduğu bağ da etkili olmuştur diyebiliriz.

II. Mustafa, manzumelerde “Süleyman-ma'delet” (30), “Süleyman-menzilet” (10) “Süleyman-saltanat” (57) “şâh-ı Süleyman-iktidar” (9), “Süleyman-ı cihan” (12) olarak tanımlanmış, en yakınlarından olan Mâhir Abdullah onun tahta çıkışına sevinirken “Süleyman gibi bahr u berrde hükmünü icra ettiren” (40) diyerek padişahı Kanûnî ile özdeşleştirmiştir. Sultan II. Mustafa'nın saltanatı, Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahtının güneşi olarak tasvir edilmiştir (18). Sırrî de açık bir şekilde

---

⁶³Özcan, 2006, 279.

⁶⁴age, 539.

⁶⁵Özcan, 2006, 279.

⁶⁶Hasan Ağa-zâde Hacı Abdullah Efendi. “II. Mustafa'ya Dâir Bir Risale”. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. nşr. Fahri Çetin Derin. s. 13 (1958): 51.

padişahın Kanûnî'nin yolundan gittiğini “Sultân Süleyman’ın ede asârını ‘âlem-resâ” diyerek belirtmiştir (9). Tabii bu nitelendirmeler doğrudan ve sadece Kanûnî ile ilişkili değildir; Hz. Süleyman’a ait sıfatlar da kullanılmış, dolaylı olarak Hz. Süleyman’a telmihte bulunulmuştur.

“Merd-i sühan”, “şâ’ir-i i’câz-fen” (9) nitelemeleriyle padişahın şairlik yönüne gönderme yapılmış, Naimî Çelebi sultanın hattının Karahisârî, Suyolcuzâde ve Mîr İmad gibi meşhur hattatların hayran kalacağı derecede olduğunu belirterek hattını övmüştür (7). Şükûfî Mehmed İmamzâde de ok atmada ve kılıç kullanmada mâhir olduğunu belirtmiş (33), ilim ehli onun zamanında rahat etmiştir. Bu yönüyle mecmûa Sultan II. Mustafa’nın kendisi, ilgi alanları ve hünelerine dair yol haritası sunmaktadır.

2.3.3. Arz-ı Hâller; Şairlerin Padişahıdan Talep, Beklenti ve Şikâyetleri

2.3.3.1. Borcunu Ödeyemeyip Gurbette Kaldığı İçin Padişahıdan Bahşış İsteği

Mecmûada en çok şiiri bulunan Mâhir Abdullah’ın şiirlerinde, zor durumda olma, padişahıdan istekte bulunma en belirgin temalardandır. Mâhir beş şiirinin dördünde hâlden yakınmakta, padişahıdan muradına nâil olmayı istemektedir. II. Mustafa’ya olan yakınlığı onun şehzâdeliği döneminde başlayan Mâhir, II. Mustafa padişah olduktan sonra lütfâ en çok mazhar olmuş kişilerdendir. Sultanın tahta cülûs ettiği dönemde Molla Gürânî Medresesi’nde müderrislik yapmaktadır. Mâhir bu cülûstan hayli faydalanmış; Mekke mollalığına kadar yükselmiştir⁶⁷.

Qaldı hayretde gönül tâ o kadar hünkârüm
Rûza yeksân görünür baña şeb-i zulmânî (1)

Mâhir öyle bir noktaya gelmiştir ki gün yüzü görmemektedir; onun için karanlık geceyle gündüz eş değerdir adeta. Padişahıdan kendisine bir nazar etmesini istemektedir. İkinci şiirinde de artık isteklerine nâil olma vaktinin geldiğini kuvvetli bir şekilde ifade etmektedir;

Yeter oldu sitem-keş ü pâ-mâl
Vaqtidür ola nâ’ilü’l-âmâl (2)

⁶⁷Hasibe Kayhan, “Mâhir Abdullah (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni)” (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), 2.

Mâhir aşağıdaki şiirinde ilginç bir detay vermektedir. Tam ahının oku arşa yükseldiği vakit, Valide Sultan onun yüzüne bakmıştır. Aşağıdaki beyitlerden anlaşılacağı üzere Valide Sultanın desteğiyle çektiği çileler bitmiş, ayrılık yerini vuslat almış, dert ve kederden kurtulmuştur;

Cân u dilden tîr-i âhum ‘arşa olduğda karîb
Vâlide dîdârın êtdi Hâzret-i Mevlâ naşîb

Nâr-ı firkat bir zamân sînemde cevân eyledi
Seyl-i vuşlat Nil gibi geldi tuğyân eyledi

Tîr-i hasret tab‘ımı gerçi perîşân eyledi
Bu cüdâlık gitdi Mevlâ vuşlat ihsân eyledi

Şimdi çarh-ı nüh felek döndi murâd üzre hele
Ğuşsa vü derd ü elem evrâkını vërdüm ye (20)

Dertlilerin reisi olan Mâhir yirmi beş yıldır gölge misali yerde yuvarlanmakta, kanlı gözyaşı akıtmaktadır fakat şimdi padişahın küçük bir iltifatıyla dahi Bâkî gibi tatlı söz söyleyen bir şaire dönüşebileceğini ifade etmektedir;

Zamân oldu kabûl ola du‘âsı
Yeter oldu re’is-i derdmendân

Yigirmi beş yıl oldu bu kuluñ hep
Zemîne sâyeveş olmakda gâltân

Neler çekdi ne kanlar hâke dökdi
Bu eyyâmı görünce çeşm-i giryân

Kemîne iltifâtıñla bu kuluñ
Olur Bâkî gibi şîrîn sühandân (24)

Yukarıdaki örnek şiirlerden de anlaşılacağı üzere Mâhir için hayat Sultan II. Mustafa’dan önce zorluklarla geçmiştir. Mâhir bu zorlukları Valide Sultan ve II. Mustafa sayesinde aşmıştır. II. Mustafa, cülusunun ilk anından itibaren kendisine

Kanûnî Sultan Süleyman'ı örnek almıştır. Mâhir'in de "Bâki gibi şirin sühandan olurum" demesi, Bâkî-Kanûnî/II. Mustafa-Mâhir özdeşleştirmesine gönderme yapmaktadır.

Nedîm Çelebi'nin müseddesinin tamamı padişahın lütfuna mazhar olmaya dairedir. Bir kısmı şu şekildedir;

Bir nazâr kııl luğf ile maşşûd-ı hussâd êt beni
El-meded ey pâdişâhum ğamdan âzâd êt beni
Şimdi bir vîrâneyüm lûğfuñla abâd êt beni
Kûşe-i firğatde mağzûn êtme dil-şâd êt beni
Künc-i ğamda bî-mecâlüm ey perî şâd êt beni
Dostum rağm êyleyüp her rûz [u] şeb yâd êt beni (5)

Nedîm Çelebi içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulmak için padişahın nazarını ve lütfunu dilemekte, kendisini bir viraneye benzeterek bu viraneyi mamur etmesini istemektedir.

İlmî Efendi de Mâhir ve Nedîm Çelebi gibi zor durumda olduğunu, memleketinden uzak düştüğünü belirterek şiiri için "arz-ı hâlüm" ifadesini kullanmaktadır. Uzun zamandır gurbette ve parasız kaldığı için şiirinin padişah tarafından beğenilerek lütuf kapısının açılmasını dilemektedir;

'Arz-ı hâlüm ola mağbûl [ü] kerem bâbı ğuşâd
Hayli demdür ğurbet içre ğalmışam yoğdur fülüs

Zât-ı pâkini hağarlardan Hudâ hıfz eylesün
Tağta ğeçdükde cihanda ğalmadı şerr [ü] bü 'üs (27)

Şeyh Mustafa da uzun zamandır borçlu olup ailesinden uzak düştüğü için onlara kavuşmak adına padişahın ihsan/bahşış istemektedir;

Medîd zamândur medyün düşüp terk êdüp 'iyâlimüzü
'Azametlü sulğânımızuñ ben ğulıña iğsânı ola
'Iyâlimüze haşretimize ğavuşup êdevüz du 'â
Pîr iğtiyâr keşîrû'l- 'iyâl Muştafâ'nuñ noğşânı ğabûl ola (4)

Mâhir, Nedîm, İlmî Efendi ve Şeyh Mustafa'dan farklı olarak Zeki Çelebi kendisi hakkında bir beyitlik bilgi verip Darü's-saâdeden azl olunduğunu belirterek iki yıldır padişaha övgüyü kendisine hizmet edindiğini söylemektedir. Şairin hangi Zeki olduğu da bu beyitteki bilgilerden hareketle tespit edilmiştir;

Ĥidmet-i Dārü's-sa'âdeden kuluñ 'azl olalı
İki yıldur ĥidmetüm ancak efendüme senā

Raĥmet olsun cānına Sultān Meĥemmed Ĥānda
Bu kuluñ Müftî 'Alî'niñ kethüdāsı gūyiyā (3)

2.3.3.2. Himaye Edilme-Raĥbet Görme İsteĝi

O zamanlar henüz meşhur olmamış tarihçi Naîmâ olduğunu düşündüğümüz zât, padişaktan onu himaye etmesini istemektedir;

Ma'āşum eyledi ĥün-ı ciger gerdün kebāb
Mekānum eyledi ĝurbet-sarāy-ı ĝam ta'yîn

Ben ilticādan u baĥt ictinābdan maĥzūz
Basîť kalsa 'aceb mi bu cān-ı ĥāk-nişîn

Basîť-i ĥākde nevmîd qalmaz ol dil-i zār
Ola medîĥa-ťırāz-ı Őeh-i 'ulüvv-āĝîn

Ĝaraż du'acılaruñ zümresine mülĥaķ olup
Mülāzemetle olam pür-nikāt-ı 'ilm-i yaķîn

Ķo 'arz-ı ĥāli bülend ĥālüñ dil-i Na'imā
Du'ā-yı devlet ü iķbālin eyle Ĥaķķa qarîn (7)

Gafletî ise padişaktan ona “im'ân nazarla” raĥbet etmesini istemektedir;

Kerem kânı mürüvvet ma'deni luť [u] 'aťası çoķ
Nola im'ân nazarla eylese Ĝafletîye raĥbet (11)

2.3.3.3. Vakanüvis Olarak Bir Eser Telif Etme İsteĝi

Diĝerlerinden farklı olarak Sırrî Çelebi, padişaktan kendisini vakanüvis olarak görevlendirmesini talep etmekte, “bir ĥüb eser” telif etmeyi istemektedir.

Eserin nasıl bir eser olacağını anlatarak iddialı tavrıyla, padişahın talebini kabul etmesini ve iddiasını ispat için onu desteklemesini beklemektedir;

Ey şāhib-i seyf ü kalem vey pādişāh-ı muhterem
İznüñ olursa söyleyem maqşūdumı édüp edā

Vağ‘a-nüvīs ét bendeyi ya‘nī bu ben efgendeyi
Tab‘ u hüner-āgendeyi sīr eyle bī-çün u çerā

Te‘līf edem bir hūb eşer kim nazm ü neşri mu‘teber
Ola kim eylerse nazār āyīne-i ‘ālem-nümā

Her nükte-i menşūremüñ Mecnūn’ı Leylā’yı hüsnumüñ
Her mışra‘-ı mevzūnumuñ meftūmı kıadd-i dil-rubā

Besdür ço lāğı Sırrī bes da‘vāya étme gel heves
Hāşıl olursa mültemes işbāt olur bu müdde‘ā (9)

Sırrı’nin bu isteği karşılık bulmuştur; Sırrı’nin II. Mustafa dönemi olaylarını anlattığı “Tarih-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâni” adlı eserinden mecmûadaki talebinin kabul olduğu anlaşılmaktadır. Bunda, II. Mustafa’nın tarihçiliğe verdiği önemin de etkisi büyüktür. Tahtta kaldığı süre içinde yaşanan olayları anlatması için görevlendirdiği Fındıklılı Silahdar Mehmed Ağa haricinde Sırrı’yi de görevlendirmiştir.

2.3.3.4. Hasımların Hilesinden Kurtulmak İçin Yardım Talebi

Olayların en gerçekçi ve açık bir şekilde anlatıldığı, padişahın nazar veya lütuf değil doğrudan ne istenildiğinin ifade edildiği en kapsamlı arz-ı hâl, aşağıdaki yazarı belli olmayan örnektir. İsimsiz zât hasımları tarafından gizlice işinden edildiğini ve sürekli kendisiyle uğraşıldığını, geçen yıl da Sultan Ahmed Hân’a düşmanlarından emin olmadığını belirtip ondan yardım istediğini ve karşılık bulduğunu belirtmektedir;

‘Arz-ı hâl-i dil-i nā-şādı bu ben mürçenüñ
Ey Süleymān-ı cihān sem‘-i kabül eyle anı

Kañlıca'da ol imām ile haṭṭıbi Aḥmed
Fevt olup aldı o dem iki Őađır oğlanı

Bir vekīli dađı bulunmamađın hūnkārum
Hıdmeti hāli olup bulmadılar bir cānı

Hem vazīfesi dağı Şey' -i kalīl olmağıla
Bir kesiñ anda vekīl olmağa yok imkānı

Halkı ol dem bir imām ile haṭṭb istemegin
Nāzır-ı vağfı anı gōrdi bize erzānı

Mutaşarrıf iken ol demde berāt ile aña
'Arz-ı hāl ile bizi ref' eylediler pinhānı

Aḥmed'üñ oğlı Ḥasan aldı benüm ref' imden
Ba' dehu ol da vefāt ētdi koyup meydānı

'Arz-ı hāl ile o gün apdı arındaŐı Őađır
ādir olmadı yine hıdmete vērdi nođŐānı

'Arz-ı nāzır ile Őoñra bizi ibā ētdi
Yine ref' ētdi bizi haŐm-ı avīmüz ānı

Edrine'de yine bu kuliña ibā oldu
Ḥamdulillāh zafer bulmadı ğayri dūŐmānı

Ben geçen yıl yine haŐmumdan emīn olmamağın
Sulṭān Aḥmed Ḥān'a aḥvālümü ētdüm beyānı

Raḥm ēdüp cūŐ u hūrūŐ ēyledi baḥr-ı keremi
ētdi bu haṭṭ-ı hümāyūn o merḥūm iḥsānı

Vērdi gümrükden o dem haŐmuma altı ae
'Adl ēdüp faşl-ı nizā' ētdi o Őāḥib-dīvānı

Merķad-i pākiñi nūr ile mūnevver etsūn
Maġfired eylesūn ol zāta Ĥudā-yı Raĥmānī

Pādişāhum bu sa‘ādetlū zamānuñda bugūn
Beni mesrūr ēdesin ĥaṭṭ-ı şerīfūñle hemān

Devletūñde daĥı tecdīd-i berāt ētdirdūm
Üzerine ola bir ĥaṭṭ-ı hūmāyūnuñ cereyānı (12)

Zâtın belirttiğine göre Sultan II. Mustafa’dan önce kendisi aynı şekilde Sultan Ahmed Han’a da derdini anlatmış, o da kendisi için bir hatt-ı hümayun ihsan edip hasmına altı akçe vererek sorunu çözmüştür. Şiiri yazan zât aynı şekilde Sultan II. Mustafa’dan da bir hatt-ı şerif yazmasını istemektedir.

Örnekten de anlaşılacağı üzere şiirin sahibi bu “arz-ı hâli” tamamen edebî kaygıdan uzak, beyitlerinin vezni bozuk şekilde, sadece kendi derdini anlatmak için yazmıştır. Bu bağlamda mecmûanın işlevlerinden biri de “hâlini dile getirme”, “padişaha derdini anlatıp çare arama” dır. Doğrudan padişaha sunulduğu için etkili bir yöntem olduğunu söylemek de mümkün. Dikkat çeken bir husus olarak bu kişi bir şair de olmayabilir fakat derdini, en etkili araç olan şiirle padişaha sunulacak olan mecmûa aracılığıyla ifade etmektedir.

2.3.3.5. Döneme Dair Şikâyet

2.3.3.5.1. İlim Ehlinin Kıymetinin Bilinmemesi

Dönemin aksaklıklarından ve şairler tarafından şikâyet edilen kötü gidişatın sebeplerinden biri de ilim ehline rağbet edilmemesi/ilim ehlinin kıymetinin bilinmemesidir. Ârif kasidesinde, ilim ve hüner cevheri, meani ve beyanda mâhir olmasına rağmen bunların birer “sebeb-i câh” olmadığından yakınmaktadır;

Hem-serüm olmadı bānū-yı ehil ber-dil-ĥ^vāh
Naķd-i cān olsa [d]a kābīni ēder cevır ü nüşüz

Sebeb-i cāh degil fenn-i me‘ānī vū beyān
‘İllet-i kām degil baĥş-i şaĥīĥ ü mehmūz

Çäre-sâz olmadı verd-i dile hikmetle kelâm
Bend-i zaḥm eylemedi ḥall-i maḥall-i mermüz (13)

Aynı şekilde kendisini “mânâ arsasının sahib-kıranı” olarak tanımlayan mecmûanın en uzun kasidesinin yazarı Ahmed adlı zât da “eş’ar-ı pâkini yazabilmek” için padişahı hüsni kabul beklemektedir;

Benem şâhib-ķırân-ı ‘arşa-i ma‘nâ nola şimdi
Belâgat tîğını çekdüm ‘adū-yı bed-zebân üzre

Gerekdür rişte-i ḥüsni kabûlüñ yoksa ḥünkârüm
Dizilmez rişte-i eş‘âr-ı pâküm rîsmân üzre

Sezâdur sâye şalsa şâḥ-ı bâlâ-naḥl-i iķbâlüñ
Du‘ânı ezber eden şâ‘ir-i siḥr-i beyân üzre

Ola pîrâye şahn-ı gülşene tâ nergis ü şeb-nem
Zümür-rüd-gün gevher gibi rûy-ı dil-sitân üzre (14)

Sultan II. Mustafa ise ilimle iştiğal eden bir zât olarak şeyhülislam, kazaskerler ve Edirne’deki müderrisleri haftada bir gün huzuruna çağırarak ilmî mübâhaseler yaptırmaktadır⁶⁸. Bu sebeple mecmûada yer alan şiiirlerde artık ilim ehlinin yüzünün güldüğü ifade edilmektedir.

2.3.3.5.2. İşini İyi Yapmayan Saray Görevlilerinden Şikâyet

Sırrî bu durumu mecmûanın en uzun kasidesi olan 69 beyitlik kasidesinde (45) samimî bir üslupla detaylıca anlatmaktadır. 42. beyitte asıl derdini anlatmaya başlamış, iki üç nesnenin belini büktüğünü ifade etmiştir. 43. beyitte fakirliği ve atsızlığı bir kenara bırakarak asıl “kahr-ı huddam”ın verdiği elem ve mihnetten söz açmıştır ve devam eden kısımda “kavm-i şikemperv-i bed-ahlâk” olarak tanımladığı yeni türeyen grubun özelliklerini tek tek sıralamıştır. Bu kişilerin Sırrî’nin belini büktüğü, bir zümre olarak türediği ve kötü özellikleri anlatılarak şikâyette bulunulmuştur.

⁶⁸ Abdülkadir Özcan, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları III/IV. Mehmed’den III. Osman’a (1648-1757)* (İstanbul: İsam Yayınları, 2018), 118.

Saray hizmetindeki bu işsiz ve tembel taifenin en belirgin özellikleri uykuya ve yemeğe düşkün, kötü ahlâklı, abdestsiz ve namazsız olmalarıdır. Sırrî'nin ağır sitemlerle dolu kasidesinde bu taifenin hangi etnik gruplardan meydana geldiği, o grupların özellikleriyle beraber aktarılmıştır. Örneğin içlerinden Türk olanı kelimeleri tecvitli bir şekilde yani kalkaleli ve idgamlı telaffuz ettiği için kötü konuşmasıyla, Arnavut olanı inatçılığıyla zikredilmektedir. Arnavut olan o kadar inatçıdır ki şeytanı bile kıskandırmakta, Sırrî'nin ciğerini yakmaktadır. Birisi Ermeniden dönme Yahudi-meşrep, biri dinsiz bir Rustur. Genel itibarıyla bu taifenin dinsiz veya dinden bîhaber olmalarından ve tembelliklerinden-işe yaramazlıklarından yakınılmaktadır.

2.3.4. Tarihî Olayların Mecmûada Aktarımı

Ağırlıklı olarak cülûsiyelerin bulunduğu mecmûada kale fetihleri ve seferlerle ilgili dokuz tane tarih manzumesi vardır. Bu tarihler Sakız Adası'nın, Lipova Kalesi'nin ve Tabur'un fethi, Temeşvar'a ilerleme, Birinci Avusturya Seferi ve padişahın İstanbul'a dönüşü ile ilgilidir. Mecmûanın yazıldığı dönem II. Mustafa'nın tahta cülûsu ile Birinci Avusturya Seferi'nin olduğu zaman dilimini kapsamaktadır. Mecmûada yer alan tarih manzumelerindeki savaş tasvirlerinde, Sultan II. Mustafa'nın tahta çıktığı ilk yıllarda izlediği aktif siyaset canlı bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Tahta cülûsundan beş ay sonra ordunun başında sefere giden Sultan, bu hareketiyle halk arasında adeta kahraman ilan edilmiş, kötü gidişat için halka ümit aşlamıştır. Bu yönüyle sultanın savaş meydanındaki canlı tasvirleri, düşmana korku salması, düşmanın adeta ciğerlerini titretmesi tarihî gerçeklikleri yansıtmaktadır. Padişahın savaş meydanındaki canlı tasvirinin en güçlü örneklerinden biri Ahmed Çelebi'nin şiirinde geçmektedir;

Tîğ ile yazmış 'utârid hûn ile târîhîni 1107 [1695-6]

Kılıc ile an aıdur cengde Sultan Mutafa (46)

Mecmûada yer alan tarih manzumelerinde, tarihî kaynaklardaki bilgilerden farklı olarak bir kale fethinin nasıl ve hangi şartlarda gerçekleştiği, padişahın tavır ve tutumu, fethi şahit olan insanların psikolojik tutumları gözler önüne serilmekte, yapılan tasvirler ve aktarılan bilgilerle o anki ortam zihinde canlanmaktadır.

Birinci Avusturya Seferi sırasında kaleler fethedilirken manzumelerden hareketle bir yol haritası çıkmaktadır. Lipova'ya varmak için Belgrad'dan çıkıp Orça ile Peçova'da dinlenip Temeşvar'a varmışlar, iki gün sonra Şarat, daha sonra Mureş Nehri üzerinden Lipova'ya varmışlardır. Diğer fetihlerde de bu şekilde detaylı bir harita sunulmuştur.

2.3.4.1. Sakız Adası'nın Fethi⁶⁹

Sakız Adası'nın fethi ile ilgili, diğer konularda olduğu gibi, en kapsamlı tafsilatı veren kaynak Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın *Nusretnâme* adlı eseridir. Yaklaşık 12 sayfa boyunca tüm sayısal detaylarla Sakız'ın fethi aktarılmaktadır.

Sakız Adası padişahın tahta cülûsundan yaklaşık beş ay önce Venediklilerin eline geçmiş, Koyun Adaları zaferinin ardından geri alınmıştır. Sakız Adası'nın fethi mecmûada beş yerde zikredilmektedir⁷⁰. Bu fetih tahta cülûstan hemen sonra gerçekleşmiştir:

Sa'âdetle cülûs êtdikde tahta
Cezâ'ir'den Saķız feth oldu der-ân (49)

Özellikle Koyun Adaları'na yapılan deniz savaşı sonrasında Sakız'ın "istirdadı" uğurlu sayılmış ve Edirne'de büyük şenliklerle kutlanmıştır⁷¹. Bu coşku cülûsiyelerin diline de sirayet etmiştir. Savaşlar sebebiyle mâlî durum iyi olmamasına rağmen kapıkulu ocakları neferlerine 300 akçe civarında "cülûs in'âmı" adıyla para dağıtmıştır⁷².

Dermend Bî-çâre mahlaslı şair Sakız'ın kolaylıkla alındığına, bu fethin Sultan II. Mustafa'nın uğuru olduğuna şiirinde yer vermektedir. II. Mustafa bu fetihle "hûb ikbal-i tali", "mübarek-baht", "hüma-himmet", sa'd-ikbâl", "hümayun-baht" gibi uğurlu ve mübarek sıfatlarla nitelendirilmiştir. Fethin büyük sevinçle karşılanmasının en kuvvetli sebepleri arasında bir beldenin küffar elinden kurtulup İslam ile şereflenmesi yer almaktadır. İlmî Efendi de Sakız'ın kuşatılmasını canlı bir

⁶⁹Sakız'ın fethinin Türk edebiyatında nasıl yer aldığına dair bkz. Hasan Kaplan, "Divân Edebiyatında Sakız ve Sakız'ın Fethinin Edebiyatın Nükte Dünyasına Yansımaları". *Ekev Akademi Dergisi*, s. 73 (2018): 367-394.

⁷⁰11, 37, 46, 47, 49. manzumeler.

⁷¹Abdülkadir Özcan, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları III/IV. Mehmed'den III. Osman'a (1648-1757)*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2018), 118.

⁷²Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *age*, 533-534.

şekilde tasvir etmektedir (11). Düşman, eyvahlar olsun diyerek yakınmakta; sayısız esir azat edilmekte; Sultan Mustafa cenkte kılıcıyla düşmanın kanını akıtmaktadır.

2.3.4.2. Birinci Avusturya Seferi

II. Mustafa'nın ordunun başında sefere gitmeye karar vermesiyle cülûsundan beş ay sonra “sırtında zırh, başında üzeri yeşil şal sarılı tolga ve sorguç, kaplan postu sarılı atıyla 18 Zilkade 1106'da (30 Haziran 1695) Birinci Avusturya Seferine çıktı”⁷³.

Mecmûada, bu sefer, “gazâ-yı a'zam”, “gazâ-yı ekber” olarak geçmektedir. İsmi geçen tüm kalelerin fethi bu seferde gerçekleşmiştir. II. Mustafa seferden galibiyetle dönmüş ve İstanbul'da coşkuyla karşılanmıştır. Uzun zamandır süregelen kötü gidişat sona ermiş, başarı elde edilmiştir. Gafletî bu durumu manzumesinde şu şekilde ifade etmiş; eşsiz, benzersiz bir cenk olduğuna dair övgüler yağdırmıştır;

Her tarafda ser-nigûn oldu kamu a'dâ-yı dîn
Güş edince şabkasın urdı yere yedi kırâl

Ol kadar kırıldı küffâr bî-hisâb u bî-'aded
Belki dünyâ turalı olmadı bu harb [ü] kıtâl

În-şâ'allâh bundan soñra karşı duramaz 'adû
Çok zamândur kâfirûñ başına gelmedi bu hâl (56)

Sultan II. Mustafa bu fetihle İslam düşmanlarından intikam almış, dünyaya nâm salmış ve kılıcını arşa astırmıştır.

2.3.4.3. Temeşvar'a Gidiş

İlk olarak savaş meclisi Belgrad ve Temeşvar'da toplanmış, civar kaleler ve palankaların zaptına karar verilmiş, önce Lipova Kalesi fethedilmiştir. Mecmûada da tarihî olaylar oluş sırasına göre aktarılmıştır.

Tab'-ı pākūñe erüp ilhâm-ı Rabbânî meger
Eyledi semt-i Temeşvâr'a sa'âdetle kıyâm

⁷³Özcan, 2006, 276.

Ol tarafda bulunan hışn-ı haşîni feth edüp
Vêrdi taburına bi'l-küllîye qahr u inhizâm

Hâk te'âlâ nuşretiyle 'ömrin efzûn eyleye
Vêre her bâr milket-i a'dâ-yı dîne inhidâm (53)

2.3.4.4. Lipova Kalesi'nin Fethi

Romanya'da tarihî bir şehir olan Lipova, “Romanya'nın batısında Banat bölgesinde ve Timişoara'nın (Timişvar/Temeşvar) 54 km. kuzeydoğusunda Mureş nehrinin sol kıyısında kurulmuştur⁷⁴. II. Mustafa tahta cülûsundan yaklaşık beş ay sonra, 30 Haziran 1695'te Birinci Avusturya seferine çıkmıştır. Bu sefer kapsamında “Belgrad ve Timişvar'da toplanan savaş meclisinde Lippa, Lugoş, Yanova ve Sebeş kaleleriyle civarlarındaki palankaların zaptına karar verildi. Önce Lippa fethedildi; pek çok savaş malzemesi, ganimet ve esir alındı. Esirlerin 1000 kadarı Kapıkulu ocaklarına verildi. Muhafazası zor olduğundan Lippa Kalesi yıktırıldı”⁷⁵. Kalenin kumandanı ise Sultan Mustafa'nın emriyle öldürülmeyip Yedikule'de hapsedilmiştir⁷⁶.

Bu olay, padişahın yanında sefere giden kişiler tarafından mecmûada canlı tasvirlerle an be an aktarılmıştır. Lipova Kalesi'nin fethi mecmûada altı yerde geçmektedir⁷⁷. Mecmûadan da hareketle Lipova'nın bir saat içinde kolayca fethedildiği, fetih sırasında padişahın yanında olan kişilerce ifade edilmiştir. Hane-i hasdan İbrahim Ağa bu fethin kolay olduğunu “Yek nefesde Lipova'yı aldı Sulţân Muştafa” mısrasıyla ifade etmektedir. Adlî henüz kalenin kapısındaiken kalenin bir saat içinde alındığına dair tarih düşmüştür (47). Hepsi hâne-i hasdan olan Nedîm Mustafa, Üsküdârî Ahmed Ağa ve Dervîş Ahmed Ağa, kalenin fethi esnasındaki atmosferi ve gelişmeleri en canlı tasvir eden kişilerdir.

Padişah savaş alanına ikinci vaktinde gelmiş, askerler padişahı gördükten sonra kaleye doğru yürümeye başlamış, Varoş'u alıp bir buçuk saat içinde de Lipova'yı zaptetmişlerdir. Kale ele geçirildikten sonra padişahın otağının önü ölü kelleleriyle dolmuş ve bir sürü kan akmış, cesetlerden yapılan tepeler görenleri adeta

⁷⁴Mihal Maxım. “Lipova”. *TDV: İA*, c. 27, (Ankara: TDV, 2003): 193.

⁷⁵Abdülkadir Özcan, “II. Mustafa”. *TDV: İA*, c. 31, (İstanbul: TDV, 2006): 276.

⁷⁶Özcan, 2018, 118.

⁷⁷47, 48, 49, 50, 51, 52. manzumeler.

hayran bırakmıştır (49). Kalenin zabtı sırasında Tatarların yardımından da bahsedilmektedir (50).

2.3.4.5. Tabur'un Fethi

Tabur, Avusturya'ya komşu olan Çek Cumhuriyeti'nde bir kasabadır. Sefer sırasında “Beylerbeyiler Şahin Mehmed ve Mahmud paşaların şehâdeti üzerine II. Mustafa'nın, “Tabur cengine muvaffak oldum, lâkin Şahin'imle Mahmud'umdan ayrıldım” dediği nakledilir. Bu zaferden dolayı Sultan Mustafa'ya “Gazi” unvanı verilmiştir”⁷⁸. Lugoş ve Şebeş kaleleri de alınmıştır.

Tabur'un fethi mecmûada iki yerde geçmektedir⁷⁹. Hâne-i hasdan Dervîş Ahmed'in Tabur'un fethi esnasında söylediği eş'ârda (52) padişahın ordunun başında kılıç salladığı ve bizzat onun başarısı sayesinde fethin gerçekleştiği vurgulanmıştır. Avusturya ordularının başkumandanı Veterani de bu çarpışma esnasında hayatını kaybetmiştir. Kumandan, “Vetran lâîni” (52) şeklinde manzumede yer almaktadır.

2.3.4.6. Padişahın İstanbul'a Dönüşü

Lugoş zaferinden sonra gazi unvanını alan Sultan Mustafa o kışı İstanbul'da geçirmiştir. “Bu başarılı sefer İstanbul'da büyük sevinçlerle karşılanmış, vâizler camilerde Allah'a şükranlarını sunmuşlar ve Sultan Mustafa'nın Allah tarafından devleti ve İslâmiyet'i eski şanına kavuşturmak için seçildiğini anlatmışlardır”⁸⁰. Nitekim bu coşku tarih manzumelerine de yansımıştır. Nezîr Ağa, “gazâ-yı ekberin mübarek olsun” diyerek padişahı tebrik etmiştir (57);

Ğudümünden şafâ-bağş [u] sürür erdi Sitanbul'a
Münevver eyledi şehri tamâmî rüy-ı rahşânı

Mübârek-bâda geldi mâh da rûze felek üzere
Bütün dünyâya aydınlık verüp ol mâh-ı şükrânî

Ğazâ-yı ekberüñ olsun mübârek ey şeh-i şâhân
Semend-i himmetüñ meydân-ı rezmüñ oldı cevlnâni

⁷⁸Özcan, 2018, 120.

⁷⁹49 ve 52. manzumeler.

⁸⁰Özcan, 2018, 120.

Sen ol pâdişeh-i rüy-ı zemînsin çarb-ı evvelde
Tamâmî hıttâ-i küfre yitürdin vehm-i çahrânı (57)

2.4. Şairler ve İletişim Ağları

2.4.1. Şairlerin Kısa Hayat Hikâyeleri

Adlî (ö. 1743-44)

Asıl adı Mehmed olan şair İstanbul’da dünyaya gelmiştir⁸¹. Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Şair dîvân hâceleri zümresine dâhil olmuş, bazı devlet makamlarında kağıt emaneti, kale tezkirecilikleri, yeniçeri ağalığı, tarihçilik gibi görevlerde bulunmuştur⁸². 1743-44 yılında vefat etmiştir. Mecmûada ilginç bir husus tespit edilmiştir: Mecmûada, Adlî’nin dîvânı vesilesiyle Adlî’ye ait olduğunu tespit ettiğimiz Sultan II. Mustafa’nın cülûsuna düşürülen tarihle İlmî Efendi’nin düşürdüğü tarih birleştirilip “Tarih-i dîger-i İlmî Efendi” başlığıyla yer almıştır. Adlî’nin dîvânında yer alan son beyit ise mecmûada yer almamış, onun yerine İlmî Efendi’nin tarihiyle birleştirilmiştir⁸³. Dîvânındaki muammalarda mecmûada şiirleri bulunan Sırrî, Zekî, Rüşdî gibi şairlerin isimleri geçmektedir. Dîvânında Râmî Mehmed Paşa’ya, Şeyhülislam Feyzullah Efendi’ye, Köprülüzâde Mustafa Paşa’ya yazılmış kasideleri vardır⁸⁴.

Ahmed Çelebi (ö. 1705)

Dîvânı olmadığı için mecmûada yer alan tarihi kontrol edilememiştir. Diğer Ahmed Çelebiler ve mecmûadaki şairlerin genel özellikleri karşılaştırıldığında mecmûadaki zât yüksek ihtimalle “Devletî” mahlasıyla şiirler yazan Çerkez asıllı Ahmed Çelebi’dir. Vezir Abdi Paşa’nın hazinedarı, Hüseyin Ağa’nın kölelerindedir. Silahşör, cümdi, sühan-şinas vasıflarına sahip bir paşanın yardımıyla saraya girmiş ve hazine ve has odaya ulaşmış, ilmî eksikliklerini tamamlamıştır. 1691’de Şeyhülislam Ebusaidzâde Feyzullah Efendi’den mülazım olmuş, birçok medresede müderrislik yapmıştır. 1705 tarihinde vefat etmiştir⁸⁵.

Ârif (?)

⁸¹Sadık Erdem (haz), *Râmiz ve Âdâb-ı Zurâfâ’sı* (Ankara: AKM Yayınları, 1994), 219.

⁸²Salim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, haz. Adnan İnce (Ankara: AKM Yayınları, 2005), 502.

⁸³Seval Baltalı, “Mehmed Adlî Dîvânı” (Doktora Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 20. Metin içinde AD kısaltmasıyla gösterilecektir.

⁸⁴age, 18.

⁸⁵Mehmed Siraceddin, *Mecma’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*, haz. Mehmet Arslan (Sivas: Dilek Matbaası, 1994), 69.

Kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Önce Âhî daha sonra Ârif mahlasını kullanan şairin asıl adı Mehmeddir. Sultan II. Mustafa şairlerinden olduğu belirtilmektedir. Tarih düşürmede ustadır. Sultan II. Mustafa'nın yakınlarından, veziriazam Amcazâde Hüseyin Paşa'nın İstanbul Saraçhane'de yaptırdığı medrese, sebil ve türbeye tarih düşmüştür⁸⁶. İlmiye sınıfına yakın, kibâr-ı devletin nedîmi ve musâhibi olduğu belirtilmektedir⁸⁷. Bu bilgiler ışığında ve diğer Ârif mahlaslı şairlerle karşılaştırıldığında mecmûada şiiri bulunan Ârif'in bu zât olduğu tahmin edilebilir. Dîvânı bulunmamaktadır.

Derviş Ahmed (ö.?)

Mecmûada iki adet tarihi bulunan zâtın hattat Derviş Ahmed olduğu düşünülmektedir. Mecmûada yer alan tarihlerinden biri vezin açısından problemlidir, dolayısıyla usta bir şair olmadığı kesindir. Sülüs-nesih yazılarından icazeti olan zât Topkapı Sarayı'nın hat muallimliğini yapmıştır. Aynı zamanda güzel sesli bir hâfızdır. 1715'de vefat etmiştir⁸⁸. Diğer bir ihtimal de hakkında çok az bilgi bulunan Kanbur Derviş Ahmed'dir. Hey'etî Derviş adıyla meşhurdur. Mevlevî tarikatına intisap etmiş, 1698-99'da vefat etmiştir⁸⁹.

Emnî Efendi (ö. 1704-5)

Mecmûada tarihi bulunan zâtın Selimzâde Süleyman Emnî Efendi olduğu tahmin edilmektedir. İstanbulludur. Dîvân efendiliği, dîvân kâtipliği gibi görevlerde bulunmuştur. Hattattır. Şiirlerinden ziyade yazısıyla meşhur olmuş, Seyyid Haşimî Efendi'den hüsn-i hattın sülüs, nesih, tevkî ve dîvânî çeşitlerini meşk etmiştir⁹⁰. 1704-5'te vefat etmiştir.

Fennî (ö. 1708-1715-1716?)

İstanbul'da doğan, asıl adı Mehmed olan şair, sadrazam Avlonyalı Ayas Paşa torunlarından. Cihangirî Şeyh Hasan Efendi'nin vesilesiyle Halvetî tarikatına intisap etti. Sonrasında Bursa Mevlevihanesi şeyhi Salih Dede'ye intisap ederek

---

⁸⁶Mustafa Safayî Efendi, *Tezkire-i Safayî*, haz. Pervin Çapan (Ankara, AKM Yayınları, 2005), 424-425; Mehmet Nail Tuman. *Tuhfe-i Nâilî: Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı (Ankara; Bizim Büro Yayınları, 2001), 608.

⁸⁷Safayî, *age*, 424.

⁸⁸M. Uğur Derman, "Derviş Ahmed", *TDV:İA*, c. 9, (İstanbul: TDV, 1994): 191.

⁸⁹Esrar Dede, *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*, haz. İlhan Genç (Ankara: AKM Yayınları, 2005), 523.

⁹⁰Safayî, *age*, 72; Salim Efendi, *age*, 2005, 187.

Mevlevî oldu⁹¹. II. Mustafa'nın babası IV. Mehmed döneminde padişahın musahiplik rütbesine ulaşp pek çok lutfâ nâil edildi. Tarih düşürmede ustadır⁹². Ölüm tarihi Salim'de 1715, Esrar Dede'de 1716, Safayî, Belîğ ve *Mecma-ı Şuara ve Tezkire-i Üdeba*'da 1708 olarak geçmektedir⁹³.

İbrahim Ağa (ö. 1717)

Sicill-i Osmani'deki İbrahim Ağa adlı kişiler tarandığında mecmûada tarihi bulunan zâtın Enderun'da yetişip sırasıyla silahdâr-ı şehriyârî olan, 1717'de emekli olduktan sonra vefat eden İbrahim Ağa olduğu düşünölmektedir⁹⁴.

İbrahim Efendi (ö. 1709)

Bu zât yüksek ihtimalle, Feyzullah Efendi'nin ikinci oğlu, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın damadı olan İbrahim Efendidir. 1702'de İstanbul pâyesi ile Şehzâde Mahmud'a hocalık yapmıştır⁹⁵. 1709'da vebadan vefat etmiştir.

İlmî Efendi (ö. 1721)

Mecmûada tarihi bulunan zâtın 1680 yılında İstanbul'da doğan Üsküdârî İlmî Mehmed Efendi olduğu tahmin edilmektedir. Medrese eğitimi görmüş, 1699'da İmam-ı Sultânî Salih Efendi'den mülazım olmuştur. Devlet büyüklerinin övgülerine mazhar olmuş bir kimsedir⁹⁶. 1721'de vefat etmiştir.

Lütfî (ö. 1701-2)

Mecmûada 3 beyitlik kısa bir tarihi mevcut olan zâtın kesin olarak hangi Lütfî olduğu tespit edilememiştir. Toplamda on yedi tane Lütfî mahlaslı şair içinde mecmûanın yazıldığı dönemlerde sağ olan beş tane Lütfî vardır. Beşi arasında hiçbirinin dîvânı olmadığı için şiirlerinden kontrol edilememiştir. Mecmûada şiiri bulunan zâtın, Eyüp'te kadılık görevi yaparken 1701-2 senesinde vefat eden Lütfî olma ihtimali yüksektir. Müderris ve kadılık görevleri yapmış, gençliğinde Mevlevîliğe intisap etmiş⁹⁷, asıl ismi Mehmed Lutfullah; babası da Hoca-zâde sanıyla tanınmış Hoca Mesud'un oğludur. Mecmûadaki diğer bazı şairlerin

⁹¹Siraceddin, **age**, 101.

⁹²**age**, 102.

⁹³Esrar Dede, **age**; Safayî, **age**; Siraceddin, **age**, 106; İsmâil Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeü'l-Eş'âr*, haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu (Ankara: AKM Yayınları, 1999), 325.

⁹⁴Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, haz. Nuri Akbayır, c. 3 (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 735.

⁹⁵**age**, c. 3, 749.

⁹⁶Salim Efendi, **age**, 515-516.

⁹⁷Safayî, **age**, 529. Esrar Dede'nin tezkiresinde yer almamaktadır.

bulunduğu medreselerde (Sinan Paşa, Üsküdar’da bulunan Mihrümah Sultan, Haseki, Süleymaniye) müderrislik yapmıştır⁹⁸.

Mâhir Abdullah (ö. 1710-11)

Mâhir Abdullah, 1649 yılında Bosna’da doğmuştur. Meşhur şair Alaaddin Sabit Efendi’nin akrabasıdır. Ünlü ve bilgin bir aileye mensup olan Mâhir’in babası Şeyh Hacı Beşir olup dedesi yine Şeyh Muhiyiddin ve büyük dedesi Veliyyüddin nâmı ile tanınmıştır⁹⁹.

Mecmûada en çok şiiri bulunan şair Mâhir’dir. Toplamda tespit edilen beş şiiri mevcuttur. İlmîye sınıfından iyi bir tahsil gören, kadılık ve müderrislik yapan Mâhir, Sultan II. Mustafa’nın en yakınındaki isimlerden olduğu için daha detaylı ele alınmıştır. II. Mustafa padişah olunca İstanbul müderrisleri zümresine dâhil olmuştur. Mâhir tahsilini bitirdikten sonra 1651’de İstanbul’a gelmiş, 1693’te İvaz Efendi Medresesi’nde müderris olmuştur. 1693-4’te Şahkulu Medresesi’ne geçmiştir. 1694’te ise Molla Gürânî Medresesi’nde müderris olmuştur.

Sultan II. Mustafa’ya yakınlığı şehzâdeliği döneminde başlayan Mâhir, *Dîvân ve Teşekkürnâme*’sinde¹⁰⁰ başından sonuna kadar sultana övgü yağdırmıştır. II. Mustafa ile olan yakın münasebeti dîvânında bâriz bir şekilde kendisini göstermektedir. Nitekim 31 kasidenin 18’i Sultan II. Mustafa için yazılmış, tarih kıtalarında da sık sık adı zikredilmiştir. Bu bağlamda II. Mustafa dönemine dair sosyal gelişmeleri takip etmek için Mâhir’in dîvânı tarihî bir kaynaktır da. Yine dîvândan hareketle Mâhir’in, Sultan II. Mustafa tarafından hayli ilgi ve mükâfat gördüğü söylenebilir. Şehzâde padişah olunca Mâhir bu cülûstan hayli faydalanmış, Mekke mollalığına kadar yükselmiştir. Sultan tahttan indirildikten hemen sonra bütün görevlerinden alınmıştır. Mâhir’e destek olan dönemin reisü’l-küttâbı “Râmî” mahlasıyla meşhur olan Râmî Mehmed Paşa da bilgin bir şairdir¹⁰¹. Kayhan’ın çıkarımlarına göre Mâhir Mevlevîliğe yakın lakin Mevlevî değildir¹⁰². 1710-11 senesinde, altmış üç yaşında vefat etmiş, Ayıntab Mevlevîhanesine gömülmüştür¹⁰³.

---

⁹⁸Siraceddin, *age*, 31.

⁹⁹Siraceddin, *age*, 119.

¹⁰⁰*Teşekkürnâme*: Sultan II. Mustafa’nın cülûsunun anlatıldığı uzun bir manzumedir. Müseddes nazım şekliyle yazılmış, 30 bentten oluşmaktadır.

¹⁰¹Kayhan, *age*, 3.

¹⁰²*age*, 28.

¹⁰³Siraceddin, *age*, 119-120.

Mustafa Manevî Efendi (ö. 1703)

Âlim ve ârif bir zât olan Mustafa Manevî'nin doğum tarihi ve yeri hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Asıl ismi Şeyh Mustafa'dır. Dîvânındaki üslupla karşılaştırıldığında mecmûadaki "Tarih-i diğer-i Şeyh Mustafa Efendi" başlığındaki şiirin de kendisine ait olduğu kuvvetle muhtemeldir. Halvetîye şeyhlerinden, birçok ilmî esere sahip Karabaş şeyhi Ali Efendi'nin (Karabaş-ı Veli nâm ile meşhur) mahdumu ve halifesidir. Kendisi de halvetîdir. İstanbul'da Sultan Ahmed civarındaki Mehmed Paşa Tekkesi ve Sultan Ahmed Camii şeyhi; Bahçekapısı'nda Valide Sultan Camii vaizi olduğu belirtilmiştir¹⁰⁴. 1698 senesinde gerçekleşen barışa her mısrası bir tarih olmak üzere 110 mısralı bir kaside nazm edip asrın veziriazamı Amcazâde Hüseyin Paşa'ya takdim ile azîm ihsanına mazhar olmuştur¹⁰⁵. 1703 yılında vefat etmiştir. Mezarı Üsküdar'ın Doğancılar mevkiinde bulunan Şeyh Nasuhî Efendi Tekkesi'nin hazîresindedir¹⁰⁶.

Müderriş Şaban Efendi

Sicill-i Osmani'de bu tarihlerde yaşayan ve müderriş olan iki tane Şaban Efendi vardır. Biri Fındıklılı olup 1704'te vefat etmiştir. Diğerisi ise Hızır Paşa İmamı olup 1703'de Edirne kadısı sonra ikinci defa Filibe mollası olmuştur. 1709'da etmiştir¹⁰⁷.

Nahifî (ö. 1738)

Bu zât, *Mesnevî* mütercimi olan meşhur Nahifî'dir. İyi bir tahsil gören, İstanbullu şairlerden olan Nahifî'nin asıl adı Mehmed Süleyman'dır. Doğum tarihi kesin olmamakla birlikte Şeyhi'nin belirttiğine göre 1056/1646-47'de doğmuştur¹⁰⁸. İlmiye sınıfına ait bir aileden gelmektedir; babası vaiz Abdurrahman Şeyh Muhyi, dedesi kâtiplik yapmış olan Salih'tir. 24 Ağustos 1738'de öldüğünde 90 yaşını geçmişti¹⁰⁹. Akrabası Müstakimzâde'nin belirttiğine göre Mevlevîdir¹¹⁰. Dîvânında da "Nahifî el-Mevlevî" ibareleri bulunmaktadır. Dîvânında Amcazâde Hüseyin Paşa, Vezir Mustafa Paşa, Kaymakam Ahmet Paşa'ya sunduğu kasideler vardır. Devrinin ünlü hattatı Hafız Osman'dan sülüs ve nesihte icazet almış, sonraları talikte de ustalaşmış ve geçim kaynaklarından biri hattatlık olmuştur.

¹⁰⁴age, 36.

¹⁰⁵age, 36.

¹⁰⁶age, 36.

¹⁰⁷Süreyya, 1996, c. 5, 1558.

¹⁰⁸Şeyhî Mehmed Efendi, age.

¹⁰⁹Müstakimzâde, age, 213-214.

¹¹⁰age, 213-214.

Naibî Efendi (?)

Tezkirelerde ve Sicill-i Osmanî’de Naibî Efendi adında bir zâta rastlanmamıştır. Mecmûada şiiri bulunan şairin Müezzinzâde Mehmed Nâib Efendi olduğu düşünülmektedir. İlmiye sınıfına mensup, mülâzım ve müderris, aynı zamanda Trablus ve Leskofça kadılığı yapmıştır. Hattattır. 1117-1118 yılında vefat etmiştir¹¹¹.

Naîmî Çelebi

Bu dönemde yaşayan kaynaklarda geçen üç Naim tespit edilmiştir. İlki 1694’te vefat eden, *Dîvân’ı* ve *Gülzâr-ı Naim* adlı mesnevîsi bulunandır. Mecmûa yazılmaya başlanmadan önce vefat ettiği için bu zât değildir. İkinci ihtimal, şeyhülislam olan Ebuishakzâde İsmail Naim Efendidir (d. 1679-ö. 1734)¹¹². Dîvânı olmadığı için şiirin ona ait olup olmadığı kontrol edilememiştir. Son ihtimalse asıl adı Mustafa Naim olan meşhur tarihçi Naîmâ (d.1655-ö.1716)’dır. Şiirde de mahlası Naîmâ’dır. 1686’da dîvân kâtipleri arasına giren Naîmâ, Râmi Efendi’nin aracılığıyla ilim ve sanat erbabının hâmisi olarak tanınan Amcazâde Hüseyin Paşa’nın himayesine girmiş ve onun desteğini görmüştür¹¹³. Bu durum da 1700’lerin sonuna denk gelmekte, mecmûanın yazıldığı dönemle uyuşmaktadır. Nitekim sonrasında da Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından Şârihülmenârzâde Ahmed Efendi’nin yazdığı tarihin müsveddelerini temize çekmekle görevlendirilmiştir¹¹⁴. Ama yine de kesin konuşmak mümkün değildir.

Nakşî İbrahim (ö. 1702)

İbrahim Nakşî 1640 yılında İstanbul’da doğmuştur. Vüzeradan Deli Hüseyin Paşa’nın kethüdası, Mehmed Ağa’nın mahdumudur¹¹⁵. İlmiye sınıfına mensup İbrahim Nakşî kendisini zahirî ve batınî ilimlerde yetiştirerek çevresinde değerli bir zât olarak tanınmış, ailesinin etkisi ve devlet memuru olması sebebiyle dönemin siyasî hayatını da takip etmiştir. Farsça şiir yazabilmektedir. Halvetîye tarikatına mensuptur¹¹⁶. Şehzâde Camii’nde vaizlik yapmış, talebeler yetiştirmiş, bu vazifesi esnasında 22 Temmuz 1702’de vefat etmiştir¹¹⁷. Sakız Adası’nın fetih haberi

---

¹¹¹age, 213-214.

¹¹²Muhammet Nur Doğan, “İshak Efendi, Ebûishakzâde”, *TDV:İA*, c.22, (İstanbul: TDV, 2000), 530-531.

¹¹³Mehmet İpşirli, “Naîmâ”. *TDV:İA*, c. 32, (İstanbul: TDV, 2006); 316-318.

¹¹⁴age, 316.

¹¹⁵Şeyhi Mehmed Efendi, age, c. IV, 208.

¹¹⁶Safayî, age, 418.

¹¹⁷Şeyhi Mehmed Efendi, age, c. IV, 208.

Edirne'ye ulaştığında tarih düşmüştür; o sıralarda Edirne'de olma ihtimali yüksektir¹¹⁸.

Nedîm Çelebi

Mecmûada müseddesi bulunan Nedîm'in hangi Nedîm olduğu kesin değildir. Şair Nedîm'in doğum tarihi göz önünde bulundurulduğunda mecmûa yazıldığı tarihte 13-14 yaşlarında olması gerek. Nedîm'in dîvânı¹¹⁹ kontrol edilmiş fakat mecmûada yer alan şiirine rastlanmamıştır. Şiirin üslubu Nedîm'e çok benzemektedir. İlk dönemlerinde yazdığı bir şiir olma ihtimali çok yüksektir.

Nezîr Ağa

Solak, kaba lakaplarıyla tanınmıştır. Mâbeyn-i hümâyûnda yetişerek 1691-92'de hazinedar-ı padişahî olmuş, 1700/1'de dârüssaâde ağası olup 1703'te azledilmiş olarak Limni'ye gönderilmiş ve orada katledilmiştir. Cesur, şair, münşi, şilahşör olduğu, sol eliyle yazıp sol eliyle ata bindiği kaynaklarda yer almaktadır¹²⁰. Sultan Mustafa'nın şehzâdeliği sırasında kendisine muhabbeti olup padişah olunca Nezîr Ağa'yı hazinedar yapmıştır. II. Mustafa saltanatında daarüssaâde ağası olmuş, iki kere seferlerde padişah hizmetinde bulunmuştur¹²¹.

Rüşdî (?)

Kaynaklarda ismi geçen aynı dönemde yaşamış iki Rüşdî vardır. Bunlardan biri sahaf olan Ebu'r-Reşid Ahmed Rüşdî Efendi (d.1637-38/ö.1699-1700) diğeri "Ammece Çelebi" "Amuca Çelebi" lakaplarıyla meşhur Mehmed Rüşdî Efendi (ö.1705-6)'dir. Kaynaklarda ikisinin de dîvânı olduğu belirtilmektedir fakat bir karışıklık vardır; üç farklı kişi aynı metni farklı nüshalarla farklı kişinin dîvânı diye çalışmıştır. Şöyle ki Hasibe Kayhan 1991 yılında sahaf olan Rüşdî'nin dîvânının tenkitli metnini "Rüşdî (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)" başlığıyla sonrasında Hatice Ekici aynı şairin dîvânını 2006'da "Sahhaf Rüşdî ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni" adıyla yüksek lisans tezi olarak çalışmıştır. 2012'de ise "Edirneli Ahmed Rüşdî Dîvânı" başlıklı yüksek lisans teziyle Melike Tunadurur farklı bir şairi çalıştığını düşünerek aynı metni fakat Edirne'deki nüsha (diğerlerinin tespit etmediği) ile

¹¹⁸Emrah Ayhan, "Nakşî Dîvânı" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), 20.

¹¹⁹Muhsin Macit (haz.) *Nedîm Dîvânı* (Ankara: AKM Yayınları, 2016).

¹²⁰Süreyya, *age*, c. 4, 1254.

¹²¹Abdülkadir Özcan (haz.) *Anonim Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000), 257-258.

çalışmıştır. İlginç olan şu ki Edirne'deki nüshada “Dîvân-ı Ahmed Rüşdî Edirnevî Bi ‘Ammeci Çelebi” başlığı bulunmaktadır. Bu durum ayrıca üzerinde durulması gereken bir tartışma konusudur.

Mecmûada bulunan kaside üç ayrı kişinin çalıştığı dîvân metinlerinde yer almamaktadır. 3 farklı kişi de aslında sahaf olan Rüşdî'nin dîvânını çalışmış, Mehmed Rüşdî Efendi'nin dîvânı çalışılmamıştır. Sahaf olan Rüşdî'nin dîvânında Sultan II. Mustafa'nın cülûsu için yazılmış kısa bir tarih, Râmî Paşa ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi için yazılmış kasideler yer almakta fakat mecmûadaki manzume bulunmamaktadır. Buradan hareketle yüksek ihtimalle mecmûada ismi geçen zât Ammeci Çelebi diye tanınan nesih ve sülûs ustası, tarihleriyle meşhur Edirneli Mehmed Rüşdî'dir.

Seyyid Hüseyin (1710?)

Tezkire ve kaynaklardan hareketle mecmûada ismi geçen zâtın Arâyıcızâde Ferdî Hüseyin olma ihtimali vardır. Ferdî Efendi İstanbulludur. Kaynaklarda seyid olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır fakat dönemsel olarak Râmî Mehmed Paşa'nın hamiliği düşünüldüğünde mecmûada şiiri bulunan zât olma ihtimali yüksektir. Kethüdalık, maliye tezkireciliği yapmış, dîvân hocaları zümresine katılarak sipahi kâtipliği görevinde bulunmuştur. III. Ahmed'e sunduğu “Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpâr” adlı eserinde tarih şiirleri yer almakta fakat mecmûada bulunan Sultan II. Mustafa'nın cülûsuna düştüğü tarih yer almamaktadır. Hâmisi Râmî Paşa'nın ismi de hiçbir eserinde geçmemektedir¹²². 1708-1710? tarihinde vefat etmiştir. Diğer bir ihtimal de bu zâtın Hüseyinî olan Seyyid Vehbi (1736) olduğudur fakat Seyyid Vehbi'nin dîvânında mecmûadaki manzume yer almamaktadır¹²³.

Sırrî Çelebi (ö. 1699)

Asıl adı İbrahim olan şairin doğum tarihi belli değildir. İstanbul-Üsküdarlıdır.¹²⁴ İyi bir eğitim almıştır. Bir süre tarihçilik göreviyle meşgul olmuş¹²⁵, dîvân-ı hümayun kâtipliği yapmış, maliye kaleminde müverrih, sonrasında cezire-i Girid defterdarı

¹²²Detaylı tartışma için bkz. Müjgan Çakır, ““Tarihi Ferdî Arz Eder”: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'in Tarih Şiirleri.” *M. Ali Tanyeri Anısına Makaleler*. (İstanbul: Ülke Yayınları, 2015): 35.

¹²³Hamit Dikmen, “Seyyid Vehbi ve Dîvânının Karşılaştırılmalı Metni” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991).

¹²⁴Salim Efendi, *age*, 345.

¹²⁵Mehmed Naim Tuman, *age*, 608.

olmuştur¹²⁶. Dîvânında Hurufilik ve Halvetîlikle ilgili beyitler varsa da herhangi bir tarikata mensubiyetinden söz edilmez¹²⁷. Reisülkittap Râmî Mehmed Paşa'ya ve Amcazâde Hüseyin Paşa'ya kaside sunmuşsa da hiçbir zaman müreffeh bir hayat sürmemiştir. Birçok şiiri bestelenmiştir. “Tarih-i Sultan Mustafa-yı Sâni” adında, II. Mustafa dönemini anlatan kısa bir eseri vardır. 1699'da Girit defterdarı iken vefat etmiştir.

Süleyman Efendi

II. Mustafa'nın tahta cülûsu için düştüğü tarihte sadece Süleyman adında olduğu bilgisi vardır. *Sicill-i Osmanî*'de Halvetî şeyhi Süleyman Efendi (ö.1701), Vanlı Mehmed Efendi'nin oğlu müderris Süleyman Efendi (ö.1703), Fatih'te Kâdîrî Tekkesi şeyhi Süleyman Efendi (ö.1703), müderris; Filibe ve Medine mollası Süleyman Efendi (ö.1704), meşhur hattat olan Süleyman Efendi (ö.1712) bilgileri bulunmaktadır¹²⁸.

Şahin Giray (ö. 1712)

Hacı Selim Giray Han'ın oğludur. Hoş sohbet şair olup mahlası Şâhî idi. 1712'de Yanbolu'da vefat etmiştir¹²⁹.

Şinasî Çelebi/Rûznâmecizâde Mehmed Çelebi (ö. 1702)

Doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. İstanbullu ve meşhur Fasih-i Mevlevî'nin perverdesidir. İç ağası, mühürdar, hazine kâtipliği gibi görevlere getirilmiş, hüsn-i hattı iyi olduğu için dîvân-ı sultânî kâtipliği yapmıştır¹³⁰. Şinasî'nin hamisi, Râmî Mehmed Paşa'dır. Kendisi de dîvân sahibi bir şair olan Paşa, Şinasî'nin elinden tutarak hem geçimini sağlamış hem de şiirleriyle ona ilham vermiştir¹³¹. Hüsn-i hatta rağbet etmiştir ve Mevlevîdir¹³². 1702'de Edirne'de vefat etmiştir¹³³.

---

¹²⁶İsmâil Belîğ, *age*, 153.

¹²⁷Kazan, *SD*, 9.

¹²⁸Süreyya, *age*, c. 5, 1533-1534.

¹²⁹*age*, 1561.

¹³⁰Siraceddîn, *age*, 34.

¹³¹Harmancı, *age*, 13

¹³²Esrar Dede'nin tezkiresinde hayatı ve eserleri hakkında bilgi yer almamaktadır.

¹³³Siraceddin, *age*, 34.

Tophaneli Mehmed Efendi

Kaynaklarda Tophaneli Mehmed Efendi adında bir şahsa rastlanmamıştır. Amcazâde Hüseyin Paşa'nın dairesi imamı olan müderris Mehmed Efendi (ö.1704) olma ihtimali vardır.

Vahyî Efendi (ö. 1718)

İstanbuldur.¹³⁴ 1660 yılında doğduğu çıkarımı yapılmıştır.¹³⁵ Kaynaklarda müfessir, muhaddis, şair ve ilahici¹³⁶ olarak geçen Vahyî aynı zamanda bir Halvetî şeyhidir. Kılıç Ali Paşa, Eyüp Sultan, Sultan Selim camiilerinde vaizlik yapmıştır. 1718'de vefat etmiştir. Dîvânında, mecmûada yer alan tarihi yoktur. Sultan II. Mustafa adına düştüğü başka bir tarih vardır. Bu da mecmûada bulunan tarihin bu mecmûa için düşürülmüş olma ihtimalini artırmaktadır. Mecmûada şiiri bulunan İlmî'ye nazire yazmıştır¹³⁷.

Zeki Çelebi (ö. 1711)

Dîvânı olmadığı için mecmûada yer alan tarih kıtası kontrol edilememiştir. Kuvvetle muhtemel kaynaklarda kimyager nâmıyla anılan, Kethüda Ali Zeki Efendi'dir. Düşürdüğü tarihlerle ün kazanmıştır. Dîvân mansıplığı ve hocalığı, Haremeyn-i Şerifeyn mukataacılığı yapmıştır. 1711'de vefat etmiştir¹³⁸.

2.4.2. Şairlerin Ortak Özellikleri ve Birbirleriyle İlişkileri

Mecmûada 42 farklı zâtın şiiri bulunmaktadır. Şiiri yer alan kişilerin hepsi şair değildir; içlerinde tekke şeyhi ve ismine hiçbir yerde rastlayamadığımız zâtlar vardır; Dermend Bîçare, Duhânî, Fakîrî Çelebi, Gafletî, Gaybî Çelebi, Hakîkî Emir Efendi, Havfî Çelebi, Kanber, Nedîm Mustafa Ağa, Nevâizâde Çelebi, Remzî Çelebi, Şükûfî Mehmed İmamzâde, Üsküdârî Ahmed Ağa gibi saraya yakın kişilerin adına tezkirelerde ve *Sicill-i Osmani*'de rastlanmamıştır. Mecmûada kimin yazdığı belli olmayan şiirler de mevcuttur. “Kaşîde der-şenâ'-yî sāye-i Yezdân-ı İlâhî” [14a] başlığıyla vezinsiz bir arz-ı hâl şeklinde olan şiirin, “Kaşîde der-medh-i beytü'r-raḥman” [18b] başlıklı tarih manzumesinin, “Beyt der-medh-i zâhir-i Ḥaḳḳ-ı rûy-ı

¹³⁴Safayî, age, 328.

¹³⁵Hakan Taş, ”Vahyî Dîvânı ve İncelenmesi” c.1 (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), 5-6.

¹³⁶Süreyya, age, c. 5, 1649.

¹³⁷Taş, age, 365.

¹³⁸Siraceddin, age, 55.

zemin" [30b] başlıklı beytin, "Kaşide der-senā-i Sultān Muştafā" [30b] başlıklı kasidenin, "Mısrā'-ı uhrā der-medh-i Sultān Muştafā" [30b-31a] başlıklı şiirin, "Hātımē-i du'ā li-zıll-ı Hālīkū'l-Fettāhū'l-'Alīm" [31b] başlıklı duanın, "Kaşide der-medh-i Sultān Muştafā" [33b] başlıklı Arapça kasidenin, "Tārīh der-medh-i Ġāzī Sultān Muştafā" [43b] başlıklı tarihin kime ait olduğu belirsizdir.

Tespit edilen 30 şairin hayatlarına bakıldığında şairlerin birbirleriyle ilişki içinde ve belirli ortak özelliklere sahip olduklarını söylemek mümkün. Öncelikle hemen hemen hepsi belirli ailelerden gelen ve ilmiye sınıfına dâhil olmuş kişilerdir. Mecmûada en çok şiiri bulunan Abdullah Mâhir'in dîvânı bu iletişim ağını belirlemede yol gösterici olmuştur. Şairleri bir arada toplayan kişi, kendisi de şair olan dönemin veziriazamı Amcazâde Hüseyin Paşadır. Amcazâde Hüseyin Paşa Köprülü Mehmed Paşa'nın kardeşinin oğludur.

Sonraki dönemde meşhur tarihçi Naîmâ'nın asıl parlaması da Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadareti zamanına rastlar. Bu dönemde Naîmâ'nın değeri ve itibarı bir kat daha artmıştır. Amcazâde; şairleri, sanatkârları, fikir adamlarını çok yakından koruyup kollamış bir devlet adamıdır. Naîmâ'daki cevheri fark ettikten sonra onu 1699'da saraya vak'anüvis olarak almıştır¹³⁹. Dîvânları tespit edilen şairlerin hepsinde Amcazâde'ye ve dönemin şeyhülislamı Feyzullah Efendi'ye kasideler yer almakta, onlarla olan yakın münasebetleri kasidelerindeki üsluba yansımaktadır.

Şeyhülislam Feyzullah Efendi zaten döneme damgasını vuran, devlet işlerine karışan ve kişileri himaye eden; birçok devlet görevlisinin tayininde etkili olmuş bir zâttır. Amcazâde'nin Rahmiye Sultan adındaki kızı, Feyzullah Efendi'nin İbrahim Efendi adındaki oğluyla evlidir. Yani aralarında akrabalık bağı da vardır, dünürlerdir. II. Mustafa saltanatının ilk yıllarında Amcazâde ve Feyzullah Efendi iyi anlaşsalar da daha sonraları Amcazâde Hüseyin Paşa, Feyzullah Efendi'nin baskılarına dayanamayarak istifa etmiştir. Ama mecmûanın yazıldığı zaman dilimi, yani II. Mustafa saltanatının ilk yılları, birbirlerine yakın oldukları döneme denk gelmektedir.

Yaşı daha ileri olan Mâhir, Seyyid Hüseyin, Şinasî Çelebi, Naimî (Naîmâ) gibi şairler ise dönemin reisü'l-küttabı Râmi Mehmed Paşa'nın himayesindedir. Râmi Paşa, Karlofça Antlaşması'nda başmurahtas olarak görevlendirilmiş, başarılı

¹³⁹Selim Hilmi Özkan, "Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1644-1702)" (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 217.

bir diplomat olan ve aynı zamanda şair Nâbi ve Sâmi'den ders almış, dîvân sahibi bir şair, başarılı bir devlet adamıdır. Amcazâde Hüseyin Paşa ile de arası gayet iyidir. Nitekim 16 Kasım 1694'te reisülküttaplığa getirilmiş ancak Veziriazam Elmas Mehmed Paşa ile arası iyi olmadığından Ocak-Şubat 1697'de bu görevden azledilerek evinde ikamete mecbur tutulmuş, Elmas Mehmed Paşa'nın Zenta'da ölümüyle sadârete Amcazâde Hüseyin Paşa getirilince 17 Ekim 1697'de yeniden reisülküttab olmuştur¹⁴⁰. Hamilik yaptığı şairlerin dîvânlarında da Amcazâde ve Şeyhülislam Feyzullah Efendi için yazılmış kasideler vardır.

Şairlerin nitelikleriyle Sultan II. Mustafa'nın ilgileri ve kimliği arasında doğrudan paralellikler vardır. İlim tahsil etmiş, tarih ilmüne ilgili, musiki-şinas, hattat ve avcı olan Sultan II. Mustafa'nın çevresi de aynı ilgi alanlarına sahip kişilerden oluşmaktadır. Abdullah Mâhir, Ahmed Çelebi, İbrahim Efendi, İlmî Efendi, Naîbî, Müderris Şaban Efendi, Nahîfi, Nakşi İbrahim, Zeki Çelebi müderris; Derviş Ahmed, Emnî Efendi, Nahîfi, Şinasî Çelebi hattat; Adlî, Sırrî, Naîmâ tarihçidir.

Ayrıca şairler arasında Halvetîye-Mevlevîye tarikatına mensup kişiler ağırlıktadır. Hatta içlerinden Mustafa Ma'nevi ve Vahyî Efendi Halvetî şeyhleridir. Nitekim Mevlevîlik ile Halvetîlik birbirine yakın tarikatlerdir. Fennî önce Halvetî sonra Mevlevî olmuş, Nakşî İbrahim, Şinasî Çelebi gibi şairler Halvetî; Nahîfi Mevlevî, Mâhir ise Mevlevîliğe yakın bir şairdir. Sırrî'nin dîvânında da Halvetîlik ile ilgili beyitler vardır. Hepsini ortak bir noktada toplayan kişiler olduğunu düşündüğümüz Amcazâde Hüseyin Paşa da Mevlevî; şeyhülislam Feyzullah Efendi Halvetîdir.

Mecmûa bir saray mecmûası olduğu için şiirleri yer alan kişilerin hepsi saraya çok yakın hatta sarayın içinden olan kişilerdir. Örneğin Abdullah Mâhir'in dîvânına bakıldığında II. Mustafa'ya yazdığı kasideler metnin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Nitekim sultana, *Teşekkürnâme* isimli müstakil bir eser de sunmuştur. Sırrî'nin de aynı şekilde "Tarih-i Sultan Mustafa-i Sâni" adlı ayrı bir eseri vardır¹⁴¹. Müderris olan şairlerden bazıları farklı dönemlerde de olsa aynı medreselerde müderrislik yapmışlardır. Dîvânları tespit edilen şairlerin birbirlerine

¹⁴⁰Recep Ahışhalı, "Râmî Mehmed Paşa", *TDV:İA*, c. 34, (İstanbul: TDV, 2007): 449-451.

¹⁴¹Lakin ilginç bir şekilde mecmûada yer alan kaside Sırrî'nin dîvânında bulunmamaktadır. Bkz. Şevkiye Kazan, "Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvân'ı (Tenkitli Metin-İnceleme) ve Şerhu Medhi'n-Nebi" (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003). Bu çalışma *SD* kısaltmasıyla gösterilecektir.

yazdıkları tarihler, nazireler de mevcuttur. Sırrî, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'ye 71 beyitten oluşan "sühan" kasidesi yazmıştır¹⁴². Râmî Mehmed Paşa ile Nâbî'nin "eylemişüz" redifli gazeliyle Sırrî'nin gazeli arasındaki büyük benzerlik ve dîvânının bir nüshasında bulunan "Nazire-i Hazret-i Râmî Paşa" ibaresi, Râmî Paşa ile Nâbî'nin Sırrî'nin şiirlerini beğendiğini ve nazire yazabileceğini düşündürmektedir¹⁴³. Fennî de Sırrî'nin şiirlerine nazire yazmıştır:

Lûle-i çeşme-i kevserde olursa Sırrî
Kalem-i cennet-i eş'âruna tanzir olmaz (G48/10)

Kimse nazîre diyemez Sırrî bu tarh-ı tâzeye
Buna nazireyi yine Fennî-i zu-fünûn ider (G28/5)¹⁴⁴

Sırrî dîvânında, Rüşdî'ye yazılan birçok nazire yer almaktadır. Keza Lütü Kadı da Sırrî'nin ölümüne tarih düşmüştür:

Didi bir ehl-i hüner târîhin
"Rûhun İbrâhîm Sırrî şâd ola"¹⁴⁵

---

¹⁴²Kazan, *SD*, 52.

¹⁴³Kazan, *SD*, 53.

¹⁴⁴Kazan, *SD*, 52.

¹⁴⁵Şeyhi Mehmed Efendi, *eş-Şekaiku'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Vekayü'l-fudala*. haz. Abdülkadir Özcan, c. 2 (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 237.

3. METİN

İmla Özellikleri

Nesih hatla yazılan, oldukça temiz ve okunaklı yazıya sahip *Mecmûa-i Tevârih*'in müstensihine dair herhangi bir bilginin veya ismin metinde yer almadığını belirtmiştik. Metni okurken dikkatimizi çeken imlâ özelliklerine bu kısımda kısaca yer verdik. Genel itibarıyla müstensih çok büyük yanlışlar yapmamış ve metinde çok farklı kullanımlar yer almamıştır. Ön plana çıkan en belirgin özelliklerden biri belirtme durumu eki ile tamlayan ekinin karıştırılmasıdır. Eklerin ve kelimelerin yazılışından hareketle, metinde bugünkü anlamda bir standartlaşmanın sağlanmadığını söylemek mümkün. Metnin imlası hususunda dikkat çeken bazı özellikler şu şekildedir:

- Kapalı e (è) ile yazdığımız “ètmek” fiili metin içinde “ye”li ve “ye”siz olmak üzere iki farklı şekilde yazılmıştır. Bkz. 11b’de 10. satırda “ètse” “ye”siz; 40b’de 8. satırda “ède” “ye”li yazılmıştır.
- “Oldukça” kelimesi “vav”lı ve “vav”sız olmak üzere iki türde yazılmıştır. Bkz. 5b 11. satırda “oldukça” 18a 2. satırda “oldıkça” şeklindedir. Metne riayet edildiği için görülen yazılmış, mecmûada geçtiği şekliyle iki türlü de yazılmıştır.
- 3a 12. satırda Eski Anadolu Türkçesi’nden yer yer kopulduğu görülmektedir. “Düşmanlarımız” kelimesi arada (r ile m arasında) “ye” harfi olarak yazılmıştır. Bkz. 7b’de yedinci satır.
- Belirtme durumu eki bazı yerlerde “kef” ile yazılmıştır. Bkz. 6a’da 2. satır.
- Farsça “çâbük” kelimesi “pe” harfiyle yazılmıştır. Bkz. 17b’de ilk satır.
- Müstensih, tamlayan eki ile belirtme ekini karıştırmaktadır; 16b’de ikinci satırda belirtme ekini Yûsuf’uñ şeklinde “ñ” ile yazılmıştır. Aynı şekilde tamlayan ekini de “nun” ile yazdığı yerler vardır. Bkz. 8a birinci satır- sâye-i adlinde “nun” ile; 8a birinci satır ‘ömrün kelimesi de “nun” ile; hidîviñ ise “nazal ne” ile yazılmıştır. Bu türde örnekler hayli fazladır. Metni kurarken

kelimeler mecmûada nasıl yer alıyorsa o şekilde yazıldığından değiştirilmemiş, görülen aynı şekilde yazılmıştır.

- Tamlama yapılarak okunması gereken kelimedede izafet kesresi “ye” ile yazılmaktadır. Örneğin 17a’daki son satırda “būy-ı hūlķıñı” tamlamasını “būyı hūlķıñı” şeklinde “ye” harfini “būy” kelimesine ekleyerek yazmakta. Bu durum mecmûada sıkça yapılmıştır.
- “Peykār” kelimesi 29b’nin 2. satırında “be” harfiyle yazılmıştır.
- Mecmûada “èdeyor”, “olayor” gibi kullanımlar vardır. Bkz. 15a ilk satır; 15b üçüncü satır.

Çeviriyazı Alfabeti

Mecmûa-i Tevârih’in çeviriyazıya aktarılmasında kullanılan transkripsiyon alfabeti şu şekildedir;

ء	’	ش	Ş, ş
أ آ	A, a, Ā ā E e	ص	Ş, ş
ب	B, b, p	ض	Ž, ž, Đ, đ
پ	P, p	ط	Ṭ, ṭ
ت	T, t	ظ	Z, z
ث	Ṣ, ṣ	ع	’
ج	C, c	غ	Ġ, ġ
چ	Ç, ç	ف	F, f
ح	H, h	ق	K, k
خ	H, h	ك	K, k, g, ħ
د	D, d	ل	L, l

ذ	Z, z	م	M, m
ر	R, r	ن	N, n
ز	Z, z	و	V, v, O, o, ū
ژ	J, j	ه	H, h, e, a
س	S, s	ی	Y, y, ı, i, ĩ

Çeviriyazıda Takip Edilen Usûl

Çeviriyazısını sunduğumuz metni kurarken şu hususlara dikkat ettik;

- Arapça-Farsça cümleler, kelimeler ve ibareler italik harflerle yazılmıştır.
- Metinde yer alan Arapça kasidenin, hadis metninin, duaların ve bir Farsça ibarenin anlamları dipnot ile verilmiştir.
- Tarafımızca yapılan eklemeler [ ] şeklinde köşeli parantez içinde verilmiştir.
- Farklı durumlar ve değişiklik yaptığımız kelimeler dipnot ile gösterilmiştir.
- Mecmûada şiiri olan dîvân sahibi şairlerin dîvânları tespit edilip şiirler karşılaştırılmış, farklılıklar dipnot ile gösterilmiştir.
- Takibi kolaylaştırması için manzumeler baştan sona numaralandırılmış ve yer aldıkları varak numaraları sol tarafta gösterilmiştir.
- Manzumelerin vezinleri başlığın hemen altında verilmiştir.
- “b” ile yazılan “up/üp” zarf fiil eki yaygın kullanıma uyularak “p” ile okunmuştur.
- Türkçe kelimelerde geçen “kapalı e” sesi “è” ile gösterilmiştir.
- Çeviriyazılı metin içinde çelişkili de olsa, kelime ve eklerin yazımında görülen şekle uyulmuştur. Örneğin orijinal metne sadık kalınıp “şevketlü” yazılan yer aynı şekilde; “şevketli” yazılan yer de aynen çeviriyazıya aktarılmıştır.
- Ünlülerin yazıldığı yerde metne uyulmuş, ünlülerin yazılmadığı yerde Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine uyulmuştur.

- Arapça-Farsça kelimeler ile ek ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver'in “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”¹⁴⁶ adlı makalesi esas alınmıştır.

---

¹⁴⁶İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies*, s. 6 (2008): 1-46.

Mecmûa Metni

Du‘ânâme - Manzûm ile Maḥlûṭ

Mecmû‘a-i Tevārîh

[1a]

Sa‘adetlü Dār‘üs-sā‘ade Ağa Efendimüzün Ustası

[1b]

Hâzâ Du‘â‘ li-ḳabûli‘l-ḥâcât min-Allâhu Te‘âlâ

‘Abdullah İbni Ebi Evfâ *radıyallâhu ‘anh* ḥâzretleri rivâyet ederler ki Ḥâzret-i ḥabîb-i ekrem ve resûl-i mükerrem seyyid-i veled-i âdem *şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem* sa‘âdetle buyurdılar ki; Her kim ki Allâh *subḥânehu ve te‘âlâ* ḥâzretinden veyâḥod benî âdemden ḥâcet dilese gerekdür ki pāk āb-dest alup iki rek‘at namâz kıla, andan soñra Ḥâḳ *celle ve ‘alâ* ḥâzretine ḥamd édüp Resûl ḥâzretine şalavât vère andan soñra bu du‘âyı okuya ḥâceti revâ ola. Ol du‘â budur: *Lâ ilâhe illallâhu‘l-ḥalîmu‘l-kerîmu. Subḥânallâhi rabbi‘l-‘arşi‘l-‘azîmi elḥamdülillâhi rabbi‘l-‘âlemîn. Es‘elüke mucibâti raḥmetike ve ‘azâyime mağfiretike vel ğanîmete min külli birrin ve’s-selâmete min külli işmin lâ teda‘ lî zenben illâ ğafertehu velâ hemmen illâ ferrectehu velâ ḥâceten hiye leke rızan illâ ḳadaytehâ yâ erḥamerraḥimîn*¹⁴⁷. Ḥâzret-i Cenâb-ı Ḥâḳ ve feyyâz-ı muṭlaḳ şevketli ve sa‘âdetli [2a] veliyyü’n-ni‘am efendüm pâdişâhumuñ vüçüd-ı mes‘ûdlarını ḥatâ ve ḥatârlardan ‘ilel ve zâradan maşûn ve maḥfûz édüp sâye-i sa‘âdetinde kâffe-i enâma raḥatlar iḥsân édüp a‘dâsı olan dîn düşmanları üzere manşûr ve muzaffer eyleye. Âmîn ya mucîbe’s-sâ‘ilîn. Benüm merḥametli ve kerâmetli ḥünkârum İstanbul’da eḥibbâmuzdan merḥûm ders-i ‘âm efendinüñ talebesinden Süleymân Efendi nâm du‘âcıları ki sîmâsında eser-i şalâḥ müşâhiddür. Şehr-i şa‘bânuñ evâsıtı cum‘a gècesi ru’yâsında görür ki ‘âzâmetli ve şefḳatli pâdişâh-ı ‘âlem-penâh ḥâzretleri bir müzeyyen kâşîli odanuñ içinde kıyâmen sa‘âdetle dururlar ve muvâcehelerinde bir pîr-i mübârek kimse var. Şaḥâvetli pâdişâhum, bu faḳîrünüñ eline ince ḥat ile yazılmış bir kitâb vèrdiler bunu oḳu

¹⁴⁷Halîm (yumuşak huylu) ve kerîm (cömert) olan Allah’tan başka ilah yoktur. Yüce arşın sahibi olan Allah’ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Alemlerin rabbi olan Allah’a hamdolsun. Allah’ım senden rahmetini kazanacak, bağışlamana vesile olacak bütün iyilikleri yapmayı ve bütün kötülüklerden uzak durmayı isterim. Benim üzerimde bağışlamayacağın bir günah bırakma. Bana kendisinden kurtulamayacağım bir sıkıntı verme. Senin rızana uygun olmayıp da gerçekleştirmeyeceğin hiçbir ihtiyaçta bırakma ey merhamet edenlerin en merhametlisi.

düyüverdiler bu faķire ĩtib buyurdılar ve bir maķalline **[2b]** nazār eyledüm gördüm *Lā ilāhe illallāhu'l-ĥalīmu'l-kerīmu. Subĥānallāhi rabbi'l-'arşı'l-'azīmi elĥamdülillāhi rabbi'l-'ālemīn. Es'elūke mucibāti rahmetike ve 'azāyime maġfiretike vel ġanīmete min külli birrin ve's-selāmete min külli işmin lā teda' lī zenben illā ġafertehu velā hemmen illā ferrectehu velā ĥāceten hiye leke rızan illā ħađaytehā yā erĥamerrahīmīn.* Bu du'ā āĥirine dek yazılmıř ve bu faķır dēdüm ki pādīřāhum bu du'āyı üstādum ders-i 'ām efendümden işitdüm ki bu du'āyı Vehb bin Münebbih'den mervīdür. Ĥazret-i Musa *řalavātullāhi 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi* ĥazretleri a'dāsı olan Fir'avn'a ġālib olmuřdur. Devletli pādīřāhum siz daĥı bu du'āyı oķuñ dēdüm in-řā'allāh manřur olursuz dēdüm daĥı uyandum. Ta'bīri Allāhu a'lem sa'ādetli pādīřāhumuñ muvācehelerinde pīr kimesne olmak delīdür ki kerāmetli ĥünkārımız tūl-i 'ömrle mu'ammer ola. Ve kāřılı oda içinde olmaları delīdür ki **[3a]** müstevlī oldıkları memleket metīn arzīn-i ma'mūr ve ehli mesrūr ola. *Velā ilāhe illallāhu'l-ĥalīmu'l-kerīmu. Subĥānallāhi rabbi'l-'arşı'l-'azīmi elĥamdülillāhi rabbi'l-'ālemīn. Es'elūke mucibāti rahmetike ve 'azāyime maġfiretike vel ġanīmete min külli birrin ve's-selāmete min külli işmin lā teda' lī zenben illā ġafertehu velā hemmen illā ferrectehu velā ĥāceten hiye leke rızan illā ħađaytehā yā erĥamerrahīmīn.* Bu du'āyı oķu ve Musa *řalavātullāhi ve's-selāma 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi* ĥazretleri dūřmanı olan Fir'avn'a bu du'āyı oķımaġıla ġālib olmuřlardur. Sizler daĥı in-řā'allahu te'ālā ġālib olursuz denilmenüñ muķtezāsı 'ayniyle dēnilen gibidür ki anlar dūřmanları olan keferenüñ dār u diyārına emvāl [ü] ĥazāyinine müstevlī olduġı gibi Cenāb-ı sa'ādetleri daĥı buncılayın dūřmanlarımız olan eger Frenk ve eger Üngürüs ve eger sâi'r a'dā-yı dīn olanları **[3b]** üzere ġālib ve manřur ve muzaffer olacaġına işāret ve beřāretdür ki dīn dūřmanlarıñuz kefer ve fecerenüñ dār u diyārına ve emvāl ü ĥazāyinine mālīk olursuz in-řā'allāh. Daĥı Allāhu a'lem pādīřāhum dūřmanlarıñuz küffār-ı ĥāksāruñ helākleri ekřeriyā řuya ġarķ olmaġıla ola. Zīrā Fir'avn-ı la'īne böylece vāķi' olmuřdur ve mezkūr du'ānuñ telķīn olunması delīdür ki evā'ilde bir miķdār řiddet ve küdüret çekilüp ba'dehu feraĥ u ferec ĥuřulüne delālet ēder zīrā Resūlullāh *řallallāhu 'aleyhi ve sellem* ol du'āyı *ferec ba'de'ş-řidde* için ta'līm buyurmıřlardur ve Fir'avn 'aleyhi'l-la'neye ġālib olduġı gibi siz daĥı ġālib olursuz denilmenüñ muķtezāsı pādīřāhum dīn dūřmanlarıñuz bilād u ħurāsına müstevlī oldıķdan řoñra Devlet-i 'aliyyeleri çok zamān mümted olmaķdur zīrā Ĥazret-i Musa *řalavātullāhi ve's-selāma 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi* dūřmanlarıñuz helāki ve bilād-ı

kıla‘ hazāyinine istilādan soñra çok zamān mu‘ammer olup kavm **[4a]** içinde icrā-yı aħkām-ı şer‘iyye tenfīz etmişlerdür. **Hikāyet** Şeyh Şemse’d-dīn İbni Kayyim rivāyet eder ki bir kerre aşhāb-ı kirāmdan bir tā’ife ok yarışmağa meşğul iken Resūl-i Ekrem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem huzūr-ı sa‘adetlerinde namāz vaķtı oldu. Aşhāb-ı güzīn rıdvānullāhi ‘aleyhim ecma‘ın, dediler “yā Resūlallāh namāz vaķtidür namāzı edā edelüm” dediklerinde Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem sa‘adetleri buyurdılar ki “ok atanlar namāzdadur ya’nī mādām ki namāz vaķtı geçüp fevt olmaķ lāzım gelmeye ok atanlara namāz şevābı hāşıldur”. **Rivāyet** Rava el-Buħārī ve Müslim raħimehümallāhu ‘an Sa’d bin ebī Vakķāş rađıyallāhu ‘anhu ‘an-nebiyyi şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ennehu kāle men taşabbaħa bi-seb‘i temerātin. Ey ekelehā şabāhen ‘acveten nuşibe ‘ale’t-temyizi ve huve nev‘ün ceyyidün mine’t-temr. Lem yeğurruhu fı zālīke’l-yevmi semmün velā siħriin. Hazā’n-nevü bi’z-zikri li-sübüti hāşşiyetin **[4b]** fıhī li-def‘i’s-semmü ve’s-siħrü ‘arrefehā nebī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem evli de‘ā bi en yeküne şifā’e-z-zālīke’d-deā’. Nuķile min Şerħü’l-Meşārik li-ibni Melek ve fı taħşışı’s-sebi‘ min el ‘adedi lemmā fıhī min el-hāşıyyeti’l-‘acibeti ev lā yürā inne ‘adede’s-semavāti seb‘un ve ‘adedü’l-kevākibi’s-seyyāreti seb‘un ve ‘adedü tabakāti’l-arzīne seb‘un ve ‘adedü eyyāmi’l-usbū’i seb‘un ve ‘adedü derekāti’l-caħīmi seb‘un ilā ğayri zālīke mine’s-seb‘ıyyāt. Nuķile min Tıbbu’n Nebevī li-ibni Cevzü’l-Ķayyime (Şalātü’l-ħavfi)¹⁴⁸. Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki kaçan bir kimsenüñ düşmanı olsa helāklığüñ istese pāk āb-dest alup dört rek‘at namāz kıla her birisinde bir fātiħa on beş elemtere keyfe süresin okıya ammā dördinci rek‘atde elemtere keyfe süresin on kerre okıya ve beş kerre bu du‘āyı okıya. Allahümme kemā şarrafet şerre’l-fīli ‘an beytike’l-ħarāmi faşrif ‘annā şerre mā şerre’l-eşrāri şerre fulānin adıyla söyleye. İnşā’allah eglenmeyüp helāk ola bi-emrillāh.

¹⁴⁸Buhari ve Müslim (Allah onlara rahmet etsin)’in Sa’d bin Ebi Vakkas (Allah ondan razı olsun)’tan rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kim yedi hurmayla sabahlarsa ya da bu yedi hurmayı – acve hurmasını (Peygamber hurması olarak da bilinir.) sabah yerse kendisinde farklılık görür ki bu hurma, hurma çeşitlerinin iyilerindedir. Bu kimseye o gün içerisinde zehir ve sihir tesir etmez. Bu hurma türü Rasullullah (s.a.v)’den bilindiği üzere zehir ve sihiri def etme veya bu (zehir ve sihirden kaynaklı) hastalığa şifa olma özelliğiyle bilinir. İbn Melek’in Şerhu’l-Meşārik’inden nakledildi. (Hadiste de geçtiği üzere) sayısının yedi olarak belirlenmesi enteresan (acayıp, şaşılacak) ve görülmeyecek özelliklerden dolayıdır. Göklerin sayısı yedidir. Gezegenlerin sayısı yedidir. Yerin katmanları yedidir. Haftanın günleri yedi tanedir. Cehennem en alçak kısımları yedidir. Bunlar gibi yediler devam eder. İbn Kayyim el-Cevziyye’nin Tıbbü’n-Nebevī’sinden aktarılmıştır.

[5a]

Kaşide der-medh-i otağ-ı hüsrevānī¹⁵⁰*Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün*

- 1 Bārekallāh zihī debdebe-i sulṭānī
Ḥabbezā kevkebe-i Muḥteşem-i ḥāḳānī
- 2 Eyleyüp ‘azm-i sefer şevket ile hüsrev-i Rüm
Deşt ü şahrāyı ḥıyām ile édüp nūrānī
- 3 Seyr eden naḳşını bu ḥayme-i reng-ā-rengün¹⁵¹
‘Aynına gelmez olur naḳş u nigār-ı Mānī
- 4 Çıkarup taşra otağın şeref ü ‘izzet ile¹⁵²
Muştafā Ḥān o şeh-i ma‘delet-i devrānī
- 5 Şaldı āfāḳa ziyā mihr-i münīr-i ‘adli
Kevkeb-i baḥtı pür étmekde bu nüh eyvānı
- 6 Bu ‘azīmetle bu ḥünkār-ı sūtūde-kāruñ
Ġālib olmaḳdadur ecdāda ‘ulüvv-i şānı
- 7 Feth ü nuşret iki peyk ola Ḥudā’dan umarın
Reh-ber ola aña merdān-ı reh-i Subḥānī

¹⁴⁹Kayhan’ın doktora tezi olarak hazırladığı *Mâhir Dîvânı*’ndaki şiirlerler mecmûadaki şiirler karşılaştırılırken Kayhan’ın metni *MD* kısaltmasıyla gösterilecektir.

¹⁵⁰Bu kaside dîvânın tenkitli metninde “Der-vakt-i huruc otağ-ı padişāh-ı zî-şân Sultan Mustafa Hân-ı Gazi” şeklindedir. *MD*, 91.

¹⁵¹Bu beyit, dîvânda yoktur.

¹⁵²şeref ü ‘izzet ile: şeref ü devletiñe, *MD*, 91.

- 8 Tüb-1 zerrīnini otağ-1 felek-mertebenüñ
Seyr eden toğdı şanur mihr ü meh-i rahşānī
- 9 Seyrine gelse beşer gibi meleklerle felek
Hayme-i nādīre-i fāhire-i şāhānī
- 10 Devr-i ‘adlünde bu sultān-1 ‘adālet-menişüñ
Düşmen-i dīn ü düvel eylemeye tuğyānı
- 11 Böyle sultān-1 kavī nice gāzanfer-kīnūñ
Cünbiş-i şīr edicek hayret alur insānı
- 12 Böyle Rüstem gibi rahşına süvār oldıqça
Kāfir-i rübeh-ciger eylemede lertzānı
- [5b] 13 Şīr-i gurrende gibi cünbişe ‘azm etdükçe
Çok midur zelzelenāk etse Frengistān’ı
- 14 Kışver-i düşmeni teşhīre murād etmişdür
Hiç halāş ola mı bir şahş-ı ‘adūnuñ cānı
- 15 Dīn-i peygamberi ihyāya ‘azīmet etdi
Pāy-māl ede süm-i rahşı kamu edyānı
- 16 ‘Askere kuvvet-i qalb oldı bu ‘azm-i hünkār
Her biri şīr-şīfat eylemede cevlānı

- 17 Cān u baş yolına ŧimdi fedā etmekde
Ocağıñ bendeleri cümle kılı kurbānı
- 18 Rūz u ŧeb Haqqa niyāz etmekde ‘abdi Māhir
Haq muzaffer ede hūnkār-ı kavī-peymānı¹⁵³
- 19 Devr-i ‘adlinde murādātına nā’il olsa
Haşre dek olur idi bülbül-i hoş-elhānı
- 20 Ehl ü evlād ile zıkr etmekdeyüz leyl ü nehār
Haq kabül eyler imiş āh u dem-i ŧıbyānı
- 21 Dergeh-i devletinüñ olsa göñül huddāmı
Çeşmine gelmez idi bu felek-i gerdānı
- 22 Etdüğim Haqqa du ‘ā Bārīhudā ŧāhiddür
Dil-i mecrūhına lūtfuñla koya dermānı
- 23 Görme lāyık a benüm pādişehüm hūnkārum
‘Ömri oldukça çeke bu kılıñız hūsrānı
- 24 Miḥnet ü derdi çeküp bī-hude cevlan etdi¹⁵⁴
Hūn-ı dil nūş ederek dāi’ re-i hırmānı

---

¹⁵³kavī-peymānı: felek-’ünvānı, *MD*, 92.

¹⁵⁴miḥnet ü derdi: miḥnet ü cevri, *MD*, 93.

25 Vaġtidür pädiŧehüm bu ġulıñıa eyle nazır¹⁵⁵

Ĥaġ te‘ālā saña da ėde ġamu iħsānı

[6a] 26 Ĥaldı ġayretde ġöñül tā o ġadar ġünkārüm¹⁵⁶

Rūza yeksān ġörinür baña ŧeb-i ġulmānı

27 Bende-i ġāk-i derüñ ġerġi ġamu ‘ālemdür

Hıġ bulunmaz arasañ bu ġulıñıñ aġrānı

1106 [1694-5]

2

Ĥaŧıde der-medġ-i tuġ-ı sulġānı¹⁵⁷

Fe ‘ilātün Meġā ‘ilün Fe ‘ilün

1 Ĥamdulillāh bu sāl-i meymün-fāl

Rāst ġeldi tamām mā-ft’l-bāl

2 Ya ‘nı nevrüz u nevbahār-ı murād

Ĥırġ ġün evvel olup murād-ı fu’ād

3 Sāl-i ŧeŧ evsaġı murād üzre

Ĥarġ-ı aġlas dönüp murād üzre

4 Muŧafā Ĥān cülüs ėdüp taġta

Ĥıtdı mir’āt-i devleti baġta

¹⁵⁵Bu beyit, divānda yoktur.

¹⁵⁶Ĥaldı ġayretde ġöñül tā o ġadar: Ĥaldı ġöñül tā o ġadar ġayretde, metin

¹⁵⁷Bu kaside, Abdullah Māhir’in divānında ve Sultan II. Mustafa’ya yazdıġı *Teŧekkürnāme*’de yer almamaktadır. Bu da kasidenin bu mecmūa için yazılmıŧ olma ihtimalini düşündürmektedir.

- 5 Gördi anda nuķūş-ı gūn-ā-gūn
Kimi şākir kimi esīr [ū] zebūn
- 6 Her biriniñ murādını bildi
Bir niġhle kederlerin sildi
- 7 Ya ‘nī kām ile eyledi mesrūr
Oldı her biri şem ‘a-i pūr-nūr
- 8 Bildi her birini kemāl üzre
Ĥāsīdān ķaldı ķīl ü ķāl üzre
- 9 Her birini birer çerāġ etdi
Ķalb-i a ‘dāyı dāġ dāġ etdi
- [6b]** 10 Dehri ‘adliyle eyledi ma ‘mūr
Luķfila bendegānını mesrūr
- 11 Şaldı āfāķa sāye’ -i keremi
Şüst ü şū etdi dilde derd ü ġamı
- 12 Semt-i dārū’l-cihāda ‘azm etdi
Mülk-i küffārı fetĥe cezm etdi
- 13 Tuġ-ı nuşret fūrūġ-ı iķbālin
Çıķarup ‘arz edincede iclālin

- 14 Sūre-i Fetḥ ile du‘ā oқınup
‘Ömr-i ḥünkāra çok senā olınup
- 15 Zebḥ olundı o dem niçe kırbān
Müstecāb eyleye anı Yezdān
- 16 Şa‘şa‘a vērđi [mıhr-i] nūrānı
Pür-zıyā oldı çarḥıñ eyvānı
- 17 Mıhr ü meh rüz u şeb añā ḥayrān
Mū-be-mū étmede anı seyrān
- 18 Tūb-ı zerrīni gūy-ı nuşretdür
Mūy-ı ḥavrā-yı zūlf-i cennetdür
- 19 Gören ol tuğ-ı serv-endāmı
Def‘ éder dilde olan ālāmı
- 20 Dil-rübā gibi gelse reftāra
Mürğ ü mähī gelürdi güftāra
- 21 Seyr éden kıamet-i dil-ārāsın
‘Arz éder naқd-i cān kālāsın
- 22 Rūzgār étse mūyını taḥrık
Seferin şanki bād éder tebrık

- [7a] 23 Gören ol müy-ı tuğ-ı nurānī
Taşra çıkmış şanur iç oğlanı
- 24 Gösterirse nola sebük-bārı
Hızr u İlyās ola kafādārı
- 25 Kānde ‘azm eylese muzāfferdür
Feth ü nuşret refik [ü] rehberdür
- 26 Tuğ güyā ki ceyşe çarhacıdur
Ten-bürehne çerī ya çorbacıdur
- 27 Düşmeniñ çeşmine bir ejderdür
Ser-bürehne yāhod cerī erdür
- 28 Cān-ı küffār anuñ gıdāsıdur
Ëtdügi şaydı kan bahāsıdur
- 29 Mülk-i küffāra olduğınca yaqın
İçlerinde kıpar biñ ah u enīn
- 30 Geldi dërler o server-i hün-riz
Tutmada her birisi semt-i güriz
- 31 Birbirine ‘adū vërüp peygām
İşte geldi o zü’l-fikār-endām

- 32 Başlarına kıyāmeti kıparan
Cānlarından birer birer ayıran
- 33 Tuğ gūyā ki bir münādīdür
Şan ğuzātıñ hemān kınadıdur
- 34 Şahn-ı heycāda servedür gūyā¹⁵⁸
Açdı bāl ü perin yāhod ‘anķā
- 35 Pīş-i leşkerde kūh-ı şābitvār
Ėtmede dūşmeni zelīl ü nizār
- [7b] 36 Hāreket ėyleyince menzilden¹⁵⁹
Kıan kıuşar ehl-i kūfr kıalbinden
- 37 Yā ilāhī be-ħaķķ-ı emr-i ğazā
Be-ħaķķ-ı sākinān-ı ‘arş u semā
- 38 Eylegil pādişāhumı manşūr
Gide şīt ü ğazāsı dūr-ā-dūr
- 39 Leh ü Nemçe Frengi maķhūr ėt
Ehl-i İslām’ı şād u ma‘mūr ėt

---

¹⁵⁸servedür: serverdür, metin.

¹⁵⁹menzilden: menzilinden, metin.

- 40 Kānde ‘azm  tse h zret-i h nk r
El-em n el-em n diye  s r
- 41 H k-i p yine cebhe-s y olsun
M lk-i d şmen g z t ile  olsun
- 42 Ola M hir  er g-ı p r-l mi ‘
 tme ya Rab du‘ sını z yi ‘
- 43 Yeter oldu sitem-keş   p -m l
Vaktid r ola n ’il ’l- m l
- 44 Devlet-i p diş h-ı ‘ lemde
N ’il-i k m olur o bir demde
- 45 Bende-i kemter n-i sulţ ndur
M sta ak -ı ‘a   v  i s ndur
- 46 Mazhar olsa ne de l  ikr ma
Halk ta s n  der bu n -k ma
1106 [1694-5]

3

T r h-i d ger-i Zek  Celebi

F  ‘il t n F  ‘il t n F  ‘il t n F  ‘il n

- 1 D desi r şen cih nu  ge di ‘adl   d d ile
Salţanat ta tına bir ş henşeh-i fer unde-r 

- [8a] 2 Sāye-i ‘adlinde āsūde olup halk-ı cihān
Ser-firāz olsun o naḥl-i salṭanat şubḥ u mesā
- 3 Düşmen-i cāhı çeh-i idbārda¹⁶⁰ olsun helāk
‘Ömrün efzūn ḳadr ü iḳbālin bülend etsün Ḥudā
- 4 Bārgāh-ı rif‘atinde mīhmān baḥt-ı bülend
Āsitān-ı devletinde kām-rān bay u gedā
- 5 Bende etmişdür cihān halkın derinde luṭf ile
Bir ḳulı daḥı Zekī’dür ol ḥidīviñ ḥāliyā
- 6 Taḥt-ı iclāle şeref vèdikde zāt-ı eşrefi
Dèdiler tāriḥini pīr ü cevān èdüp du‘ā
- 7 Lafzen ü ma‘n[en] şafā-baḥşında tāriḥ mışra‘ı¹⁶¹
Biñ yüz altıda cülüsın buldı Sultān Muştafā¹⁶²
- 8 Ḥidmet-i Dārü’s-sa‘ādeden ḳuluñ ‘azl olalı
İki yıldur ḥidmetüm ancaḳ efendüme şenā
- 9 Raḥmet olsun cānına Sultān Meḥemmed Ḥānda
Bu ḳuluñ Müftī ‘Alī’nüñ ketḥüdāsı gūyiyā
1106 [1694-5]

¹⁶⁰idbārda: idbārede, metin.

¹⁶¹tāriḥ mışra‘ı: mışra‘-ı tāriḥ, metin.

¹⁶²altıda: altıda ey, metin.

4

Tārīḫ-i dīger-i Şeyḫ Muştafā Efendi¹⁶³

- 1 Hikmet bînarı t̄ulū´indan āb-ı revān oldu
Göñüller mesrūr ´ālem afitāb oldu
- 2 Hem-çünān ´azamet-i sa´ādetüñüzde nuşret-encām başdı kadem
Fütühāt celīle-i ´aṭāñ mişāl in-şā´allāh qarīn oldu
- 3 Taḫt-ı cülūsuñ mübārek olup her-bār bulasın fevzā
´Azamet-i iḳbālūñ her dem baḫt bulup olasın pür-ziyā
- 4 Cümle āl-i´Oḡmān eder ´izzet [ü] şevketüñe du´ā
Mezīd-i lüṭfundan ´azametle ´ömr-i devletüñ efvün ede Ḥudā
- [8b] 5 Nuşret fırsat vère ´azamet-i kibriyā
´İnāyet-i Bārī Te´ālā olup edesin ḳahr-ı a´dā
- 6 İlāhī lüṭfuñla helāk ola küffār-ı ḫāksār
Āmīn yā mucībe´s-sā´ilīn bi-ḫürmeti´l-mürselīn rā
- 7 Medīd zamāndur medyūn düşüp terk edüp ´iyālümüzi
´Azametlü sulṭānumuzuñ ben ḳulına iḫsānı ola
- 8 ´İyālümüze ḫasretümüze ḳavuşup edevüz du´ā
Pīr iḫtiyār keşrū´l-´iyāl Muştafā´nuñ noḳşānı ḳabūl ola 1106 [1694-5]

¹⁶³ Bu manzume vezinsiz olup kafıye açısından da kusurludur.

5

Tārīḥ-i dīger-i Nedīm Çelebi

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

1

- 1 Bir naẓar kıl luṭf ile maḥsūd-ı ḥussād ét beni
- 2 El-meded ey pādişāhum ğamdan āzād ét beni
- 3 Şimdi bir vīrāneyüm lüṭfuñla abād ét beni
- 4 Kūşe-i firķatde maḥzūn étme dil-şād ét beni
- 5 Künc-i ğamda bī-mecālüm ey perī şād ét beni
- 6 Dostum raḥm èyleyüp her rüz [u] şeb yād ét beni¹⁶⁴

2

- 1 Āl ile āyīne-i ḳalbümi meksūr eyleme
- 2 Merḥamet kıl sevdüğim a' dāyı mesrūr èyleme
- 3 Dīdeden pinhānum ammā ḳalbden dūr eyleme
- 4 Bendeñi efgendeñi tā böyle mehcūr eyleme
- 5 Künc-i ğamda bī-mecālüm ey perī şād ét beni
- 6 Dostum raḥm èyleyüp her rüz [u] şeb yād ét beni

3

- 1 Kevkeb-i iḳbālümü lüṭfuñla raḥşān eylegil
- 2 Bende-i dīrīneñi mümtāz-ı aḳrān eylegil
- [9a] 3 Ḥār-ı miḥnetden rehā olmağa fermān èylegil
- 4 Ğonce-i ümmīdümi bir laḫza ḫandān èylegil
- 5 Künc-i ğamda bī-mecālüm ey perī şād ét beni
- 6 Dostum raḥm èyleyüp her rüz [u] şeb yād ét beni

4

- 1 Ḥamdulillāḫ kim bu dem zevk ü sürūr eyyāmıdır
- 2 Rūzedār-ı miḥnet-i hicrūñ bugün bayramıdır

¹⁶⁴Bu ilk bendin ikinci mısraından sonra metinde mütekerrir beyit müstensih tarafından sehven yazılmıştır.

3 Sen de mesrūr ol yūri ey dil ġamuñ encāmıdur
4 Va 'de-i hicrūñ tamāmı vuşlatuñ hengāmıdur
5 Künc-i ġamda bī-mecālüm ey perī şād ét beni
6 Dostum raħm èyleyüp her rüz [u] şeb yād ét beni

5

1 Cism-i zārüm intizār-ı luş ile oldu ġayāl
2 Künc-i miħnetde revā mıdur olam ġāmūş u lāl
3 Muşhaf-ı ġalbe nazār kıldum bu geldi ġasb-i ġāl
4 Güfte-i sultānı vird ét ey Nedīm-i bī-mecāl
5 Künc-i ġamda bī-mecālüm ey perī şād ét beni
6 Dostum raħm èyleyüp her rüz [u] şeb yād ét beni

1106 [1694-5]

6

Tārīħ-i dīger-i Ğaybī Çelebi

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

1 Āfitāb-ı Muştafā burc-ı Mehemmed'den toġup
Āsumān-ı dīne arz-ı devlete vèrdi ziyā
2 Baħr u berrūñ cevheri çarħ [u] zemīnūñ serveri
Ķadr-i isti 'dād étdi her biri kesb-i şafā
3 Ĥamdulillāħ eşref-i sā 'atde ol şāħ-ı ġüzīn
Geçdi taħt-ı 'adle oldu cümle ġalkā muķtedā
4 Hātif-i Ğaybī dèdi iclāsına tārīħini
Pādişāħ-ı kuţb-ı devrān ola Sultān Muştafā

[9b]

Tārīḥ-i dīger-i Na'īmī Çelebi

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

- 1 Seher ki şafha-i rüy-ı gül üzre çarḥ-ı berin¹⁶⁵
Nişār kıldı güher dāneler çü çeşm-i terin
- 2 Seher ki kıldı zer-efşān suṭūḥ-ı eflākı¹⁶⁶
Müdekkik-i qalem-i mihr [ü] mühre-i zerrīn
- 3 Hemīşe secde-gehi şubḥ-ı dest-i şāhīdür
'Aceb mi ḥāme-i şeb-gün olursa mihr-i cebin
- 4 Bahār-meşreb-i nevk-i debīr-i sulṭānī
Hezār gülşen-i i'cāz eder tebessüm-çīn
- 5 Édince cilve benānında kilik-i müşk-āşām
Éder levāyih-i mihr ü mehi nümüne-i Çīn
- 6 Ne levḥa levḥa-i ḥaṭṭ-ı şerīf-i zıllullāh
Ki her ḥurūfina vā-beste gevher-i tekvīn
- 7 Esīr-i silsile-i saṭrı re'y-i ehl-i ḥired
Helāk-i hüsn-i ḥaṭṭı nice 'āşık-ı miskīn

¹⁶⁵ki: kim, metin.¹⁶⁶ki: kim, metin.

- 8 Göreydi araıŝārī bu a-ı arrāyı
alurdı şerm-i sefidīde tā-be-aŝr ünīn
- 9 Olaydı mevce-i āb-ı zülālüne nāzır
ŝuyolcızāde revān eyler idi cānı hemīn
- 10 Kemīne notasını gōrse kātībān-ı felek
Dü ŝa olurdı benānında āme-i zerrīn
- 11 Göreydi cūnbiŝ-i mevc-i nizām-ı arfīn Mīr
Ėderdi fūlk-i dilin vaf-ı ulzūm-i tasīn
- 12 Zihī mūdeı-i rūŝen-zamīr-i zıll-ı udā
Yegāne pūr-hūner-i pādiŝāh-ı rūy-ı zemīn
- [10a]** 13 Cenāb-ı azret-i Sultān Muŝafā ki odur
ayāt-ı cān-ı cihān rū-ı cism-i devlet ü dīn
- 14 Nesīm-i lufı vezān olsa nāra ulŝen olup
Ėderdi būlbūli taŝvīr name-senc-i enīn
- 15 Nigāh-ı germi mūrebbī-i bā olsa Ėder
Nihāl-i āh gibi nal-i şu‘le-ber tezyīn
- 16 Fūrū-ı rāyına merhūn taayyūlāt-ı zamān
Benān-ı alline vā-beste mūŝkilāt-ı zemīn

- 17 Meh-i sipihr-i sehā mihr-i burc-ı luṭf ü ‘aṭā
Kef ü yedünde ‘ayān baḥr-ı genchā-yı defīn
- 18 Hudāyigān-ı cihānā kerīm-i ‘āṭıfetā
Eyā vücūdı şeref-baḥş-ı nūr-ı şer‘-i mübīn
- 19 Zamān-ı devlet ü ‘adlūñde kimse āh  tmez
Meger be-emr-i Hudā ḥaste-i dil-i gamgīn
- 20 Ma‘āşum eyledi ḥūn-ı ciġer gerdūn kebāb¹⁶⁷
Mekānum eyledi ġurbet-sarāy-ı gam ta‘yīn
- 21 Ben ilticādan u baḥt ictinābdan maḥzūz
Basīt  alsa ‘aceb mi bu cān-ı ḥāk-nişīn
- 22 Basīt-i ḥākde nevmīd  almaz ol dil-i zār
Ola medīḥa-ṭırāz-ı şeh-i ‘ulūvv-āġīn
- 23 Ğaraż du‘acılaruñ zümresine mülḥaḳ olup
Mülāzemetle olam pūr-nikāt-ı ‘ilm-i yaġīn
- 24  o ‘arz-ı ḥāli bülend ḥālūñ dil-i Na‘īmā
Du‘ā-yı devlet ü iġbālūn eyle Ḥaġġa  arīn

---

¹⁶⁷Bu mısranın vezni bozuktur.

25 Hemîşe devr êde mihr ü meh-i cihân şeb [ü] rûz
Esās-ı devlet-i iķbālî ola saħt u metîn

[10b] 26 Ne dem ki mihr-i livā-yı Resûl öñünce gide
Mişāl-i şeb ola ķa‘r-ı zemîn düşmen-i dîn
1106 [1694-5]

8

Tārîh-i dīger-i Şināsî Çelebi

Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilün

1 Bir seher êtdi mu‘aħtar kām-ı dünyāyı şabā
Oldı bûyı mürde-i şad-sālegāna cān-fezā¹⁶⁸

2 Her vezān êtdükce dünyāya neşāt-efzā olup¹⁶⁹
Kūh [u] deşt ü gülşen oldı bāġ-ı cennet gūyiyā

3 Cüst ü cū êtdi cihānı yek-be-yek tebşîr için¹⁷⁰
Oldı peygüle-nişînān elem-i cümle derā¹⁷¹

4 Düşdi bir hengāme-i zevķ u şafā dünyāya kim¹⁷²
Bend-i ġam oldı şikeste cān [u] dil oldı rehā

5 Serv-i pā-der-gil çemende rakş êdüp yek-pā ile
Êtdi mürġān-ı çemen āġāz-ı naġme cā-be-cā

¹⁶⁸bûyı: bu bî, metin.

¹⁶⁹dünyāya: bir güne, ŞD, 34. Daha önce kaynak gösterilen “Şināsî Dîvânı” adlı yüksek lisans çalışması buradan itibaren ŞD kısaltmasıyla gösterilecektir.

¹⁷⁰yek-be-yek: Ser-be-ser; tebşîr için: tebşîr ile, ŞD, 34.

¹⁷¹derā: verā, ŞD, 34.

¹⁷²Bu dize divânda tamamen farklıdır bkz. Lerze vèrdi ‘āleme hangāme-i zevķ ü sürür, ŞD, 34.

- 6 Hübolar zencirini divâneveş ber-düş edüp¹⁷³
Şit-i ‘uşşākānesi nüh tāk-ı çarha erdi tā
- 7 Bilmeyenler oldılar bu hālete dem-beste hep
Dêrler idi kim nedendür ‘āleme bunca şafā
- 8 Geldi gülşend[e] şabā pister edüp geldi dedi¹⁷⁴
Müjde olsun tahta iclās etdi Sultān Muştafā
- 9 Kopardı yêr yêr hāy u hū zevk ü şafādan şol kadar¹⁷⁵
Güş-ı Zāl-i çarhı taḥkīkā aşamm etdi şadā¹⁷⁶
- 10 Dêrler idi cümle ‘ālem yek zebān [u] yek dehān¹⁷⁷
Ḥātır-ı bīmār-ı ‘ālem buldı şıḥhatle şifā¹⁷⁸
- 11 Müjde ey dünyā yine iḥyā olursuñ şübhesiz
Gerçi yüz tutduñ ḥarāba kāmētüñ oldı dütā
- [11a]** 12 Nev emān idi senüñle devlet-i ‘ālem daḥı¹⁷⁹
Ḥayli demdür oldıñuz ceşş-i ḥarāba zīr-i pā¹⁸⁰

¹⁷³6. ve 7. beyitler divānda yer almamaktadır, ŞD, 34.

¹⁷⁴gülşend[e]: gülşenden; pister edüp geldi dedi: şabā dedi lisān-ı ḥāl ile, ŞD, 34.

¹⁷⁵zevk ü: ol dem, ŞD, 35.

¹⁷⁶zāl: jāl, metin.

¹⁷⁷dêrler idi cümle: dediler bi’l-cümle, ŞD, 35.

¹⁷⁸Bu dize tamamen farklıdır bkz. ḥamdulillāh döndi dilḥ^vāh üzre çarḥ-ı bī-vefā, ŞD, 35.

¹⁷⁹nev emān idi: tev’em olmuşdı, ŞD, 35.

¹⁸⁰ceşş-i ḥarāba: ḥayş ü cefāya, ŞD, 35.

- 13 Sen de ey devlet yetim ü bî-kes olduñ bunca dem
Bir mürebbî bulmaduñ kim merhamet êde saña
- 14 Tıfl-ı hod-perverdeveş çekdüñ niçe derd [ü] elem
Bunca ‘ömrüñ şimdiye dek oldu ‘âlemde hebâ¹⁸¹
- 15 Hâlüne âhir Hudâ rahm eyleyüp vèrdi ferec¹⁸²
Şad beşâret şâhibüñ buldı henüz ey bî-nevâ¹⁸³
- 16 Böyle söylerken Şinâsî halk-ı cümle ben dağı
Eyledüm taḥkîk kim dünyâya rahm êtdi Hudâ
- 17 Hâtif-i gayb[î]den ışgâ êtdi ol dem güş-ı cân¹⁸⁴
Müjde-güne böyle rûḥ-efzâ şadâ ile nidâ¹⁸⁵
- 18 Müjde olsun yaz cülûsınuñ hemân târîhini
Êtdi ihyâ ‘âlemi sultân-ı ‘âlem Muştafâ 1106 [1694-5]

9

Târîḥ-i diğer-i Sırrî Çelebi

Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün

- 1 Tâ ki ṭulü ‘ êtdi dilâ bir mihr-i evc-i ıştıfâ
Yanında ḥürşîd-i semâ mânende-i necm-i sühâ

¹⁸¹Bu dize tamamen farklıdır bkz. kalduñ ayakda saña çok êtdiler cevr ü cefâ, ŞD, 35.

¹⁸²âhir: şimdi; vèrdi ferec: bulduñ şifâ, ŞD, 35.

¹⁸³şâhibiñ buldı henüz ey bî-nevâ: saçuñ yolduñ henüz ey pîşvâ, ŞD, 35.

¹⁸⁴gayb[î]den: gaybindan, ŞD, 36.

¹⁸⁵müjde-güne böyle rûḥ-efzâ: rûḥ-baḥşâ cân-fezâ böyle, ŞD, 36.

- 2 Oldı münevver kâ'inât nūr ile ıoldı şeş cihāt
Buldı cihan taze hayāt şāmil olup luıf-ı Hudā
- 3 Ol mihr-i evc-i pür-şeref neşr etdi nūruñ her ıaraf
Tūmār-ı zulmi etdi lef 'ālem ziyā-ender-ziyā
- 4 Bu luıf-ı Rabbānī nedür bu nūr-ı Yezdānī nedür
Bu feyz-i Haıkkānī nedür kim oldı böyle rü-nümā
- 5 Geldi ta'accüb 'āleme erdi taıayyür ādeme¹⁸⁶
'Āciz bu emr-i mübheme ma'nāda erbāb-ı zekā
- [11b]** 6 Fehm olmadan bu nīk eşer hātifden erdi bu haber
Dedi ki vardi zīb ü fer dünyāya Sultān Muştafa
- 7 Kilk-i beyān alup ele yazdum bu emr-i müşkile
Tevfik-i Rabbānī ile oldum hemān 'uıde-güşā
- 8 Haıdan erişdi mevhibet geldi zamān-ı meymenet
Zīb-i serīr-i ma'delet oldı o ferhunde-likā
- 9 Şāhenşeh-i vālā-tebār şāh-ı Süleymān iktidār
Şāhib-ıırān-ı rüzgār sultān-ı manşürü'l-livā

---

¹⁸⁶taıayyür: taıyır, metin.

- 10 Keyhüsrev-i Çemşîd- 'alem Çemşîd-i Keyhüsrev-ğaşem
Fermân-beri şah-ı 'Acem münkâdı hân-ı nîk-râ
- 11 Dârâ-yı İskender-şükûh İskender-i dâniş-pejûh
'Âlem gürûh-ender-gürûh olmuş derinde cebhe-sâ
- 12 Gelmez nazîri 'âleme cûd ü sehdâ hod heme
Beñzetmek olmaz Hâtem'e Hâtem derinde bir gedâ
- 13 Vaqt-i kerem dest-i yemi eyler 'atâ genc-i Cem'i
Tûmâr-ı cûd-ı Hâtem'i tayy etdi ol kân-ı sehdâ
- 14 Umaram o şah-ı Cem-hadem etse mecâl üzre ne dem
Olurdi fermânıyla hem şûret heyûlâdan cûdâ
- 15 Hıfzın nighbân etse ger deşt ü dere (?) vahşet gider
Olurdi çeng-i şîr-i ner âhûye dest-i merhabâ
- 16 Kaşden 'adûyı bestine ala kemânın destine
Taḥsîn ederdi şaşına ceng-azmâyân-ı vegâ
- 17 El ursa tîğ-ı gamgama işler geçerdi Rüstem'e
Zîrâ kazâ-yı mübreme karşı durulmaz muṭlaqâ
- 18 Leşker-keş-i mülk-i 'adû düşmen-küş-i perhâş-cu
Oldıkda ḥaşma rû-be-rû ol dâver-i zûr-âzmâ

- [12a] 19 El urmadan ŧemŧirine rumh-ı sitfz ü tırine
Düŧmenden olmaz birine pāy-ı selāmetle rehā
- 20 ŧıddıķ-ŧıdķ u ŧıdķ-eŧer Fārūķ- ‘adl-i dādger
‘Osmān-ħilm ü mu ‘teber pey-bürd-i rāh-ı Murtażā
- 21 Ey ŧāħib-i seyf ü kalem vey pādiŧāh-ı muħterem
İznüñ olursa söyleyem maķŧudumu edüp edā
- 22 Vaķ ‘a-nüvīs et bendeyi ya ‘nī bu ben efgendeyi
ŧab ‘ u hüner-āgendeyi sīr eyle bī-çün u çerā
- 23 Te ‘līf edem bir ħüb eŧer kim nazm ü neŧri mu ‘teber
Ola kim eylerse nazār āyīne-i ‘ālem-nümā
- 24 Her nükte-i menŧüremüñ Mecnün ‘ı Leylā ‘yı ħüsnümüñ
Her mıŧra ‘-ı mevzūnumuñ meftūnı ķadd-i dil-rubā
- 25 Besdür ķo lāĝı Sırrı bes da ‘vāya etme gel heves
Ĥāŧıl olursa mültemes işbāt olur bu müdde ‘ā
- 26 Tārīħ-i ŧāħān-ı selef dest-i hünerde zīb ü kef
Cāmī ile buldı ŧeref nām-ı Ĥüseyn-i Bayķara
- 27 Buldı kemāl-i sermedi nām-ı Murad-ı Aħmedī
Bezł etdi dürr-i bī-ħadi Nef ‘ī-i pākīze-edā

- 28 Baḳīdūr ol merd-i sülḫan ol şā'ir-i i'cāz-fen
Sultān Süleymān' uñ eden āsārını 'ālem-resā
- 29 İtnāba vërme ruḫşatı buldı kaşīde gāyeti
Fevt étme vaḳt-i fırsatı erişdi hengām-ı du'ā
- 30 Her şubḫ tā mihr-i cihān oldıḳça zıb-i āsumān
Revnaḳ vère şāh-ı cihān o evreng-i 'adle dā'imā
- 31 Ḥaḳ 'ömrünü édüp füzün a'dāsın éde ser-nigün
Ekdārdan éde maşün İzid be-ḫaḳḳ-ı Muştafā
- [12b] 32 Nuşret enīs ü yāveri fırsat celīs-i hem-deri
Luḫf-ı Ḥudā'nuñ maḫharı olup ola kişver-güşā
- 33 Tārīḫin ehl-i menḳabet Sırrı bu gūne étđi şebt
Cān-ı vücūd-ı salṫanat sultān-ı 'ādil Muştafā 1106[1694-5]

10

Tārīḫ-i dīger-i Seyyid Ḥüseyin

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Mihr-i eflāk-i nübüvvet māh-ı evc-i ıştıfā
Raḫmeten li'l-'ālemīn a'nī şefi'i'l-müznibīn
- 2 Rūḫ-ı pākine ri'āyet eyleyüp Ḥayy-ı İlāh
Étdi mesrūr ümmetin buldı şafā rüy-ı zemīn

- 3 Nice dil-şād olmaya bu ez'af-ı ümmetiyān¹⁸⁷
Niçe mesrūr u besīm olmaya 'ālem ecma'ın
- 4 Taht-ı zerrīne geçüpdür yümn ile bir pādişāh
Pür-şeref kıldı cihānı zıllulāhu'l-'ālemīn
- 5 Bir şehenşāh-ı felek-rütbet Süleymān-menzilet
Cem-himem Dārā-şıfat ol kām-yāb [u] kām-bīn
- 6 Saltanat eflākınuñ mihri қamunuñ maṭlabı
İster idi evliyā vü enbiyā vü mürselīn
- 7 Geldi alana cülūs etdi serīr-i milkete
Dād-pīşe dāver-i heft-kişver-i şāh-ı güzīn
- 8 Bīm-i tīguñdan senüñ ey қahramān-ı şark ü garb
Lerzenāk olsa revādur cümle a'dā[yān]-ı dīn
- 9 Kim cebīninden muḥarrerdür Fetaḥnā Süresi¹⁸⁸
Hem-leb-i 'İsā-demüñ güyā-yı rāz-ı Naşr-ı din
- 10 Sen o sulṭān-ı hümayūn-baht ü ferruḥ-fālsın
Vech-i pākūñde hüveydā nükte-i fetḥ-i mübīn

---

¹⁸⁷olmaya bu: olmaya hem bu, metin.

¹⁸⁸kim cebīninden: Kemm cininden, metin.

- [13a] 11 El açup kıldum Hüseynî şad du ‘ā tārīh ile
Kām-ı Sultān Muştafā’yı vère Rabbü’l-‘ālemīn
1106 [1694-5]

11

Tārīh-i dīger-i Derdmend Bī-çāre

Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün

- 1 Te ‘ālallāh zihī cūd [u] zihī luţf [u] zihī aḥsent
Ki kıldı dīn-i İslām’a bu demde merḥamet şefkat
- 2 ‘Aceb pejmürde olmuşdı bu āyin-i ‘Osmānī
Bi-ḥamdillāh şeref buldı yine bu salţanat devlet
- 3 Hızır dāniş bulundı bu maḥalde ol kudūm-i pāk
‘Adālet taḥtına başdı kadem bir şāhib-i rıf‘at
- 4 Ziyā-yı ‘adl ile kıldı cihānı gün gibi rüşen
Münevver eyledi rüy-ı zemīni ol kamer-ḫal‘at
- 5 Geçince yümn ile taḥta hemān-dem ol melek-manzar
Re ‘āyādan niçe teklīf ref‘ oldı niçe bid‘at
- 6 Bi-ḥamdillāh dediler nās şehensāh ibni şāhensāh
Muḫaddem def‘-i zulm etdi ilāhī ceddine raḥmet
- 7 Zā‘īf ḫāl üzre buldı devleti gerçi sa ‘ādetmend
Revādur çekse bu dīn-i mübīn için birez zaḥmet

- 8 Mükāfātın[1] eyler in-şā' allāh ol Ğanī Fettāh
Fütūhātler naşīb éde zamānında yed-i kudret
- 9 Cülūs eyyāmları bozuldı küffaruñ donanması
Ne hūb iqbāl-i řāli'dür nazar eyle mübārek baht
- 10 Saķız aḥvāl[i] bir müşkil-güşā iken bi-ḥamdillillāh
Ne ḥarb [ü] ne kıtāl alındı luşf-ı Ḥaķla bī-miḥnet
- 11 Ne ḥāle varmış idi bir niçe müddet bu 'ālem kim
'Adūdan ehl-i İslām çekdiler bir ḥayli dem sıķlet¹⁸⁹
- [13b]** 12 Şükür her semtde şimdi münhezim olmaķdadur a'dā
Édeli tahta teşrīf meymenetle ol hümā-himmet
- 13 Bi-ḥamdillāh taķarrüb eyledi asūde ḥāl nāsa
Olalı sa'd-ı iqbālle şehensāh ol hümāyūn baht¹⁹⁰
- 14 Müşābihem şeft'ü'l-müzñibīn[üñ] ismine ismi
Anuñçün rüz[i] kılmış Ḥaķ Te'ālā merḥamet şefķat
- 15 Şadāķatde ise şānī-i Şiddīķ-i kerem kānı
'Adāletde 'Ömer-meşreb ḥilim-'Oşmān'Alī-sīret

---

¹⁸⁹ḥayli: ḥayle, metin.

¹⁹⁰şehensāh ol: şeh-suvar, metin.

- 16 ‘Adālet hil‘atin giydi kuşandı dād şemşiri
Cihādı eyleyüp aşdāk-ı sa‘y ile hulus niyyet
- 17 Mühimmātın müheyyā eyleye elṭāf-ı Rabbānī
Mu‘īn ola kamu aḥvālüne ol Hāzret-i ‘İzzet
- 18 Güzīde merd-i kāmīl ser-firāz-ı server-i şāhān¹⁹¹
Sezādur intikām alsa ‘adūdan kahramān-şavlet
- 19 Maşā‘allāh ‘adūyı seyf-i ‘adli eyleye gāltān
Hemīşe dīn-i İslām’a muḫadder kıla Hāk fırsat
- 20 Temennām her umūrun eyleye āsān ‘Azīmü’ş-şān
Bula eşrāf-ı ‘adliyle yine dīn-i mübīn şöhret
- 21 Emīn ede ḫaṭālardan vücūd-ı pākūñi Mevlā
Sa‘ādetle selāmetle ola her dem-be-dem şıḫḫat
- 22 İlahī ‘ömrün efvn müstedām kıl devletin dā’im
Süre çok māh [u] sāl devlet serīrinde dem-i ‘işret¹⁹²
- 23 Kerem kānı mürüvvet ma‘deni luṭf [u] ‘atāsı çok
Nola im‘ān nazarla eylese Ğafletīye raġbet

---

¹⁹¹serveri: server-i, metin.

¹⁹²dem-i işret: demi işret, metin.

24 Belā-keş Dermend bī-çāre-yi ref^c eyleyüp hākden
‘Aṭāsı luṭf-ı iḥsānı ser-ā-pā eylese ser-mest¹⁹³

[14a] 25 Olaydı ‘ömrüm oldıkça ḥaḳīre ‘ādeti mu‘tād
Devām-ı devleti ed‘iyyesine eylemek ḥidmet

26 Hān-ı Sultān Muştafā-yı s̄ānī cülūs eyledi çün tahta¹⁹⁴
Cenāb-ı Bārī bu tāriḥ müyesser eyleye nuşret
1106 [1694-5]

12

Ḳaşıde der-şenā’-yı sāye-i Yezdān-ı İlähī¹⁹⁵

Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilün

1 Ey ‘atā menba‘ı ey luṭf ü mürüvvet kānı
Şevket ü devlet ile rüy-ı zemīn sultānı

2 ‘Arz-ı ḥāl-i dil-i nā-şādı bu ben mürçenüñ¹⁹⁶
Ey Süleymān-ı cihān sem‘-i ḳabül eyle anı

3 Ḳañlıca’da ol imām ile ḥaṭībi Aḥmed
Fevt olup ḳaldı o dem iki şağīr oğlanı

4 Bir vekīli daḥı bulunmamağın ḥünkārum
Ḥidmeti ḥāli olup bulmadılar bir cānı

¹⁹³serābı: ser-ā-pā, metin.

¹⁹⁴Bu mısranın vezni bozuktur.

¹⁹⁵Bu şiirin kafiyeleri problemlidir, vezin gereği bazı mısraları –anı bazılarını –an diye sonlandırmak gerekmektedir.

¹⁹⁶arz-ı ḥāl-i dil-i nā-şādı: ‘arzi ḥāli dili nā-şādı, metin.

- 5 Hem vazîfesi dahı şey' -i kalîl olmağıla
Bir kesiñ anda vekîl olmağa yok imkânı
- 6 Halkı ol dem bir imâm ile haţîb istemegin
Nâzır-ı vaqfı anı gördi bize erzânî
- 7 Mutaşarrıf iken ol demde berât ile aña
‘Arz-ı hâl ile bizi ref’ eylediler pinhânî
- 8 Aħmed’üñ oğlı Ğasan aldı benüm ref’ ünden
Ba’ dehu ol da vefât êtdi koyup meydânı
- 9 ‘Arz-ı hâl ile o gün kapdı qarındaşı şağîr
Kâdir olmadı yine Ğidmete vêrdi noķşânî¹⁹⁷
- 10 ‘Arz-ı nâzır ile soñra bizi ibķâ êtdi
Yine ref’ êtdi bizi Ğaşm-ı kavîmüz ânî¹⁹⁸
- [14b]** 11 Edrine de yine bu kulıña ibķâ oldı¹⁹⁹
Ğamdulillâh zafer bulmadı Ğayri düşmânî²⁰⁰
- 12 Ben geķen yıl yine Ğaşmımdan emîn olmamağın
Sultân Aħmed Ğân’a aħvâlîmi êtdüm beyânî²⁰¹

¹⁹⁷Bu mısranın vezni bozuktur.

¹⁹⁸kavîmiz ânî: kavîmiz ol ânî, metin.

¹⁹⁹oldı: olındı, metin.

²⁰⁰Bu mısranın vezni bozuktur.

²⁰¹Bu mısranın vezni bozuktur.

- 13 Raḥm ʻdüp cūş u ḥurūş ʻyledi baḥr-ı keremi
Ètdi bu ḥaṭṭ-ı ḥümāyūn o merḥūm iḥsānı
- 14 Vèrdi gümrükden o dem ḥaşmuma altı aḳçe
‘Adl ʻdüp faşl-ı nizā’ ʻtdi o şāḥib-dīvānı²⁰²
- 15 Merḳad-i pākūni nūr ile mūnevver etsün
Mağfıret eylesün ol zāta Ḥudā-yı Raḥmānı²⁰³
- 16 Pādişāhum bu sa’ ādetlü zamānuñda bugün
Beni mesrūr ʻdesin ḥaṭṭ-ı şerīfūñle hemānı²⁰⁴
- 17 Devletūñde daḥı tecdīd-i berāt ʻtdürdüm
Üzerine ola bir ḥaṭṭ-ı ḥümāyūnuñ cereyānı²⁰⁵
- 18 Sen sağ ol devlet ile şevket ile ḥünkārum
Düşmen-i salṭanatın ḥāk ile olsun yeksān²⁰⁶
- 1106 [1694-5]

13

Ḳaşıde der-medḥ-i Sultān Muştafā

Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilün

- 1 Ètse eṭfāl-i şükūfe nola gülşende bürüz
Oldılar seyr-i heveskār gelince nev-rüz

²⁰²Bu mısranın vezni bozuktur.

²⁰³Bu mısranın vezni bozuktur.

²⁰⁴hemān: hemānı metin.

²⁰⁵Bu mısranın vezni bozuktur.

²⁰⁶salṭanatın: salṭanatla, metin.

- 2   Derd ü derd ile hezāruñ işidüp feryādın
          Dilini āteş-i ğam kıldı çenāruñ pür-süz
- 3   Ëyledi naķş-ı nev-i cāme-i bāġı zerrīn
          Nāmiye kārgeh-i kevne olunca zer-düz
- 4   Zülfı sünbül yüzi gül lāle daġı ğonca lebi
          Oldı bir duġter-i pākīze bu dünyā-yı ‘acüz
- [15a] 5   Şermden ğonce-i gül bikri ser-efgende [vü] bīş (?)
          Ĥ^vāhiş-i vuşlata bülbül édeyor çünki rumüz
- 6   Berg-i uşküfe-i eşcārı mişāl-i zer ü sīm
          Rüy-i ĥāk üzre gören der ki zuhūr étıi künüz
- 7   Bīd-i mecnūn şanup uşküfe-i bādāmı dırem
          Ellerin ĥāke dirāz eylemek üzre şeb u rüz
- 8   Bāġ dīvārına bānū-yı semen k’étıi şu ‘ūd
          Serv olup kīne-nümā başını şalmaķda henüz
- 9   Şanma feryādda mürġānı éderler baġşı
          Fenn-i edvārda bülbülden olup ders-āmüz

- 10 Çemen-i tāze degildür döşenür atlas-ı sebz
Ède teşrîf deyü gülşene şāh-ı pîrüz²⁰⁷
- 11 Nice şeh ètdi nighbān şemşîrinden
Gürk ile şîr-i jiyāndur iki pençe bûz (?)
- 12 Muştafā Hān [û] şeh-i pür-dil [ü] Dārā-fer
Tîr-i ser-tîzi dem-i ma‘rekede cevşen-düz
- 13 Şanma ger kavş-i kuzah ol şeh-i gāzîye felek
Èyledi bikeş (?) āmāde kemān-ı zer-toz
- 14 Èyledi ‘ālemi pür-nükhet-i hulq-ı haseni
Gūyiyā müşk-i Hōten cümle dilinde meknuz
- 15 İ‘tidāl-i revîşi olsa mürebbi-yi fuşûl
Ède reşkîn-i bahārî dey ü teşrîn ü temüz
- 16 Feyz-yāb olsa eger kuvvet-i temkîninden
Kūy-ı hemvāre-i yah üzre qarār eyleye gūz
- 17 Cāy-ı güncāyiş-i kem-reşha-i baħr-i keremi
Olamaz bu küre-i arz yapılsa bir göz

---

²⁰⁷gülşene: gülşende, metin.

- [15b] 18 Şāh-ı Cem-cāh degül taht-ı hilāfet üzre
Mihr-i iḳbāldür o evc-i şerefde merküz
- 19 Ne ‘acebdür bu ki ser-çeşme-i kilkindeki āb
Hırmen-i ‘ömr-i ‘adūya olur āteş-efrüz
- 20 Merd-i meydān ü keremkār ü hünermend-nevāz
Hüsn-i sīretle hemīşe olayor nām-endüz
- 21 Şeh-i vālā-güherā dāver-i Hātemī-rā
Ey eden halka dem-i pür-gamı rüz-ı fīrüz
- 22 Hāmdulillāh ki benem genc-i kemālde gencūr²⁰⁸
Gevher-i ‘ilm ü hüner künc-i dilümde meknüz
- 23 Līk ber-vefk-ı murād olmadı ger[d]ün gerdān
Kām-yāb eylemedi dehr-i denī tā imrüz
- 24 Hem-serüm olmadı bānū-yı ehil ber-dil-ḩ^vāh
Naḳd-i cān olsa [d]a kābīni eder cevr ü nüşüz
- 25 Sebeb-i cāh degil fenn-i me‘ānī vü beyān
‘İllet-i kām degil baḩs-i şaḩīḩ ü mehmüz

---

²⁰⁸kemālde: kemālime, metin.

- 26 Çāre-sāz olmadı verd-i dile hikmetle kelām
Bend-i zaḥm eylemedi ḥall-i maḥall-i mermūz
- 27 Ėyle inşāf zamānuñda sezāmı dānā
Olmaya neyl-i keremle cūhelādan mefrūz
- 28 Kerem ümmīdine ḥāk-i derūñe rū-mālem
Nār-ı yās ile dili eyleme luḥf ét pūr-toz
- 29 Bendeñe nīm-nigāh-ı kerem ile şāhā
Neseb ü zātuma ikrām édüp ol ḥayr-endūz
- 30 Lāyık-ı mekremetem ehlem ü ehl-i beytem
Neyl-i kām ile beni eyle keremden bedfūz (?)

[16a]

- 31 ‘Ārifā érđi seḥer gāyete ét ḥayr du‘ā
Ki du‘ā resm-i sūḥanverde olur āḥir-i pūz
- 32 Nāmiye tā ki vère ‘āleme revnaḥ her sāl
Şebi ḳadr ola o şāhuñ ola rūzı nevrūz
1106 [1694-5]

14

Ḳaşıde der-şenā-yı zıll-ı Ḥudā-yı müte‘āl

Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün

- 1 Yine baḥş-ı ilāhī sāye şaldı gülsitān üzre
Döküldi zülf-i müşgīn şanki ruḥsār-ı bütān üzre

- 2 Benefşe zāhir olunca çemen-zār içre şandum kim
Göründi hāl-i müşkīn sīne-i sīmin-berān üzre
- 3 Degül şāh üzre gonca nīzelerde kaplu başlardur
Şitābı leşker-i gül bozdı şahn-ı gülsitān üzre
- 4 Hücūm-ı cünd-i deyd[e] bāğ bekler şubha dek bülbül
Nola her şeb figān eylerse bülbül āşiyān üzre
- 5 Temāşā kıl cenāb-ı cuy-ı pür-nīlūferi yer yer
Cevāhirdür görünür şanki tīg-ı zer-feşān üzre
- 6 Döner peykāna yer yer sâ'id-i pür-dāğ-ı 'āşıkda
Düşünce kaçre kaçre jāle şāh-ı erguvān üzre
- 7 Düşen ezhār-ı bādāmı temāşā kıl gül üstünde
Könulmuş penbedür gūyā ki dāğ-ı hūn-feşān üzre
- 8 Şakāyık içre gül oldu miyān-ı sebz[e]de zāhir
Şafağdan mäh-i tābān gibi şahn-ı āsumān üzre
- 9 Çemenlerde letāfet şol kadar kim çarh-ı aḫzarla
Lisān-ı hāl ile her biri baḫş ü imtiḫān üzre
- 10 Nesīm ol deñlü nāzik geşt eder gülzār[ı] kim yetmez
O cevlanı bırak[dı] gülşen-i cennet cinān üzre

- [16b] 11 Zẽmĩni reng-i gũn-ā gũn ile seyr eyleyen hergiz
K̄alur elbette hayrān naq̄ş-ı naqq̄āş-ı zamān üzre
- 12 Zamāne ‘āk̄ibet nā-būd eder gül Yūsuf’uñ d̄eyũ
Figān ẽtmekde q̄umrĩ dā’imā serv-i çemān üzre
- 13 Bugũnler rũzgārĩñ ‘uq̄desi bir dilde hod q̄almaz
Niçũn baqlar girih bād-ı şabā āb-ı revān üzre
- 14 Şafā-yı bād-ı nevrũz ile bũlbũl baqlayup şavta
Nevā ẽtdi şabādan naq̄ş-ı bāğ-ı gũlsitān üzre
- 15 Degũl gül-berg üfürmekle şabā cām gül-i sũrũhı
Dökũldi q̄atre q̄atre bād-ı şahn-ı bũsitān üzre
- 16 Gũl-i bādāmĩde gerd-i nesĩm-i gũlşen[i] seyr ẽt
Çekilmiş sũrmedũr şan çeşm-i hũn-rĩz-i bũtān üzre
- 17 Şabā nergisleri çeşmin mũkahhal kıldı var ise
Yüz urdı hāk-i pāy-ı dāver-i devr-i zamān üzre
- 18 O dānā-yı felek-dergāh kim pũr-kār-ı fermānuñ
Yed-i bahtı urur her lahza fark-ı ferqadan üzre
- 19 Gerek biñ diqqat ile bir qaşide eylemek şimdi
Ser-efrāz-ı mũlũkān şāh-ı ‘ālem Muştafā üzre

- 20 Sülāl-i āl-i ‘Osmān kıble-i ‘ālem-i iḳbāl kim
Vücūd[1] pertev-i luḫf-ı ilāhīdür cihan üzre
- 21 O şadr-ı kevkeb-i ‘arş-ı felek kim dest-i ‘aṭāsında
Muḫīṭ-i kemteridür bir muḫīṭ-i bī-kerān üzre
- 22 Zihī ebr-i kerem kim reşḫa-i nāçiz-i iḫsānı
Güherden kūh éder peydā fezā-yı lā-mekān üzre
- 23 Zihī fazl-ı ser-i çeşm-i me‘ānī kim éder cārī
Dil-i dānāyı āb-ı hikmet-i mülk-i beyān üzre
- [17a]** 24 Ne mülki kevkeb-i ‘adli nıgehbān olsa destinde²⁰⁹
Olur ğālib ğazāl-i bādiye şīr-i jiyān üzre²¹⁰
- 25 Ne kānda böyle bir elmās olur kim tābiş-i ḫahrıñ
Niyām-ı sīmden ḫançer çeker bād-ı vezān üzre
- 26 Ser-ā-pā dāğ-ı āteşnāk olur nılūferi anuñ
Éder emvācını ‘anber-feşān kevn ü mekān üzre
- 27 Cihānda fitne üzre olamaz devrān-ı ‘adlinde
Meger düşmiş ola zülfi siyeh ḫaṭṭ-ı bütān üzre

---

²⁰⁹ne mülki: mülk ü, metin.

²¹⁰bādiye: bādeye, metin.

- 28 Eger kim ğamze-i yār  tmeyeydi dillere g h ²¹¹
Zam nında d n rdi reh-zen inmez k rb n  zre
- 29 Yasag  tse Őar b-ı n za sult n  ahr  almazdı
Daĥı maĥm rluĥ  Ő r[1]  eŐm-i dil-ber n  zre
- 30 Cih n ŐarŐılmasaydı t nd-b d-ı  eŐm-i  ahr n dan
 alurdı gerd-i fitne d men-i  ĥir zam n  zre
- 31 Cih n- r  ĥud vend  ah l -perver  Őadr 
Seĥ b-ı lu f u c du n s ye ŐalmıŐ ins   c n  zre
- 32 Sen ol memd ĥ-ı  alemsin ki  st d-ı ezel vaŐfin
 derken ĥall ile iml  bu levĥ-i zer-feŐ n  zre
- 33 Bir iki  atre altun  amlamıŐdı kilik-i Şun'[1n]dan
Degild r z hir olan m h [ ] ĥurŐ d  sum n  zre
- 34 Felek bir Şem'd n-ı zer-feŐ ndur bezm-i ĥaŐında
G neŐ mihr-i m n r-i b -duĥ ndur Şem'd n  zre
- 35 Őanurlar kilik-i zerk r n ĥorenler dest-i c dunda
Şu' '-i mihr-i enverd r yem-i gevher-feŐ n  zre

---

²¹¹y r: y d metin.

- 36 Kaçan vaşf-ı haṭ-ı taḥrīr-i bŷy-ı ḥulḳıñı yazsam
Duḥānī ‘anber olur sāye-i kilkim benān ŷzre
- [17b] 37 Kaçan çāpŷk-sŷvār-ı raḥş-ı fikrim gelse meydāna
Éder menzilgehin vādī-i mŷlk-i lāmekān ŷzre
- 38 Kaşīdem bir gŷlistān-ı neşāt-engīz-i dil-keşdür
Bu cān-perver gazel āb-ı revān-ı gŷlsitān ŷzre
- 39 Ḥayāl-i la‘[l]iñi cāy édinince çeşm-i ḥŷn-efşān [ŷzre]²¹²
Biribirine dŷşdi kirpigim ḳan oldu ḳan ŷzre
- 40 Ḥabāb-ı bādedŷr gŷya ki nā-bŷd oldu sāgarda
Şu ‘āşıḳlar ki ser vèrdi o la‘l-i dil-sitān ŷzre
- 41 Gelen ta‘ne taşı başında cāy étmışdi Mecnŷn’uñ
Görenler beyze-i mŷrgān şanurdu āşiyān ŷzre
- 42 Geçer cān [u] cihāndan geçmez ey rŷḥ-ı revān senden
Seni tercīḥ éder erbāb-ı dil cān [u] cihān ŷzre
- 43 Sŷrŷr-ı sāgar-ı la‘liñle cān vèrse nola Aḥmed
Yuyup şahbāyıla defn ét anı kŷy-ı muḡān ŷzre

---

²¹²Bu mısranın vezni bozuktur.

- 44 Siper  d p nola c m-1 meyi devr na ağlarsam
Hem şe t ğ-1 ğam  ekmekded r ben n t v n  zre
- 45 Başar c nd-i şer r-1  hum enc m leşkerin her şeb
Nola efl kde şimdi kıran olsa kıran  zre
- 46 Sipihre ser-f r  kılmam bi-ĥamdill h zam nında
 rişdi rif  ate s rd m y z m ol  sit n  zre
- 47 Benem ş hib-kıran-1  arşa-i ma n  nola şimdi
Bel gat t ğını  ekd m  ad -y1 bed-zeb n  zre
- 48 Gerekd r rişte-i ĥusn-i kab l n  yoksa ĥ nk rum
Dizilmez rişte-i eş ar-1 p k m r sm n  zre
- 49 Sez dur s ye şalsa ř ĥ-1 b l -naĥl-i iĥb l n 
Du  n  ezber eden ş  ir-i siĥr-i bey n  zre
- [18a] 50 Ola p r ye ş hn-1 g lşene t  nergis   şeb-nem
Z m rr d-g n gevher gibi r y-1 dil-sit n  zre
- 51  Ad -y1 zerd-r y[1] eylesi n Ĥaĥ z r-i destinde²¹³
Bah ri n l tf[1] b yle g lib oldıĥça ĥaz n  zre
1106 [1694-5]

²¹³zerd-r y[1]: z d-r y, metin.

15

Tārīḥ-i dīger-i Naḳṣī İbrāhīm Efendi

Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün

- 1 Görse dārātını ḥayretde ḳalurdı Dārā²¹⁴
Sürse meydāna eger bād-ı şabāveş rahşı
- 2 Ḥaṭṭ-ı şāhenşeh için oldı bu ra 'nā tārīḥ
Dédiler kim bu iki mışra ' -ı ḥālet-bahşı
- 3 Resm-i gīsūları ser-levḫa-i Bihzād mı kim ol
Ḳıl ḳalemle yazılıp ḥaṭṭ-ı hümāyün naḳşı
1106 [1694-5]

16

Tārīḥ-i dīger-i Nāibī Efendi

Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün

- 1 Bi-ḥamdillāh dil-i 'ālem açıldı güldi şād oldı
Cülūs-ı şāh-ı sultān Muştafā' dan olıcaḳ āgāh
- 2 Ki taḥt-ı 'ālī-baḥt ol şāh-bāza āşiyān olup
Serīr-i salṭanat üzre cülūs etdi o şāhenşāh
- 3 Zuhūr etdügi dem burc-ı esedden ṭal 'at-ı vechi
Ṭulū ' eyledi gūyā kim şeb-i zulmetde bedr-i māh

²¹⁴ḥayretde ḳalurdı: ḳalurdı ḥayretde, metin; Bu beyit divānında yer almamaktadır. Ayhan, **age**, 262.

- 4 Okındı nāmına huṭbe bulup hem sikkesi rütbe
Erişdi menzil-i kuṭba kim oldı lāyık-ı dergāh
- 5 Cihān-ı mürdeniñ cānı penāh-ı mülk-i ‘Osmānī
Budur hākān-ı sultānī bu kavle yokdur iştibāh
- 6 Rabbi unşurhu ‘ale’l-‘adā bi-hākḳ-ı Süre-i Ṭaha
Ve yessir leh külli maḳşüd bi-fazl-ı harf-i bismillāh²¹⁵
- [18b] 7 Hudāyā dest-gīrī kün ber-ū ‘ayn-ı ināyet-dār
Ki ‘avnet reh-bereş bād u Hızır bāşed be-vey hemrāh²¹⁶
- 8 Bu aşār-ı sürür-efzānuñ eyyām-ı vuḳū‘ında
Du ‘ā-yı şad hezār ile tazarru‘ eyleyüp billāh
- 9 Du ‘ādan Nā’ibī’ alup berin bir tārīḥ étدی kim
Cülüsın şāh sultān Muştafā’nuñ sa‘d éde Allāh
1106[1694-5]

17

Ḳaşıde der-medḥ-i beytü’r-rahman

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

- 1 İki beyti bir muşanna‘ tārīḥ étدیüm pür-edā
İşbu beytu’llāha tārīḥ olmağ için ḥāliyā

²¹⁵Allah’ım Taha suresi hakkına onu düşmana karşı muzaffer kıl. (ona yardım et) Ve bismillah harfi hürmetine murad ettiğİ her şeyi ona kolaylaştır.

²¹⁶Ey Allahım ona yardım et ve ona inayet nazarıyla bak/Senin yardımın onun rehberi olsun ve Hızır da onun yoldaşı olsun.

- 2 Şan'atin naql édeyim birbir anuñ her mışra'
Müstakıl tārīh olur dört tārīh olup evvelā
- 3 Mısrā'-ı evvelde ħarf-i noқта-dārı 'add édüp
Mısrā'-ı şānīde sāde-rūyı zabt' ét külliyā
- 4 Evvelinin ħarfī daħı mühmelini aħz édüp
Hem ikinci mışra'ında ħāldārı mā-mezā
- 5 Vech-i meşrūh üzre beyt-i aħirin kıl ħisāb
Tā sekiz tārīh mevcūd ola ey merd-i 'atā
- 6 Cevherīsini alup başka her bir beytiniñ²¹⁷
'Aksi ile on iki tārīh olur ħikmet-nümā
- 7 Mısrā'ıñ her nev'ı terkīm eyleyüp taz'if kıl
Kim sekiz daħı olup yigirmi tārīh cem' ola
- 8 Daħı bu dört mışra' içre çok şānāyī' var k'anı
Fehm éder mir'āt-i ħalbe ħarb éden şāħib-zekā
- 9 Ya'nı her bir mışra'nuñ her nev'ı ħayre zamm olur
Āsumān içre nitekim recm olur necm ü sūhā

---

²¹⁷Bu mısranın vezni bozuktur.

- [19a] 10 Bu rubā'ī baħrına baħrīleyin ğavvāş olan
Otuz altı tārīh iħrāc eyleyüp étmez ħaṭā
- 11 Cāmi'-i zībā vü a'lā menba'-ı rüy-ı necāt
Beyt-i ra'nā cāy-ı zāhid mecma'-ı 'adl-i binā
- 12 Mesken-i zühhād ü şālih maħfil-i ehli'ş-şalāt
Mescid-i a'lā vü bī-hemtā vü ra'nā nāyibā
1106 [1694-5]

18

Tārīh-i Ĥaķīķī Emīr Efendi

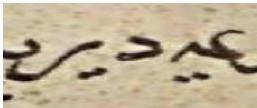
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Tuħfem ancak *nemletün cāet bi-riclin min cerād*²¹⁸
Gerçi maķşūd ey şeh-i rüy-ı zemīn etmek du'ā
- 2 Ĥayr maķdem ki zihī ṭālī'-i ferħunde-eşer
Ehl-i küfr üzre olup şevket ile 'azm-i sefer
- 3 Heybetinden tütölüp mihr-i sipihr-i gerdün
İħticāba çekilüp āyīne-i İskender
- 4 Esed'ü-l-ğavş oķunup elsine-i 'ālemde
Ĥadd-i zātında zihī leys-i şalābet-perver

²¹⁸Bir karınca, çekirge buduyla geldi.

- 5 İntikām almak için nāşiye-i a‘dādan
Tīg-ı Dahhākī dēr Allāhu Te‘ālā ekber
- 6 Hādimidür harem-i muhterem-i Bī-çūnuñ
Niçün olmaya muzaffer bulup a‘dāya zafer
- 7 Sikke vü huṭbe şeref-yāb olalı nāmında
‘Adl ü dādıyla tolup bāhter ile hāver
- 8 Bāsıtü’l-‘adl zihī hüsrev-i kehfü’s-şakaleyn
Sa‘d ü iqbāl ile buldı ferah baḥr ile ber
- 9 Şemsidür salṭanatıñ taht-ı Süleymāniniñ
Serveridür ki cülūsıyla bulup kuvvet ü fer
- [19b] 10 Şadr-ı eyvān-ı celāl bedr-i simā-yı iqbāl
‘Āleme vèrdi ṭulū‘ı niçe zīb ü zīver
- 11 Kibriyā-yı ezelfisi ḥaḳıyüçün Yezdānuñ
Müstaḥīr-i Ḥaḳ olup bir gice müznib çāker
- 12 Görürem ‘ālem-i ru’yāda bir er geldi yaḳīn
Dèr ki ey bī-dil ü bī-kes saña bir müjde ḥaber
- 13 Bu şehenşāh-ı cihān zübde-i āl-i ‘Oṣmān
Hāmī-i devlet ola musliḥ-i iklīm-i dīger

- 14 Şıyııardur kılıc-ı şevketini çasarıñ
Kuvvet-i kâhırıyle hısn-ı Budin'i alııar
- 15 Alııar māl ü ni'am Nemçe'den ehl-i İslām
Niçe biñ bākire duğter niçe pākīze püıer
- 16 Niçe şāhān-ı ser-efrāz-ı cihān ēde zelīl
Kuğl-i ħāk-i kademın dīdelerine çekeler
- 17 Hedm ēdüp niçe kılā'ı alııar niçe ħuşūn
Āl-i Şalşalı kırup Erdel'i fetĥ eyleyiser
- 18 Gösterüp iki şehi (?)²¹⁹ pīr-i mugān
Ġalebe'l-Ĥaĥ zahare'l-Ĥaĥ de bu tārīĥ azher
- 19 Dēdüm ol azher olan aġleb olan kim dēdi pīr
Muştafā Ĥān-ı şehensāh-ı celīl'ü-l manzar
- 20 Eĥadiyyet Şamediyyet ĥaĥıçün Ĥayyümā
Ėyle şāh-ı rūsuli ĥazret-i şāha reh-ber
- 21 Bulalım zıll-ı zalilinde 'adūdan melce'
Olalım her birimiz 'ayn-ı 'atāya mazhar

- 22 Ey Hākikī ſeb ü rüz ed‘iye eyle ſürü‘
*Yesserallāhü lehü’l-fethü ve bi’l-fethi nasar*²²⁰

19

[20a] Tārīh-i dīger-i Süleymān Efendi Hāne-i Hāſſa

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Bi-ḥamdillāh ki ‘alem ḥalkına düſdi ‘aceb revnak
Cülüs-ı pādiſāhiden bulup cümle ſifā-yı Hāk
- 2 Cenāb-ı Kibriyā’dan oldı feth-i bāb-ı ḥikmet²²¹
Serir-i salṭanat Hākḳā aña lāyık olur el-ḥak
- 3 Ziyā-yı ſem‘-i zāt-ı pākiñe cem‘ oldılar ‘ālem
Cihānda ṭālī‘iñ éde dāi’ m Cenāb-ı Hāk
- 4 Resülün ḥırkası beyti ziyāretgāh-ı kerrübī
Olup anda melekler cem‘ ü cümle evliyā-yı Hāk
- 5 Cülüsü ğavṣ-ı a‘zam oldı Sulṭān Muſṭafā Hān’iñ
‘Adāletle mu‘ammer éde anı zāt-i pāk-i Hāk
- 6 Süleymān kuluña geldikde feyz-i Hāk izhār éder
Cülüs-ı bā-hümāyūna olur tārīh ḥafız-i Hāk
1106 [1694-5]

²²⁰Allah ona fethi kolaylaſtırdı (ona yardım etti) ve fetih zafer oldu (galibiyetle sonuçlandı).

²²¹Bu mısranın vezni eksiktir.

[20b]

Tārīḥ-i Şehzāde Sulṭān Aḥmed Ḥān²²²*Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

1

- 1 Ḥamdulillāh bulmada revnaḵ zemīn ü āsumān
 2 Yümn ile kıldı cülūs ol pādişāh-ı nüktedān²²³
 3 Müstecāb oldu du 'ā-yı bendegān-ı nātüvān
 4 Bir yere geldi yine üç ḥasret-i devr-i zamān
 5 Pādişāh-ı rub ' -ı meskūn ḥazret-i şāhib-kırān
 6 Ya 'nī Sulṭān Muştafā-yı mültecā-yı ins ü cān

2

- 1 Eyledükde devlet ü iḳbāl ile tahta cülūs
 2 Gıtdi şarḵ u ğarba şiddetle ğiriv-i ṭabl ü kūs²²⁴
 3 Dehşetinden yerlere girdi ḳral-ı Üngürüs
 4 Cebhe-sāy-ı ḥāk-i rāhı gebr ü tersāy ü mecūs
 5 Ḥaḵ Te 'ālā eylesün zāt-ı şerīfīn müstedām
 6 Nām-ı pāki yād ola 'ālemde tā rüz-ı ḳıyām

3

- 1 Geldi vaḳt-i şādımānī vuşlat-ı cān-perverüñ
 2 Gülşen oldu şaḥn-ı 'ālem vaḳtidür verd-i terüñ
 3 Kāse-i hicri şikest êtdi sürür-i sāğaruñ
 4 Şu 'lesi var meh gibi bezmimde şem ' -i enverüñ
 5 Cān u dilden tır-i āhum 'arşa oldıḳda ḳarīb
 6 Vālide dīdārın êtdi Ḥazret-i Mevlā naşīb

[21a]

4

- 1 Nār-ı firḳat bir zamān sīnemde cevlān eyledi
 2 Seyl-i vuşlat Nil gibi geldi tuğyān eyledi
 3 Tır-i ḥasret ṭab 'ımı gerçi perīşān eyledi
 4 Bu cüdālıḵ gitdi Mevlā vuşlat iḥsān eyledi²²⁵

²²²Mecmûada ismi belirtilmeyen bu müseddes Abdullah Mâhir'e aittir. Bkz. Kayhan, *MD*, 496.

²²³nüktedān: ins ü cān, *MD*, 496.

²²⁴ğiriv: 'izz, *MD*, 496.

5 Şimdi çarh-ı nüh felek döndi murād üzre hele
6 Ğuşsa vü derd ü elem evrākını vërdüm yeke

5

1 Çarh-ı gerdün yine dil-h^vāh üzre devrān étmede²²⁶
2 Şāhid-i maqşūdı āyine nümāyān étmede
3 Sāgar-ı lebrīzi devrān şimdi gerdān étmede
4 Rağş-ı iqbālim ħasūdı ħāke yeksān étmede
5 Cān u dil buldı kemāl üzre neşāt u inbisāt
6 Ğülşen oldı çeşmime bu ‘ālem-i köhne-ribāt

6

1 Ħağ bilür pīr ü civan ins ü peri mesrūrdur
2 Şağş-ı ğam erbāb-ı isti ‘dāddan mehcūrdur²²⁷
3 Şīşe-i ālām ise bezm-i şafādan dūrdur
4 Şarğdan tā ğarbe dek ğūyā ki ‘ālem nūrdur
5 Şer ‘-i pāk-i Ağmed-i muħtār buldı zīb ü fer
6 Ħazret-i ħünkār-ı nīkū-kār kıldı mu ‘teber

7

[21b] 1 İftirākı heft sāliñ yetmiş olur vuşlatı
2 Rūz u şeb pervīn gibi cem ‘ olur cem ‘iyyeti
3 Mihr ü meh ħayrān ola gördükde bezm-i behceti²²⁸
4 Ħağ Te ‘ālā cem ‘ kıldı bir iki üç ħasreti
5 Sākinān-ı ‘arş ğıbta étmede bu meclise
6 Ħağ refīğ olsun bu iki ğamkūsār-ı mūnise

8

1 Bir niçe dem olmuş idi devletiñ ħāli ħarāb
2 Ħalk-ı ‘ālem olmuş idi āteş-i ğamda kebāb
3 Ħamdulillāh buldı şimdi şems gibi nūr u tāb
4 Rūh-bağş oldı cihāna pādişāh-ı kām-yāb
5 Zıll-ı ‘adlin ħaşre dek Bārīhudā memdūd éde

²²⁵bu: bir, *MD*, 497.

²²⁶devrān: cevlān, *MD*, 497.

²²⁷şağş: şağz, *MD*, 497.

²²⁸ola: olur; behceti: biğteri, *MD*, 497.

6 Sāyesinde bendegān[1] luṭf ile mev'ūd ède

9

1 Şu gibi hükmi revān olmaḡdadur baḡr ü bere
2 Sīne-i gürk üzre cevlan ètmede mīş ü bere
3 Sāye-i 'adlin nigezbān eyledi deşt ü dere
4 Zālīm ü hūnrīz olanlar döndiler ḡākistere
5 Nūḡ 'ömrin vèrsün Allāhum bu şāh-ı 'ādile²²⁹
6 Rūz u şeb ḡayr-ı du'ālar èyelerüz evlād ile

10

[22a] 1 Olmuş idi ḡalk u 'ālem pāy-māl ü tārumār²³⁰
2 Bir niçe cem'ı perīşān eylemişdi rūzgār²³¹
3 Mürġ-i cān bu ḡāne-i tende èderdi āh u zār
4 Ḳālbe şıġmazdı gāhı işbu cān-ı bī-ḡarār²³²
5 Şimdi ammā çarḡ-ı a'lāya hele atdıḡ külāh
6 Çıḡmaz oldu ḡāne-i tende sipihr[e] dūd u āh²³³

11

1 Çarḡa istiġnā èder şimdi dil-i dīvānemiz
2 Kāse-i hūrşīd[e] baḡmaz bu dil-i mestānemiz
3 Şimdi ma'mūr olmada ṭab' u dil-i vīrānemiz
4 Ḳalb-i mü'min gibi rūşen olmada ġam-ḡānemiz
5 Baḡmaz oldu dīde şimdi mihr ü māh-ı envere
6 Señġ-i ṭa'n atsam nola āyine-i İskender'e

12

1 Bir niçe dem hūn-ı dil nūş ètdi bu ṭab'-ı melūl²³⁴
2 Tīr-i cevri rūzgāra ġāyet olmuşdı ḡamūl²³⁵
3 Görmege bu vaḡt-i 'aşrı olmuş idi dil 'acūl
4 Ḥaḡḡa ḡamd olsun murād üzre du'ā oldu ḡabūl

²²⁹Nūḡ: nev', MD, 498.

²³⁰ḡalk u 'ālem: ḡalk-ı 'ālem, MD, 498.

²³¹eylemişdi: ètmiş, MD, 498.

²³²ḡalbe: ḡalbine, MD, 498.

²³³ḡāne-i tende: cān-ı tenden, MD, 498.

²³⁴melūl: tūl, MD, 499.

²³⁵ḡamūl: ḡumūl, metin.

5 'İyd-ı nevrüz eyledi şimdi kulüb-ı mü' minîn
6 Pâdişâhı eylesün Mevlâ haţâlardan emîn²³⁶

13

[22b] 1 Cünbiş-i şîrâneye 'azm êtdi her mür-ı za'îf
2 Bâl ü per taşıl édüp pâ-mâl olan mürğ-i naĥîf
3 Ser-fürü êtmekde erbâb-ı dile çarĥ-ı 'anîf
4 Rüz-ı nevrüza ber-â-berdür baña faşl-ı ĥarîf
5 Pîr ü bernâ êtmede şevketlü ĥünkâra du 'â²³⁷
6 Dêrler âmîn şimdi sükkân-ı semavât-ı 'alâ

14

1 Bendegân[1] pister-i rāhatde êtmekde ġunūd
2 Süz-ı ġamla rüz u şeb ĥākister olmaĥda ĥasūd
3 Bîm-i tîġından 'adûlar êtmede maĥv-ı vücūd
4 Dostānı vird êdinmiş yâ Ĥafîz u yâ Vedūd
5 Ķande 'azm êtse aña reh-ber ola fetĥ ü zafer
6 Ĥaşr olunca zât-ı pâki görmeye gerd-i keder

15

1 Ĥod-pesendân êylemekde tîġına şimdi yemîn
2 Mihri aĥter şayma[ya]nlar oldı maġmûm u ĥazîn
3 Yāver olsun kârına her demde ol Cân-āferîn
4 Zîb ü fer vêrdi cihāna ol vücūd-ı nāzenîn
5 Her ġünü olsun felekde 'ıyd u nevrüz u bahār
6 Dâ'imâ geçsün şafâ-yı ĥalb ile leyl ü nehār

16

1 'Arşa aşsun tîġını şimden gerü ĥünkārumuz
2 Bād-ı feyz ile açıldı ġonce-i efkārumuz 1106 [1694-5]
3 Ĥamdulillāh bād-pādur raĥş-ı baĥt-ı kārumuz
4 Müstecāb oldı derûnî virdimüz ezkārumuz
5 Faĥr êder zât-ı şerîfî[yle] serîr-i saltanat
6 Rüşen oldı dîde-i mihr-i münîr-i saltanat²³⁸

²³⁶haţâlardan: haţârlardan, *MD*, 499.

²³⁷şevketlü: şevketle, *MD*, 499.

[23a] Tārīḥ-i dīger-i İbrāhīm Efendi Ḥāne-i Ḥāşşa*Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

- 1 Ḥamdulillāh tazelendi 'arşa-i bāğ-ı cenān
Kim nesīm-i feyz erişdi hüküm ile Sübhāndan
- 2 Mihrveş oldı münevver hem vücūh-ı kâi' nāt
Öyle bil kim dād-ı Ḥaḫdur fazl ile ihsāndan
- 3 Na'ra-i yā Hū şadāsın āşiyān-ı ḫudsiyān
Ëylediler māverā-i ḫubbe-i eflākden
- 4 'Ālimi 'ālem-nümādur şehryār-ı ma'delet
Āşafı Āşaf-liḫādur dāver-i devrāndan
- 5 Nām-ı Ḥaydar 'aḫl Aristo bir şeh-i ḫaşlet-güzīn
Bu 'acebdür ki vèrilmiş ḫikmet-i Loḫmān'dan
- 6 İntiḫām almaḫda şāha ḫüsrevānlıḫ vaḫtidür
Her 'adū-yı bed-güher hem zālīm-i bī-dāddan
- 7 Sāyeveş zıll-ı ḫümāyūn sa'd-aḫtersin şehā
Olalı bezm-i elestde ḫısmet-i ḫassāndan

---

²³⁸Tenkitli metinde 18 bent daha bulunmaktadır. *MD*, 500.

- 8 Gösterir şāhibkırānlık t̄ālī' -i ferhundesı
Öyle istidlāl olunmuş şūret-i aḥkāmdan
- 9 Şehsüvārı şevketini görse ger ḥākān-ı Çīn
Terk ederdi ḥānumānı zīverin bir ḥākden
- 10 Vāriş-i Aḥmed Muḥammed çün 'Alī'yyü'l-Mürtezā
Remz eder hū ile nūnı keşf ile keşşāfdan
- 11 Zū'l-Celālā 'ömr-i sermed rüz[ī] kıl bu servere
Āyet-i Furkān içinde hemçü k̄āf ü k̄āfdan
- 12 Dedi Sultān Muştafā çıķduđı birle bir velī
Oldı yā şāhib zamān ü nesl-i āl-'Oşmān'dan 1106 [1694-5]

22

[23b]

Tārīḥ-i dīger-i Ma'nevī Muştafā Efendi

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- 1 Besmeyleyle ḥamdeyleyle kim ki ede fetḥ-i bāb
Ḥaḫ Te'ālā kavlini fi'lini meşkūr eyledi
- 2 Olmuş iken bu fenā dünyā ḥarāb-ender-ḥarāb
Ḥaḫ Te'ālā luḫfi ile yine ma'mūr eyledi
- 3 Hem şalāt olsun Ḥabīb'e āline aşḥābına
Kim şalāt eder aña zenbini mađfūr eyledi

- 4 Hâk Te'âlâ bir tecellî eyledi bu 'âleme
Dîn-i İslâm'ı anuñla cümle manşûr eyledi
- 5 Geldi Sulţân Muştafâ şevket [ile] nuşret ile
Hâk Te'âlâ cümle maḥzûn göñli mesrûr eyledi
- 6 Enbiyâ vü evliyānuñ ḥürmeti yâ Rabbenâ
Diyeler Kâdir Ḥudâ a'dâyı maḥhûr eyledi
- 7 Mülkini iḥsân edüp ol nûr iclâs eyledi
Şer'-i pâke uymayanı şöyle menfûr eyledi
- 8 Sen *ebu'l-feth [ü] abu'n-naşr* eyle anı yâ Raḥîm
Diyeler elḥamdülillâh dîni maḥşûr eyledi
- 9 Ma'nevî ol cism-i pâke şöyle târîḥ eyle kim
Nûr-i pâk-i Muştafâ dünyâyı pür-nûr eyledi
1106 [1694-5]

23

Târîḥ-i diġer-i Ma'nevî Efendi

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Hâzret-i Sulţân Muḥammed raḥmetullâhi 'aleyh
Anda zâhir olmuş idi ol kemâl-i Muştafâ
- 2 Hâzret-i Allâh mu'îni hem şefî'idür Resûl
Rûz-ı maḥşer manzarı ola vişâl-i Muştafâ

- [24a] 3 'Irķ-ı pākiñden gelüp zāhir olupdur Şu 'lesi
Mazhar-ı sırr-ı ilāhī ħulķı ħāl-i MuŐtafā
- 4 Aña tārīĥ oldı zāhir kim *ebu'l-fetĥ* ola ol
Eyleye Allāh mu'ammer ĥaķķ-ı āl-i MuŐtafā
- 5 Şemse muĥtāc olmuş iken cümle 'ālem Ma'nevī
Şu'le Şaldı 'āleme ĥüsn-i cemāl-i MuŐtafā 1106 [1694-5]

24

Tārīĥ-i dīger-i Māhir 'Abdullāh Efendi

Mefā 'ilün Mefā 'ilün Fe 'ülün

- 1 Bi-ĥamdillāh toĥup Őubĥ-ı sa'ādet
Cihāna fer verüp ĥurŐid-i raĥŐān
- 2 Bu zulmet-ĥāne-i dūnyāyı etdi
Münevver bir sütüde māh-ı tābān
- 3 Felekde zühre vü sükkān-ı bālā
Ser-ā-pā olmadadur dest-efŐān
- 4 Görüp bu inbisātı ĥalk-ı 'ālem
Gül-i gülzār gibi oldı ĥandān
- 5 Nedendür tā bu deñlü sūr u Őādī
'Umümā ĥalk-ı 'ālem cümle Őādān

- 6 Dèdiler pādişāh-ı heft kişver
Yeñiden devlet ü dīne vèrüp cān
- 7 Cülūs ètdi sa‘ādetle keremle
O sulţān ibni sulţān ibni sulţān
- 8 Şadā-yı şevketi tıtdı cihānı
Nitekim ḥamd ü şükr-i ehl-i ĩmān
- 9 Ḥudā anı ède manşūr-ı muţlak²³⁹
Ola pā-māl[i] ehl-i bağy ü tuğyān
- [24b]** 10 Bu gūne pādişāh-ı pūr-kemāli
Ne gördi ne görür bu çeşm-i devrān
- 11 Ḥudā ḥıfz eyleye anı ḥaţardan
Be-ḥaḳḳ-ı enbiyā vü sırr-ı Ḳur‘ān
- 12 Cenāb-ı Ḥaḳ bu şāh-ı bī-nażire
Fütūḥāt-ı celīle ède iḥsān
- 13 Be-‘avn-i Ḥaḳ kemīne himmetiyle
Diyār-ı kāfiristān ola vīrān

---

²³⁹anı ède manşūr-ı muţlak: manşūr-ı muţlak ède anı, *MD*, 397.

- 14 Hüdāvendā zamān-ı devletiñde
Kuluñ olsa nola maḥsūd-ı aḳrān
- 15 Cenāb-ı Haḳḳ'a ḥamd olsun hemīşe
Bu demler çeşmime oldı nümāyān
- 16 Zamān oldı ḳabūl ola du'āsı
Yeter oldı re'is-i derdmendān
- 17 Yigirmi beş yıl oldı bu ḳuluñ hep
Zemīne sāyeveş olmaḳda ḡaltān
- 18 Neler çekdi ne ḳanlar ḥāke dökdi
Bu eyyāmı görince çeşm-i giryān
- 19 Kemīne iltifātıñla bu ḳuluñ
Olur Bāḳī gibi şīrīn süḥandān
- 20 Tefe'ül eyledüm tārīḫi Māhir²⁴⁰
Güzel geldi cülüs-ı Muştafā Ḥān
1106 [1694-5]

---

²⁴⁰Bu kaside divānda 24 beyittir. *MD*, 398.

Tārīḫ-i dīger-i Ʀop-ḫāneli Meḫmed Efendi*Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün*

- 1 Te'ālallāh ki bulduḫ feyz-i Ḥaḫ'dan ni'met-i 'uzmā
Ferahnāk oldı 'ālem ser-te-ser şarkā ilā-ğarbā
- [25a] 2 Perīşān[ī] yüzün göstermiş iken çehre-i 'ālem
Neşīm-i luḫf-ı Rabbānīyle oldı mürdeler iḫyā
- 3 Bize Ḥaḫ kıldı Sultān Muştafā Ḥān'ı bir iḫsān kim
Kemālince ne mümkün edebilmek şükrünü icrā
- 4 Zamān-ı devletinde oldı 'ālem ḫāl-i āsüde
Cülüsü ile érdi rāḫata dünyā vü mā-fihā
- 5 Mübārek ḫātırı ḫüzn ü elemde dūr ola dā'im
Vücūd-ı pākini ḫavf-ı ḫaḫardan ḫıfz ede Mevlā
- 6 Ḥudā ḫoşnüd ola ābā vü ecdād-ı 'izāmından
Ḳamunuñ eyleye menzil-gehiñi cennetü'l-Me'vā
- 7 Olar ḫāk içre yatdıḫça ilāhī ḫıl bu sultānı
'Adüsü üzre ğālib şevket-i şānını hem a'lā
- 8 Devām-ı devlet-i 'ömri du'āsıyla muḫayyedken
Bir āvāz-ı ḫoş-elḫān kıldı ḫātif eyledüm ışğā

- 9 Dèdi mümtâz olur düşdükçe bir târîh tamâm elhak
Selâmet buldı Sultân Muştafâ ile cihân hâlâ
1106 [1694-5]

26

Târîh-i dîger-i Lütfî Efendi

Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün Mefâ 'ilün

- 1 Bi-ḥamdillâh ki sultân ibni Sultân Muştafâ Hân'a
Müyesser oldı şevketle cülûs-ı taht-ı sultânî
- 2 Êdüp bî'at kamu 'alem melâ'ik eyledi tesbîh
Dèdi cümlesi ol dem [kim] mübârek taht-ı sultânî
- 3 İlahî tûl-i 'ömr ile mu'ammer eyle ol hânı
Mübârek eyleye Allâh cülûs-ı taht-ı sultânı
1106 [1694-5]

27

Târîh-i dîger-i 'İlmî Efendi

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün

- [25b] 1 H^vâb-ı rāhatde temāşâ eyledüm ber-vefķ-i kām
Güşıma érmezden evvel bir gice bâng-ı ḥorûs
- 2 Ebr-i nisāndur derārî-i füyüzât-ı ilāh²⁴¹
Hānķāh-ı dehre ķurmuş bir serîr-i ābnûs

²⁴¹derārî-i füyüzât: dürer-bâr-ı füyüzât, AD, 129.

- 3   Êtmiş âmāde şadefveş sīnesinde ol serīr
         ‘Ālem-ārā bir dūr-i şāhāne-i tāc-ı rü’ūs
- 4   Saltanat nāmında bu meşşāte-i devrān daḥı
         Eylemiş ḥāzır Züleyhā-yı sa’adet bir ‘arūs
- 5   Bu ne ḥikmetdür dēyüp ḥayrān-ı naḫş u kār iken
         Zühre āgāz eyleyüp raḫşa şürü’ etdi nüfūs
- 6   Şafḥa-i ma’nāyı gösterdi hemān ḫuṭb-ı felek²⁴²
         Ḳudsiyān güftend pā-yı ḡavs-ı a’zam-rā bi-būs
- 7   Mürde-diller tāze cān buldı feraḥnāk oldu ḥalk
         Saḫız’ı müşrik yedinden aldılar gitdi mecūs
- 8   Dā’imā baḥtın müsā’id ede Ḥaḫ ḥünkārımıñ
         Tu’me-i şimşir ile münkād ola ḫavm-i nüḥūs
- 9   Çeşmini rüşen kıla durduḫça dünyālar tura
         Tāze cān buldı bu ‘ālem ḥalkı olmuşken meyūs
- 10   Ehl-i ‘ilme raḡbet oldu şadra geldiler eyü
         Bāb-ı rüşvet oldu münsedd ehl-i şer oldu ye’us

---

²⁴²İlk altı beyit Adlî’ye aittir. Dîvânındaki son beyit mecmûada yer almamıştır. Bu beyitten sonraki tarih İlmî’ye aittir.

- 11 Medhiñe lâyıķ ‘ibāret yoķ ne söyler şā‘irān
Necm ü māhiñ şavķı m’olur dünyeye toğdı şümüs
- 12 Ehl-i diller yoliña ķurbān olup cānlar fedā
Ħaķķa yüz biñ secde-i şükr eylediler arz[1] būs
- 13 ‘Arz-ı ħālim ola maķbül [ü] kerem bābı güşād
Ħayli demdür ğurbet iķre ķalmıřam yoķdur fülüs²⁴³
- [26a] 14 Zāt-ı pākini ħařarlardan Ħudā ħıfz eylesün
TaĦta geķdikde cihanda ķalmanı şerr [ü] bü’üs
- 15 Ħarf-ı ħātifden denildi ‘İlmīyā tārīĦ iķün
Ħıldı Sultān Muřtafā’yı dāver-i devrān cülüs
1106 [1694-5]

28

TārīĦ-i diğer-i Emnī Efendi

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- 1 Eylesün peyk-i meserret müjde cümle ‘āleme
TaĦt-ı ‘Ořmānī’ye bir şeh ķıldı faĦr ile cülüs
- 2 ‘Āleme neşr-i sürür etdi ser-ā-ser erişüp
Berr ü bahre müjde-i İlyās u Ħızr ile cülüs

---

²⁴³Ħayli: Ħayli, metin.

- 3 Şevketine pâdişāhān-ı cihān münkād olur
Gūş édince kıldığın iclāl ü ferr ile cülūs
- 4 Budur ümmīdüm éde Mevlā fütühāt ile şād
Ol şehensāha mübārek ola hayr ile cülūs
- 5 Çün o māh-ı salţanat mihr-i sipihr-i ma‘delet
Bahş-ı şevk étđi kılüb envār-ı bedr ile cülūs
- 6 Müjde édüp ‘āleme Emnī dēdi tārīhini
Kıldı Sultān Muşţafā iqbāl ü kadr ile cülūs 1106 [1694-5]

29

Tārīh-i dīger-i Nakşī İbrāhīm Efendi

Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün Mefā ‘ilün

- 1 Bi-ḥamdillāh sa‘ādet pertev-i nūr-ı tecellīde
Şehensāh-ı cihānuñ devletiyle dil pesendīde
- 2 Cenāb-ı Hāk ḥaţādan ḥıfz éde vālide sultānı
Ola ‘ömri ziyāde rāy[1] maqbül [ü] pesendīde
- 3 Ḥaţādan şaklasun arslanların ma‘būdı bī-hemtā
Ola günden güne iqbāl ü devletler terakķīde
- [26b] 4 Ser-efrāz ola her dem rāyet-i iqbāli ‘ālemde
Olup düşmenleri şemşīr-i kahrıyile gālţīde

- 5 Gelüp bir şevk ile teşrîfine Nağşî dedi târîh
Cülûsı oldu Sultân Muştafâ'nuñ biñ yüz altıda
1106 [1694-5]

30

Târîh-i dîger-i Fennî Çelebi

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Maṭla'-ı burc-ı sa'âdetden olup pertev-feşân
Ëyledi nûr-ı Muḥammed gibi dehri pür-ziyâ
- 2 Sa'd-i sâ'atde edüp taht-ı şehensâha cülûs
'Ömrini devletle efzûn eyleye Bârîhudâ
- 3 Görmedi çeşm-i felek şâhân içinde Hâk budur
Böyle bir şâh-ı 'adâlet-pîşe vü şâhib-ḥayâ
- 4 Şîr-şavlet Kâhramân-heybet Süleymân-ma'delet
Hâris-i mülk ü milel ser-çeşme-i cûd ü 'aṭâ
- 5 Çıkdı bir Hızır-ı ḥired Fennî dedi târîhini
Müjde oldu pâdişâh şehzâde Sultân Muştafâ
1106 [1694-5]

31

Târîh-i dîger-i Vahyî Efendi

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Zıll-ı Yezdân Ḥazret-i Ḥân Muştafâ
Tahtı pür-nûr edüp oldu ser-firâz

- 2   Ḥamdulillāh eyleyince ol cülüs
Döndiler cümle ḥaḳīḳate mecāz
- 3   Dilerim a´dā-yı dīni ḳahr éde
Hep zamānında Ḥudā-yı bī-niyāz
- 4   Bende-i Vaḥyī dēdi tāriḫini
Devletiñ dā´im ola ´ömrüñ dirāz 1106 [1694-5]

32

[27a]

Tāriḫ-i dīger-i Faḳīri Çelebi

Fā´ilātün Fā´ilātün Fā´ilātün Fā´ilün

- 1   Cānib-i Ḥaḳ´dan hidāyet oldı Sultān Muṣtafā
Derdlü ḳullara selāmet oldı Sultān Muṣtafā
- 2   Taḫta devletle cülüs étdikde düşmen ḳahr olup
Cümle küffāra ´alāmet oldı Sultān Muṣtafā
- 3   Cedd-i ´alāsı kerāmetler ile yād oldılar
Ḥāliyā şāhib-velāyet oldı Sultān Muṣtafā
- 4   Ḥalḳ-ı ´ālemden kesāfet ref´ olup ḥamd étdiler
Ḳalb-i maḫzūna ḫalāvet oldı Sultān Muṣtafā
- 5   ´Āleme çün pādişāh étdi anı ol zü´l-celāl
Ḥāliyā şāhib-kerāmet oldı Sultān Muṣtafā

- 6 Haste hâl olan Faķiri dedi tārîhin anuñ
Bize Mevlâ'dan 'ināyet oldu Sultān Muştafā
1106 [1694-5]

33

Tārîh-i Şükûfi Meḥmed İmām-zāde

Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün

- 1 Cihān nūr-ı Muḥammed'den ziyā bulduğı pek zāhir
Ki Sultān Muştafā şāh-ı cihāndur düşmenin kâhir
- 2 'Adūsından kemāliyle murādı intikām almak
Dem-ā-dem şevk ile zātı bilüñ amāde vü hāzır
- 3 Ma'arifle vücūd-ı pāki pür-zīver huşuşā kim
Ġazā 'ilminde tır atmağda seyf urmağda hep māhir
- 4 Haḫāsız eyleye Mevlā umūrında vère kuvvet
Ricālullāh ile te'yîd êde bi'z-zāt ola nāşır
- 5 Şükûfi dedi zevk ile sürürından gelüp nuḫka
Cülūs-ı taḫt-ı şāhenşāha tārîh oldu bil zāhir

34

[27b]

Tārîh-i diğeri-i Ḥavfi Çelebi

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- 1 Bārekallāh server-i sırr-ı ilāhī mühtedā
Pādişāh-ı 'ālem-ārā şehriyār-ı bā-şafā

- 2 İstinād-ı dīn ü devlet inbisāṭ-ı ma‘delet
Fazl ma‘den-i ma‘ārif muḳtedā-yı ezkiyā²⁴⁴
- 3 Kām-rān-ı rükn-i a‘zam müfteḫār-ı ḫānedān
Mültecā-yı ḫalk-ı ‘ālem mültefāt-ı zī-‘atā
- 4 Maṭla‘-ı envār-ı şem‘i manzar-ı erbāb-ı dil
Maḫzen-i esrār-ı luṭfi muḳtedā-yı incilā
- 5 Emriñe ‘ālem müsahḫar luṭfiña dünyā esīr
Zātiña şihḫat mülāzım baḫtına ‘izzet sezā
- 6 Mehdi-i ‘İsā-nefes ki āsitān-ı ‘ālişān
Pertev-i māh-ı münīrā eşref-i ‘ayn-ı zıyā
- 7 Sa‘d-i ekber ḫāk-i pāyiñde sa‘adet mültezem
‘İzz ü cāh-ı mültemāsına sebīl-i ihtidā
- 8 Baḫr-ı cūdını taḫayyül eylemek emr-i muḫāl
Nasb-ı tanşış-i meḫādīr bir ḫaṭā-yı iddi‘ā
- 9 Meşreb-i pākīdür elbet çeşme-i āb-ı ḫayāt
Mürde-dil iḫyāsına var mı ‘aceb bir ḫaṭre mā

---

²⁴⁴ezkiyā: ezkiyā metin.

- 10 Her ne emre iştiğāl êtseñ sa‘âdet feyz ola
Her ne yaña ‘azm êderseñ ‘avn-ı Bārī reh-nümā
- 11 Göstere tīg-ı şerārın zümre-i küffāra kim
Neşr ola rüy-ı zemīne hūn-ı düşmen [ü] ‘adā²⁴⁵
- 12 Müşkülātūñ êde āsān Hağ kerīm [ü] lā-yezāl
Olmaya eksik cenābıñdan gürūh-ı irticā
- [28a] 13 Bī-kesiñ ħaddi degil hağ üzre medhiñ eylemek
Muhtaşar ta‘rīf olur mı böyle memdūh-ı Hūdā
- 14 Şıdğ [u] ihlāşā du‘āyı êdelim şimden gērū
Şād-kām olsun serīr-i salţanatda dā‘imā
- 15 İstimā‘ êdüp cülūsın Havfīyā tārīh dedi
‘Ālemi tecdīd êde ‘adliyle Sulţān Muştafā
1106 [1694-5]

35

Tārīh-i diğeri Şāhīn Girāy

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Bārekallāh ey mu‘izz-i devlet ü zıll-ı ilāh
Bārekallāh ey mübārek-ţal‘at-ı şems-i Hūdā

²⁴⁵hūn-ı düşmen [ü] ‘adā: düşmen-i hūn-ı ‘adā, metin.

- 2 Şāhib-i dīvān ü defter mālīk-i mülk-i hüner
Pādişāh-ı baħr ü berr sulţān-ı manşürü'l-livā
- 3 Maқdemiñle iftiħār etsün hemīşe tāc ü taħt
Ĥāk-i pāyiñ eylesün a'yān-ı devlet tūtiyā²⁴⁶
- 4 Rāy-ı tedbīriñ kilīd-i kufı-ı gencūr-ı fütūr
Kār-ı şemşīriñ vilāyet-gīrū hem kişver-güşā
- 5 Dīn-penāha dergeh-i devlet-medāriñ tā ebed
Būse-gāh-ı tācdārān-ı cihān etsün Ĥudā
- 6 'Asker-i İslām-ı manşūra mübārek nüşhadur
Naқş-ı tevķī'-i hümāyūn el-muzaffer dā'imā
- 7 Dēdiler tārīħ du'ā-yı devletiñ maқşūd ēdüp
Mülki 'adliyle ēde pūr-nūr Sulţān Muşţafā
1106 [1694-5]

36

Tārīħ-i dīger-i Remzī Çelebi

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

- 1 Bi-ħamdillāh cihān reşk-āver-i ĥuld-ı berin oldı
Serāy-ı sūr olup ser cümle 'ālem şevķ-i şādīde

²⁴⁶a'yān-ı devlet: devlet-i a'yān, metin.

- [28b] 2 Şitâdan bülbül ebkem hârdan âzürde olmaz gül
Tazallüm ber-ţaraf şimdengerü dest-i sitem çide
- 3 ‘Aceb ferhunde mevsim baht-yâver hüsni-i tâli‘ kim
Bulur her mürde diller dest-res bir şevk-i cāvîde
- 4 Zihî devr-i dil-ârây [u] cihân-pîrâ ki bu demler
Vêrir ârâyîş-i zevk ü meserret revnağ-ı ‘ide
- 5 Cihândan hüzn ü ğam hep ber-ţaraf pür-neşvedür ‘âlem
Tarab bezminde hâcet kalmadı hîç câm-ı Cemşîd’e
- 6 Gelüp inşâfa çarh-ı hîleger şimdi müheyyâdur
Zamân ile olan ‘ahd-i vifâkın yine tecdide
- 7 Anuñdur nevbet-i şâhî ki bâm-ı saltanat üzre
Çalınmağdaydı kûs-ı iştihârı gûş-ı ümmîde
- 8 Sa‘âdetle cülûs etdi mübârek eyleye Bârî
O şâh-ı milket-ârâ olmaya ‘âlemde ğam-dide
- 9 Zemîn[i] bir sebz dîbây edüp hâkinde pây-endâz
Felek zer-bâfte bir sâyebân oldu hürşide²⁴⁷²⁴⁸

---

²⁴⁷zer-bâfte: zer-yâfte, metin.

²⁴⁸Bu mısranın vezni bozuktur.

- 10 Gelüp bir müjde-res şevk ile Remzî dedi târîh
Cülûsı oldu Sultân Muştafâ'nuñ biñ yüz altıda
1106 [1694-5]

37

Târîh-i dîger-i Nahîfî Çelebi²⁴⁹

Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilâtün Fâ 'ilün

- 1 Hâzret-i sultân-ı dâver ya'nî Sultân Muştafâ^{250 251}
Zîver-i şahñ-ı sa'âdet zîb-i şadr-ı şaf-derî
- 2 Sâlik-i hayrû's-sübül hem-nâm-ı sultânü'r-rüsül
Râzdâr-ı 'aql-ı kül şevket-nümây-ı dâverî
- 3 Şâh-ı Şiddîkî siyer h'âhişger-i 'adl-i 'Ömer
Server-i 'Osmân-eşer şâhib-vegâ-yı Hayderî
- [29a] 4 'Âlim ü fâzıl şeh-i kâmil hidiv-i pāk-dil
Melce' -i hayl-i efâzıl mecma' -ı dānişverî
- 5 Server-i Rüstem-şifat sultân-ı 'ālî-menķabet
Kān-ı luţf u 'āţifet pīrāye-baḥş-ı serverî
- 6 Hüsrev-i şâhib-hüner ḥākān-ı pākīze-güher
Pādişāh-ı baḥr ü berr rāyet-keş-i İskenderî

²⁴⁹Bu kaside Nahifî'nin dîvânında 87 beyittir. Bkz. A. İrfan Aypay, "Nahifî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni)" c. 1. (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), 207-213. Nahifî Dîvân'ından karşılaştırma yapılırken *ND* kısaltması yapılacaktır.

²⁵⁰Mecmûadaki kasideye, dîvânda bulunan dokuzuncu beyitten başlanmıştır.

²⁵¹dâver: devrân, *ND*, 207.

- 7 Öyle bir şeh kim revā çetr-i hümāyūn adriniñ
Atlas-ı gerdūn eger olsa firāş-ı çāderi
- 8 Öyle bir şeh kim ‘ulüvv-i adrine nisbet eger
Mīr-i iştāblı dēsem şāyeste Sulţān Sencer’i
- 9 Öyle bir şeh kim binā-yı adr-i ‘ālī-şānınıñ
Taş hisāb eyler der-i cūdunda dürr ü gevheri
- 10 Öyle bir şeh kim eger teşrīf-i gülzār eylese
Ferş eder bülbül güzer-gāhında verd-i ameri
- 11 ‘Azm-i bāğ ētdükçe na‘l-i rahşına rū-māl eder
İktisāb-ı feyz için her bir giyāh-ı ağarı
- 12 Tūtiyā-yı çeşm-i şāhān-ı cihān-gerd-i rehi
Kīm[y]ā-yı bī-nevāyān-ı zamān hāk-i deri
- 13 Nefha-i ahlāı kāfidür meşām-ı ‘āleme
Āteşe yasa ‘aceb mi hulk-ı ‘ūd-ı ‘anberi
- 14 Āyet-i Naşrun min-Allāh ile bulmuş zīb ü fer
Mazhar-ı vefk-i zaferdür ya‘nī seyf ü miğferi
- 15 Feth-i Sakız fāl-i bi’l-hayr-ı cülūs-ı pākidür
Ol şehiñ kim zātıdur ‘Osmāniyān’iñ mefharı

- 16 Tünd-bād-ı heybetinden ol Sikender-şevketiñ
Oldı tārī fülk-i a‘dāya felāket şarşarı
- [29b] 17 Raḥş-ı iclālin tek ü taz êtse vaqt-i kārzār²⁵²
Teng êder a‘dā-yı bed-kāra fezā-yı maḥşeri
- 18 ‘Öşr-i a‘şārın qomaz küffar-ı dūzah-menziñ
‘Asker-i peykārınuñ her bir kemīne ma‘şeri
- 19 Qahramān-şavlet ki te‘şīr-i şahīl-i raḥşınuñ
Maḥzar-ı teb-lerze-i evhām êder şīr-i neri
- 20 Hı‘āb gelmez çeşmine illā meger kim hı‘āb-ı merg
Dīde-i a‘dāya geldükçe ḥayāl-i ḥançeri
- 21 Dād-kārā serverā sultān-ı dāniş-perverā
Ey şehenşāhān-ı mülk-i ‘ālemiñ ser defteri
- 22 Sensin ol şeh kim seni elṭāf-ı şun‘-ı Kibriyā
Eylemiş envā‘-ı aḥlāq-ı meḥāsın maḥzarı
- 23 Sen o sultān-ı cihānsın kim ḥarīm-i qadriniñ
Olmağa ṭālib şeh-i İran bir ednā nökeri²⁵³

---

²⁵²iclālin: iclāli, *ND*, 209.

²⁵³nökeri: çākeri, *ND*, 209.

- 24 Sen o şāhenşāh-ı a‘zamsın ki kılsañ iltifāt
Şāh eder dünyāya lütfiñ bir gedā-yı aḥḳarı
- 25 Sāye-i mürğ-i hümā zıll-ı hümāyūnuñdadur
Sendedür te’şīr-i ḥāşlü’l-ḥāş-ı zıll-ı şeh-perī
- 26 Hep luğāt-i nüşā-i medḥiñ ederdi iltizām
Cevher-i zātıñ eger görseydi şāhib-Cevherī²⁵⁴
- 27 Ḥaymedārā[n]-ı fezā-yı salṭanat olsa revā
Bārgāh-ı ‘ālī iclālīñde çāder mehteri²⁵⁵
- 28 Görse düşmen tūb-ı ḳal‘a-kūbıñ bīmden²⁵⁶
Cāy-ı āsāyiş kıyās eylerdi kām-ı ejderi
- 29 Buldı çeşm-i mūrı eyler kendiye cāy-ı penāh²⁵⁷
Ḥavf-ı tīğiñdan ‘adūnuñ şöyle teng oldı yeri
- [30a] 30 Dest-i gevher-bārıñıñ maḥkūmıdur seyf ü ḳalem
‘Ālemiñ sensin şeh-ā-şāh-ı fezā’ il-perveri
- 31 Ḥaṭṭ-ı pākiñdür muḥaḳḳaḳ dil-pesend-i kā’ ināt
Ola her satrı nola levḥ-i kemālīñ zīveri²⁵⁸

²⁵⁴şāhib: şāhā, *ND*, 209.

²⁵⁵‘ālī: ḳadr, *ND*, 209.

²⁵⁶tūb-ı ḳal‘a-kūbıñ: ḳarb-ı tūb-ı ḳal‘a-kūbıñ, *ND*, 209.

²⁵⁷çeşm-i mūrı: mūr-ı çeşm, metin; buldı; bulsa, *ND*, 210.

²⁵⁸ola: olsa, *ND*, 210.

- 32 Yazdıguñ hatt-ı sülüs maqbül-i şeyh [ü] şâbdur
Rub'-ı meskûna şalâ inkâr eden gelsün beri
- 33 Yâ nice fâhr eylemez inşâf olunsa vaşf eden
Zât-ı zî-şânuñ gibi bir şâh-ı 'âlî-gevheri
- 34 Bârekallâh ey serîr-ârây-ı şadr-ı hüsrevî
Eyyidallâh ey şikest-i baħş-ı kayşer kayşerî²⁵⁹
- 35 Zâhir ism-i dil-keşiñde resm-i terkîb-i şafâ
Şâdmân olsa nola halkıñ kibâr-ı kihteri
- 36 Eyledi yümn-i cülusuñ ey hümâyün menkâbet
Âteş-i kâhr ile süzân hep 'adû-yı ebteri
- 37 Âsumân-ı salţanatda ey şeh-i gerdün-vaķâr
'Âlem-i tevfiķiñ oldu ya'nî sa'd-i aķterî
- 38 Budur ümmîd ola nev'-i ma'rifet-cins-i hüner
Şimdi tamġa-yı kabûl-i halka şâyan vü harî
- 39 İltifât-ı pâdişâhîdür ma'ârif ehline²⁶⁰
Kesb-i 'irfân eylemekde mâye-i h'âhişleri²⁶¹

²⁵⁹kayşer kayşerî: kaşr-ı kayşerî, *ND*, 212.

²⁶⁰ehline: ehliniñ, *ND*, 213.

²⁶¹eylemekde mâye-i: étmede ser-mâye-i.

- 40 Şıdķ ile āgāz ēdelim du‘ā-yı devletin²⁶²
Diyeler āmīn aña ihlāş ile ins ü perī
- 41 Tā diyār-ı maşrık [u] ğarba ētdükçe sefer²⁶³
Çarķı cev[lā]ngāh ēde sultān-ı mülk-i hāverī
- 42 Minber-i zer-mīh-ı çarķ üzre oķunsun huṭbesi
Sikkesi zībende kılsun ķurş-ı māh-ı enveri
- [30b]** 43 Ķande ķaşd eylerse gelsün ķabza-i teşhīrine
Ķande ‘azm eylerse manşūr ola yā Rab leşkeri
- 44 Rām olup kişver-be-kişver emrine hıalk-ı cihān
Ser-keşān-ı ‘ālem olsun bende-i fermān-beri
- 45 Hükümüne rām eylesün fermān revā-yı bī-mişāl
Baħr ü berri şarķ u ğarbı ya‘nī cümle kişveri
- 46 Ey Nahīfī şevķ ile oldum dēdüm tārīh için²⁶⁴
Oldı Sultān Muştafā zīb-i maķām-ı serverī
1106 [1694-5]

²⁶²āgāz ēdelim: inşāya āgāz ēt, *ND*, 213.

²⁶³maşrık [u] ğarba ētdükçe sefer: şarķ u ğarba eyleyüp seyr ü sefer, *ND*, 213.

²⁶⁴Bu beyit dīvānında yer almamaktadır.

Beyt der-medḥ-i zāhir-i Ḥaḳḳ-ı rüy-ı zemīn

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- 1 Tīġ-ı miḥnetdür ser-i a 'dāya Sultān Muştafā
Mīġ-i rahmetdür ber ü deryāya Sultān Muştafā 1106 [1694-5]

38

Ḳaşıde der-şenā-i Sultān Muştafā

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- 1 Leşker-i fethē naşır ü peyker-i 'adliñ vecīh
Manzar-ı baḥt-ı şerīf ü ḥil 'at-i faẓliñ şı 'ār
- 2 Şadr-gāh-ı süreyā-yı sedd derüñ dārü 's-sürür²⁶⁵
'Arşa-gāhı 'arşa-i saḥ-i serā ki gök ḥişar
- 3 Keffe keffe baḥş eder dest-i terāzū gibi zer
Ḥalka iḥsānuñ hemīşe bī-ḥisāb [u] bī-şümār
- 4 Şöyledür luḥfuñ ki her kim tuḥfe vërse cev kadar
Sīm ü zer alur çü gendüm baġlayup her bār bār
- 5 Yoḳdurur zātīñ kemālātında naḳş ü zulm [ü] cevr
Çoḳdurur vaşfiñ maḳālātında 'acz ü ıztırār
- 6 Salṭanat gülzārı içre bir gül-i tersin velī
Tāc yoḳdur gülde nergis gibi sen tācdār

²⁶⁵Bu mısranın vezni bozuktur.

- [31a] 7 adr ü cāhıñ kim mülāzımdur apuña her nefes
Ol biri bahtuña yāverdür birisi saña yār
- 8 Meclisiñde micmer ü cām-ı cihān-bīniñ ılır
Rūhı rāhat sünbül-i reyhān dimāğıñ müşk-bār
- 9 adr ü bahtıñ nev-civāndur geri kim ey pīr-i ‘aql
Ol kemāl-i ‘izzet-i devlet ile üstüvār
- 10 Bir şeh-i şāhib-şecā‘atsin ki zabt-ı mülk için
Hıa a saña vērdi hilāfet şükrin eyle imdi var
- 11 ünkü devrān içre mülk-i ‘adle dir[il]dükde halk
Yeridür eylerler ise devletiñ dārın medār
- 12 Faqr-ı āl-i ‘Osmāniyān Şıddı-ı hem dīn²⁶⁶
‘Avn-ı şer‘-i Amed ü ‘adl-i ‘Ömer Hıydar dışār
- 13 Dā‘ir oldua felekler şābit oldua zemīn
Ay ü gün tābān olup pūr-nūr oldua nehār
- 14 Tāli‘iñ tābende olsun bende olsun saña halk
Devletiñ pāyende vü ibāliñ olsun pāyidār
1106 [1694-5]

---

²⁶⁶Bu mısranın vezni bozuktur.

Mıṣrā‘-ı uḥrā der-medḥ-i Sulṭān Muṣṭafā*Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün*

- 1 İlahī Muṣṭafā Ḥan‘a‘ināyet²⁶⁷
Sa‘ādetle vēresin ḥoṣ hidāyet
- 2 Serīr taḥtında bula ḥoṣ sūrūrī
Bulup taḥt-ı sūrūrda ḥoṣ ḥuzūrī
- 3 Emīrū‘l-mū‘minīndür ṣāhū‘l-İslām
Éder aḥkām-ı ṣer‘-i ‘adli iḥkām
- 4 Zāhīridür binā‘-yı luṭf ü faẓluñ
Naṣīridür beḳā‘-yı mülk-i ‘adlūñ
- [31b] 5 Çü ravz-ı ‘adli pürdür gül semenden
Emīndür ‘arṣa-i mülki fitenden
- 6 Zamān pür-māye taḥtı sāyesinden
Zemīn āsūde baḥtı māyesinden
- 7 Esās-ı faẓla étđi ‘adli bünyād
Cihānı eyledi dād ile ābād

---

²⁶⁷ināyet: èt ‘ināyet, metin.

8 Mu'ın kı1 aña ur'an-ı Mübini
Şefi' kı1 rahmete'l-lil- 'alemini

9 Cemaliñ nürıla cānın sa'id et
Vişaliñ rüzī kı1 rüzını 'id et 1106 [1694-5]

Hātime-i du 'ā li-zıll-ı Hālıķü'l-Fettāhü'l-'Alim

1 *Āmīn yā Rabbe'l- 'ālemīn*
Bi-hürmeti zātike'l-kādīm

2 *Ve bi-hürmeti cemī'i'l-enbiyā'i ve'l-mürselīn*
Ve bi-hürmeti'l-ur'āni'l- 'azīm
1106 [1694-5]

40

Tārīh-i dıger-i Māhir 'Abdullāh Efendi²⁶⁸

Mefā 'lün Mefā 'lün Mefā 'lün Mefā 'lün

1 Sa'ādetle 'adālet aşırına şāh-ı cihān geldi
Hamel burcına gūyā āfitāb-ı āsumān geldi

2 Görenler Rüstemāne ittikāsın kāh-ı ālāda²⁶⁹
'Adāletde cihāna şānī-i Nūşirevān geldi

3 Tehī kalmış idi bir hayli demdür lāne-i devlet
Açup bāl ü perin 'anķā-yı şāhib-āşiyān geldi

²⁶⁸Kasidenin başlığı divānda "Der-sitayış-i Sultān-ı Dārā fi-Sultān Mustafā Hān Adl-i rehber-i der-vakt-i ameden-i kasr-ı münevver" şeklindedir, *MD*, 63.

²⁶⁹ālāda: vālāda, *MD*, 63.

- 4 Nücüm eṭrāfın almış bedr olup bir mäh-1 tãbende²⁷⁰
Çıkup burc-1 şerefden menzile sa‘d iḳtirân geldi
- [32a] 5 Dilrãne gelince ḥaymesine seyr edenler dër²⁷¹
Şikârın ḳapmağa bir nerre-i şîr-i jiyân geldi
- 6 Süleymân gibi baḥr u berrde ḥükmün êtdüren icrã
Ḥiyâm-1 pertev-endâz-1 cihãna şâdimân geldi
- 7 Şehenşâh-1 cihân ser-tâc-1 şâhân Muştafâ Ḥân kim
Gelince ḳaşrına yümn ü zaferle hem-‘inân geldi²⁷²
- 8 Bulunmaz cãy-1 ḥâlî böyle deşt-i rûḥ-efzâda
Ḥiyâm-ender-ḥiyâm orduya seyre ins [ü] cãn geldi²⁷³
- 9 Te‘allâh zihî ḳaşr-1 bülend-i pâdişâhî kim
Şu‘â‘-1 ṭûbı mäh ü âfitâba tev‘emân geldi
- 10 Süvâr olduḳda raḥş-1 båd-pãya ‘izz ü şevketle
Gören dër ‘arşa-i heycãya güyã Ḳahramân geldi
- 11 ‘Adũ-yı dîn ü devlet gũş êdince ‘azm-1 peykârın
Hemân dër cenk-i evvel ḥâtırına bîm-i cãn geldi

---

²⁷⁰bedr: bir, *MD*, 63.

²⁷¹gelince: Kanice, *MD*, 63.

²⁷²gelince: Kanice, *MD*, 63.

²⁷³orduya: orduyu, *MD*, 63.

- 12 Dīyār-ı ehl-i küfre tūb-ı tūğı şu‘le şaldıkça
‘Adū *eyne’l-meferr* dēr leşker-i şahib-ķıran geldi
- 13 ‘Adū-yı bed-nihādıñ kişverin seyl-āb-ı hūn etmek²⁷⁴
Cihād erbābı dil-h^vāh üzre taşdı bī-kerān geldi
- 14 Yolunda cān fedā etmekde ķullar teşne dillerdür
Bu tevfiķ-i Hudā hūnkāra luţf-ı Müste‘ān geldi
- 15 Tefe’ül eyledüm hūnkāruma mecmū‘a-ı dilde
Fütūhāt-ı celīle ser-sūhanda ey nişān geldi
- 16 Hudāvendā hidīvā pādişāh-ı Bermekī-ţab‘ā
Cenāb-ı pūr-kemālūñ dehre bir rūh-ı revān geldi
- 17 Bi-ħamdillāh cūlūs-ı meymenet-āşār-ı ‘adliñde
Ķulūb-ı mü‘minine müjde-i emn ü emān geldi
- [32b]** 18 Zamānuñda emīndür tābiş-i cevri ta‘addiden
‘İbādullāha zāt-ı bā-kemāliñ sāyebān geldi²⁷⁵
- 19 Gelince devlet ü iķbāl ile çetr-i hūmāyūna
Gören āheste söyler çāre-sāz-ı ‘ācizān geldi²⁷⁶

²⁷⁴etmek: etdiñ, *MD*, 63.

²⁷⁵bā-kemāliñ: pūr-kemālūñ, *MD*, 64.

²⁷⁶gören: görenler, metin.

- 20 Degil kıavs-i kıuzāḥ ḥayt-ı ŧu‘ā‘-ı mihr-i ḥāverle
‘Adū peykārına āmāde bir tır ü kemān geldi
- 21 Cenāb-ı Ḥaḳ ēde manşūr-ı muḥlaḳ feyz ü luḥfundan²⁷⁷
Cihān mesrūr olup ‘ālem diye müjde-resān geldi
- 22 Ümīd oldur ki imdād-ı füyūzāt-ı ilāhīden
Diye ehl-i başıret ‘askere kerrübiyān geldi
- 23 Ḥuḍāyā Nūḥ ‘ömrin kııl müyesser ‘ömr-i ḥünkāra²⁷⁸
Ki zāt-ı pāki dehre mültecā-yı bī-kesān geldi
- 24 Ḥulūş-ı niyyet-i şıdḳ u şafā-yı ḳalb ile şimdi
Cebīn-sāy olmaḡa ‘abd-i ḳadīm [ü] nātüvān geldi
- 25 Yeter Māhir uzatma zülfi canān gibi güftārı
Du‘āya başla āmīne gürūh-ı ḳudsiyān geldi
- 26 Nitekim āfitāb eyler sefer bu heft ecrāmı
Diye bāy ü gedā ol pādişāh-ı nükte-dān geldi
- 27 Nitekim şāh-ı ḥāver ‘arz ēde dīdār-ı pür-nürin²⁷⁹
Diye ‘ālem otaḡa ḥüsrev-i devr-i zamān geldi 1106 [1694-5]

²⁷⁷feyz ü luḥfundan: ceyš-i İslāmı, *MD*, 64.

²⁷⁸Nūḥ: nev’-i, *MD*, 64.

²⁷⁹Bu kaside dīvānın tenkitle metninde 30 beyittir.

Tārīḫ-i dīger-i Rüşdī Çelebi*Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün*

- 1 Bi-ḥamdillāh Ḥudā'nuñ luṭf-ı bī-ḥaddi zuhūr êtdi
Geçürdi tahta bir şāhib-ķırān-ı reşk-i Dārā'yı
- 2 Cülüsüñ pādişāhum 'āleme bir tāze rūḫ oldı
Ferāmüş eylediñ cümle ğam-ı māzī vü ferdāyı
- [33a] 3 'Aceb bir gūne daḫı devre āġāz eyledi devrān
Pür êtdi rāḫ-ı 'ıyş u 'işret ile cām-ı mināyı
- 4 Çıķardı zīr-i destārından āḫir müjdeler olsun
'Arūs-ı baḫt ey dil dāmen-i zūlf-i semen-sāyı
- 5 Zāmīr-i pākiñi āb-ı ḫayāta müştebihdür dērsem
Ṭutar gerd-i küdüret nūr-ı mir'at-i mücellāyı
- 6 Dü çeşm-i şāh-bāz-ı himmetiñ pervāza 'azm êtse
Alur bir demde zīr-i pençesine murġ-i 'anķāyı
- 7 O sultān ibni sultānın ğubār-ı ḫāk-i pāyiyle
Mükaḫḫal eyledik āḫir hele çeşm-i temennāyı
- 8 Seḫā-yı ṭab'-ı pākiñ tāb-ı şemşīr-i cihān-ġiriñ
Êder şermende rūḫ-ı Ḳahramān ü Ḥātem-i Ṭāy'ı

- 9 Şecā'atle mehābet müçtemi'dür zāt-ı pākiñde
Geçür ol tīg-ı ğamgamdan ser-ā-ser kavm-i 'İsā'yı
- 10 Ne mümkün Beç kralı gibi kāfir karşıña durmak
Hemān 'azm eyle şevketle çıkar dünyādan a'dāyı
- 11 Kazā şemşīr-i bürrānuña yazdı āyet-i Fetħi
Felek tabşurdu dest-i pākiñe hep hük-m-i dünyāyı
- 12 Şehā bu rezm [ü] bezmiñ Hayder-i Kerrārıdur zātuñ
Keser hep Zü'l-fiķār'ıñ in-şāallāh şür [u] ğavgāyı
- 13 Ğazā şemşīrini çal her taraf bir lāle-zār olsun
Döşe şahn-ı zemīne hūndan bir āl hārāyı
- 14 Akıt mānend-i Ceyhūn hūn-ı cānın düşmen-i dīniñ
Durup biñ şevķ ile kerrūbiyān etsün temāşāyı
- 15 Eyā ey nāşır-ı dīn-i mübīn ey şun'-ı Yezdānī
Müsellem zāt-ı pākiñe muhaşşal resm-i heycāyı
- [33b]** 16 'Adūnuñ tahtını teşhīre himmet eyle hūnkārım
Varup ol kendüsine arasun bir künc-i tenhāyı
- 17 Egerçi āteş-i ifsād-ı düşmen şu'le-hīz ammā
Vērir ol tīg-ı ser-tīziñ aña āb-ı tesellāyı

- 18 Mu'ın ü yāveriñ Bārī ola bu emr-i dīn içre
Senüñ ey pādişāh-ı baħr ü berr ey dürr-i yektāyī
- 19 Cihāna tāze bir āvāze şaldı şaħne-i 'adliñ
Du'acı eyledi saña kamu a'lā vü ednāyī
- 20 Umūr-ı devleti dīn-i mübīni étmege teslīm
Felek çoğdan arardı sen gibi bir şāh-ı a'lāyī
- 21 Olursa şimd'olur ħal müşkilātı devlet [ü] dīniñ
Görürse şimdidür ancak görür ol rüy-ı zībāyī
- 22 Şehenşāhā degil evşāf-ı zātıñ eylemek ħaddüm
Anuñçün fikr-i tārīħe düşürdüm cān-ı şeydāyī
- 23 Bir imdād isteyüp Rüşdī kuluñ yazdı bu tārīħi
Cülüsuñ şāhzāde cümle şādān kıldı dünyāyī
1106 [1694-5]

42

Kaşıde der-medħ-i Sultān Muştafā

- 1 Bedrün ve yāķütun **metā** zeynü'l-ceyyīdi
Li-ħükmi'l-hevā fı'l-ķalbi min zāke tecdīdi
- 2 Ceret mişle enhārin medāmi'i maķletī
'Alā-zehri ravzın müz tebeħħareti'l-gaydi

- 3   Hālīlī kāsemnā netāyice ba‘dehā
Fe-ḥazze‘r-raḳībū‘n-nevmi ḥazzī teshīdi
- 4   Ṭalāḳun yevme‘l-vaşli min leyleti‘n-nevmi
Fe-hel yuḥşinū‘t-tevrīḳı li-vefāti tesvīdi
- [34a] 5   Nehīnū nehānā fī sebili şabābeti
Etaḳta‘u ṭuruḳa‘n-nāsi hāzā illā mā līdi²⁸⁰
- 6   Lezā‘l-vedā elḳat fī f‘ūvādī ḥarāreti
Ḳalīlü cemī‘l-yemmi liverīmi tebrīdi
- 7   Li-sehbin behāi‘‘l-ḥūdi gāyeti fūşhati
Feleyse bi-miḳyāsi‘l-ḥaceri leke taḥdīdi
- 8   Naşībi minhā‘l-va‘di ve‘l-ḥalfü ḥalfehu
Keennī kemevni ḥuzużī mevā‘īdi
- 9   Ḥabībetünā lā taḥl‘ūfī va‘deke ittaḳī
‘Ala‘l-ḥalfi min sulṭāninā‘z-zemri tefnīdi
- 10   Hüve‘l-Muştafā ismen ve fī‘len vemā rāyī
Şebīhen lehü fī‘d-dehri nāsün ‘abādīdi²⁸¹

---

²⁸⁰1- Dolunay ve yakut ne zaman güzelin süsü oldu / Kalpteki aşkın hükmü bundan daha mı yeni oldu
2- Göz küremden kanlar nehirler misali aktı / Zarafet çiçek bahçesinde kaybolduğundan beri
3- Dostum biz sonuç ne olursa olsun yemin ettik / Uyku talihlinindir benim talihim uykusuzluktur
4- Uyku gecesinden buluşma gününe dek ayrılık / Efendinin vefatında yaprakların kararması güzel mi oldu
5- Kuvvetli sevgi yolunda engel olduğunuzu idrak ettik / İnsanların yolunu kesecek miyiz?

- 11 Hüve'l-muḥtevä küllü'l-meḥāsini yetemennā
İlā raḥṭi abāi' cemī'ihim şaydi
- 12 Yeḳülü'l-'adiyyi yevme'l-vügā li-cünūdihi
'Acībin yecürrü'l-lehzemü'l-leysi ve'seyyidi
- 13 Kavāimi beyzin mürhefātin li-keffihim
Ve ecfānühā yevmü'l-liḳāi' leḡādīdi
- 14 Yücevvilü bi-mülki'r-Rūmi nāṭüre ḥiremihi
Li-tesellümi men ḍarra' ş-siḡāli'l-'anākīdi
- 15 'İmādetü nazmi'l-mülki ḳad mā ḳad inḥanet
Velem testeḳim mā lem yekün minhu tesdīdi²⁸²
- 16 İz ālem yemhed emrü mülki reşādihi
Velem yekü fi zā'l-mülki emrün ve temhīdi
- 17 El-Barşabü bintü'l-keremi min Rūmi veşāhā
Metā şā'a minhu fi'l-memāliki tehdīdi

²⁸¹6- Gönlümdeki aşk ateşi hararetle parladı/Kabaran gönlümdeki ateşi söndürmek için deniz bile az geldi

7- Güzelin çöldeki parlıtısı son derece ferahlık verir/Seni ferahlatan çöldeki parlak bir taşla mukayese edilmez

8- Arka arkaya bana verilen sözler/Sanki benim talihim bana talihli verilen sayılar oldu

9- Sevgilim kork Allah'tan verdiği sözlerin dışına çıkma/Zira cesur ve zarif sultanımız üzerine yemin etmek doğru değildir

10- O yaptıklarıyla ve bıraktıklarıyla Mustafa'dır/Pek çok insan zaman içerisinde ona benzedi

²⁸²11- O her güzelliği kapsar ve güzellikler ondandır/Babalari dedeleri dâhil hepsi onun peşinden koşar

12- Savaş günü Adı askerlerine şöyle der /Efendi ve aslanın hırsızlara tahammül etmesine şaşarım

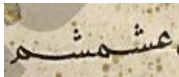
13- Bembeyaz ve narın ipeksi uyum/Buluşma gününde sevgilinin gerdanındadır

14- Rum mülkünün zirvesinde gezen Bekçi/Pek çok kişiyi ölmekten ve zarar almaktan kurtardı

15- Mülkü düzenleyen lider belki de saptı/Eğer orada bir muhafaza yoksa doğru yoldan ayrıldı

- [34b] 18 Ve hāfet ‘ıķāben minhu ke’sin beket vemā
Femā sale minhu zāke mā huve ķandīdi
- 19 Femā inteđā şımsımāmihi min ķarābihi
Kemāti’l-‘adiyyi min fartı ra‘bin reādīdi
- 20 Kemā erīhī erībi ‘Aşmeşm (?)²⁸³
Bi-aşseni ahlāķin bihi ihtaşsa tesvīdi²⁸⁴
- 21 Hālīķun lehu şadrü’l-hilāfeti manşiben
Li-zāke lehu yurcā min Allāhi te’bīdi
- 22 Yeķülü’l-verā min ķabli min hūli mā rāvā
Reeynā ‘azāben bi-ehlin fihi tehlīdi
- 23 Meķāletu eşnāfi’l-verā fi zemānihi
Vaşalnā ilā yevmin yümecciduhu ‘īdi
- 24 ‘Acībün tecāsereti’l-ferāizI li-medhīhi
Ve beynī ve beyne’n-nazmi medhān lehü bi-yedi

283

- 284 16- Eğer yöneticinin emri feraset içermezse/O mülkte ne güven kalır ne de hidayet
17- Rum ülkesine ulaşan cömertliğin kızı Barsab/Söylenti tehdit oldu bütün memleketlerde
18- Ağlayarak gözyaşlarıyla doldurmuş olduğu kâsenin bitmesinden korktu/Buna rağmen kâsedeki misk dolu gözyaşı akıp gitti
19- Keskin kılıcını ne zaman ki kınından çıkarttı/Yüreksiz düşman korkudan sanki canı çıktı
20- Yiğit, mert, kabiliyetli ve cömert Aşmeşm (?)/En güzel ahlāk onunla en özel güzellikler ondadır

- 25 Eyā muşlihü'd-dünyā lî'l-'uzri sâbitün
Leteşetteyet efkârî ğumūmi menākîdi²⁸⁵
- 26 Ve illā teġaddemeti'l-lebîdü belâgaten
Ve taġşüdünî min ehli nazmi ŗenâdîdi
- 27 İzâ câde sulţânün kerîmün bi-nazratin
Velem ye'ti min ğammin 'ale'l-fikri tebdîdi
- 28 Fe-enşedtü ŗi'ren ceyyiden fî medîhikum
Yeġûlü lîye'l-a'ŗâ bike ihtaşşe tecvîdi
- 29 Eţâle leke'l-lâhü'l-ġilâfetü bâġiyen
'Ale'l-arzî mâ dâmet 'aleyhâ mevâlîdi²⁸⁶ 1106 [1694-5]

---

²⁸⁵ 21- Hilafetin lideri olmak ona en layık mansıptır/Bundan dolayı Allah'tan onun hilafetinin ebedî olması temenni edilir

22- Kul anlatılan azabın korkunç olduğunu söyler ve ekler/Biz azap görüyoruz buna rağmen bize sonsuz azap var mı?

23- Onun dönemindeki tüm kulların sözü/Öyle bir güne kavuştuk ki bayram günü sultanı övdü

24- Ne acayıptır ki tanrı buyruġu onu methetmek için bize cesaret verdi/Benimle ve ŗiir arasında onu metheden bir güç vardır

25- Ey dünyayı ıslah eden, incitme kusurlu olanı kalıcı özür bendedir/Talihsiz kederli efkârıma dağıtması için bırak incitme

²⁸⁶25- Ey dünyayı ıslah eden, incitme kusurlu olanı kalıcı özür bendedir/Talihsiz kederli efkârıma dağıtması için bırak incitme

26- Lebid'e (Lebid b. Rebia) belîġ bir şekilde takdim ettim/İste bu yüzden cesur ŗairler nazım sahasında benim becerimi kıskandı

27- Sultan cömertçe hediyelere gark edince/Üzüntüden dolayı düşünce sahasında ayrılık olmadı

28- Sizi methederken iyi ŗiir inşad ettim/O kadar hisli bir medhiye ki insanlar dinleyince gözleri buġulandı

29- Allah senin halifelîġini baki ve uzun kılsın/Yeryüzünde yaşam olduġu sürece mülkün devam etsin

Tārīḥ-i dīger-i Emīr Ḥaḳīḳī

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- [35a] 1 Ḥayre maḳdem ey şeh-i şāhān-ı 'ālem merḥabā
Reh-berüñ Yāsın ü Ṭaha nāşiriñ 'avn-ı Ḥudā
- 2 Sen ki şems-i salṭanatsın 'āleme êtdiñ ṭulū'
Taḥt-ı 'ālī-baḥtı pür-nür êtdi iḳbālīñ şehā
- 3 Yād olup minberler üzre nām-ı pāküñ heybeti
Ḥāfız-ı baḥreyn ü berreyniñ zihī kehfü'l-verā
- 4 Kıl 'azīmet düşmenüñden almaḳ için intikām
Dest-gīriñ ḥāfızıñ Rabbü's-semavāti'l-'alā
- 5 Ṭu 'me-i şemşīr olup a'dā-yı dīniñ gerdini
Ḥūnı ḥāk-ālūd olup bulsun felātından fezā
- 6 Ser-nigün etsün riḳāb-ı küfri tīg-ı gamgamıñ
Bulmasun bir düşmenüñ şamsām-ı şārimden rehā
- 7 Düşmen üzre bāl ü per şal pençe-zen 'anḳā gibi
Gökde ḳudsīler dēsünler kim zihī Ḥayder-liḳā
- 8 Münhezim olsun ḳral-ı bed-fi 'āli Nemçe'niñ
Bulmasun bir müstaḳar ṭard [e]yle dūzaḥdan yaña

- 9 Erdel'i feth'et Budin'i eyle kâfirden hâlâş
Ġavşın ehl-i sidreden ola zahîriñ Zü'l-kuva
- 10 Şāyi' olsun 'adl ü dādın yedi iklīm ehline
Şark u ġarba başt olup fermān [ü] hükümün hüsrevā
- 11 Şevketiñ şermendesidür heft-kışver şehirleri
Çünki fahrın hizmet-i hāş-ı harīm-i kibriyā
- 12 Hālīkā Hayyā Kerīmā Kirdgārā Sermedā
Kıl icābet şādır olduğda Hākīkī'den du'ā
- 13 Ey Qadīm ü Qadīr ü Quddūs ü Dānā ey Selām
Ey Mecīd ü Hayy ü Qayyūm-ı 'ale'l-'arş istivā'
- [35b]** 14 Ey Müheymin ey Şamed zātın şifātın haqqı çün
Kenz-i 'ilmiñde be-haqq-ı sırr-ı Allāh ıştıfā
- 15 Şer'iñi te'yīd eden sultānı te'yīd eyle kim
Éderiz zıll-ı zaliliñde 'adūdan ilticā
- 16 Cūş édüp baħr-ı 'atā-yı pādīşāhı şöyle kim
Münsecim ola semā-yı hüsrevānīden 'atā
- 17 Sa'diñ ey hākān-ı a'zam rüşen etdi 'ālemi
Na't-i pākiñdür ber ü baħrı eden behcet-nümā

18 Cebhe-i pākiñde lem‘a  tdi bu t r hde
N r-ı İbrah m ey sırr-ı Mu ammed Mu tafa 

19 D rr-i yekt  nazm olıca  beh eti artar vel 
Na‘t-i p kiñle Şeref-y b oldu nazmım server 
1106 [1694-5]

44

T r h-i diğer-i Nev ‘i-z de  elebi

F ‘il t n F ‘il t n F ‘il t n F ‘il n

1 H md   Ő kr olsun H d ‘ya h l a  tdi  n ‘a 
V rdi zıllını H d  kim ‘ lemi  tdi ziy 

2 Hem Őalavatla sel m olsun Res l[ n]  line
Her g z da olalar ol p di aha reh-n m 

3 İstih re eylediler bah ını hem a fiy 
H yr ile f ti  g r ndi Ő h-ı Sult n Mu tafa 

4 Nu ret n v r y  il h  ol Mu ammed h k ı  n
H t be-i n mı o unsun g z  Sult n Mu tafa 

5 Ő kr  d p dedi Nev ‘i-z de lafzen t r hin
Biñ y z altıda c l s eyledi Sult n Mu tafa  1106 [1694-5]

Ḳaṣīde der-medḥ-i Sultān Muṣṭafā*Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilātün Fe 'ilün*

- [36a] 1 Ey ney-i ḥāme-i ḳudsī-nefes [ü] rāst-maḳām
Eyle bir nağme ki 'uṣṣāḳıñ ola kārı tamām
- 2 Sensin ol zemzeme-pervāz-ı bezimgāh-ı hüner
Sensin ol tāb-güdāzende-i cism-i ārām
- 3 Sensin ol ṣāḥ-ı gül-i gülbün-i gülzār-ı beyān
Sensin ol serv-i çemān-ı çemenistān-ı kelām
- 4 Sensin ol lüle' -i ser-çeşme-i yenbū-ı kemāl
Sensin ol fāyіз-i mīzāb-ı riyāz-ı ifhām
- 5 Sensin ol naḳş-ı nigārende-i ruḥsār-ı ṭarab
Sensin ol zīb-i kef-i māşıta-i ḥacle-i kām
- 6 Sensin ol ḥ^vāce-i bendergeh-i kālā-yı ferāḥ
Dem-be-dem vērmedesin dā'ire-i kāra nīzām
- 7 Heves-i seyr-i maḳāmāt-ı 'Irāḳ [u] 'Acem èt
Ṭutma zinhār muḥālif yolun ey evc-i maḳām
- 8 Zelzele şalmadasın milket-i Nişābūr'a
Sāḥa-i şafḥa-i ma'nāda sen etdükçe ḥırām

- 9 Eyleyüp kavlı-i hasenden yine bir nağme-i hûb
Büselik yüzlerin ét vech-i hüseyñide tamām
- 10 Hāk-i pāyiñ gözüme kuhl-ı Şıfāhān idügi
Ērdi çeşm-i dil-i bī-tāba şabādan peygām
- 11 Vādī-i Necd-i muḥabbetde dil-i pür-şürı
Eyle bir rāhatü'l-ervāḥ terennümle be-kām
- 12 Kavlı-i 'uşşākıla étdükçe 'amel gāh-be-gāh
Nağme-i dil-keşiñe ola niçe ḥ^vāce gulām
- 13 Halka-i meclis-i rindānı ḥişār ét ammā
Tā zafer bulmaya bir lu'b ile cünd-i ālām
- [36b] 14 Nağmeyi perde-birün étme 'arūs-ı kāma
O saña rüy-ı müberka'la olur āḥir rām
- 15 Gerçi bu kavlı-i dil-ārāda muḥayyersin sen
Līk pendüm budur ey şāhid-i āzāde-ḥırām
- 16 Sa'y édüp sen daḥı āheng-i ḥicāz étme misin
Ne turursun 'aceb ey ḥāme-i mu'ciz-erḳām
- 17 Cāy-gāhını tavāf étme misin ol zātıñ
Ki der-i 'izzetidür ehl-i dile cāy-ı merām

- 18 Niçün olmazsıñ ‘aceb güta-ğor-ı baħr-ı hüner
Niçün étmezsiñ ‘aceb bezl ile’ālī-i kelām
- 19 Hāk-i pāyine édüp hāme gibi rū-mālī
Niçün olmazsın ‘aceb dergeh-i vaşfinda gulām
- 20 Hāfız-ı genc-i şehenşāh Nezār Ağa kim
Dergeh-i ‘işmetine yād-ı kase eyler enām
- 21 Ne şehenşāh şehenşāh-ı cihān-ārā kim
Mesned-i ‘adle odur şimdi vèren revnağ-ı tām
- 22 Vaşfını hāme-i nāhīd-i sipihr-i ‘irfān
Levh-i ta’zīme bu elķāb ile eyler erķām
- 23 Şeh-i Kāvus-ğadem dāver-i Dārāb-ğaşem
Şāhib-i seyf ü kalem Hüsrev ü Cemşīd-ğulām
- 24 Genc-i iķlīm-i hüner dāver-i ferğunde-siyer²⁸⁷
Mihr-i gerdün-ı zafer-i şāh-ı süreyyā-a’lām
- 25 Güher-i kān-ı necābet dūr-i baħr-ı ‘azamet
Nūr-ı ħurşīd-i sa’adet gül-i bāğ-ı ikrām

---

²⁸⁷iķlīm-i: iķlīme, metin.

- 26 Nazar-ı 'atıfet[i] merhem-i mecrūḥ-dilān
Nıgeh-i pür-ğazabı zehre-der-i Rüstem ü Sām
- [37a] 27 Oldı gencīne-i şıdķ ile cihāda 'āzim
Kām-yāb eyleye nuşretle Ḥudā-yı 'allām
- 28 'Ālem-i ma'rifede rüşd-i necābetle 'alem
Mesned-i kāmiledede fehm ü kiyāsetle be-nām
- 29 Bu yeter rüşd-i şehenşāha güvāh-ı 'ādil
Ḥidmet-i ḥāşına kim etmiş anı istiḥdām
- 30 Maḥrem-i rāz-ı nihān mu'temed-i şāh-ı cihān
Revnaķ-ı devr [ü] zamān kıdve-i aşḥāb-ı kirām
- 31 Baḥr-ı 'irfānda yektā güher-i bī-mānend
Evc-i dānişde ziyā-baḥş-ı meh-i bedr-i tamām
- 32 Kef-i yem ayası āfāķa şehāb-ı raḥmet
Der-i Cem pāyesi yenbū' -ı maķāşıd-ı merām
- 33 Gevher-i devleti revnaķ-dih-i tāc-ı iķbāl
Kevkeb-i pür-şerefi ḥāl-i cemāl-i eyyām
- 34 Nuṭķ-ı nāz-güsteri enfās-ı nesīm-i iḥsān
Luṭf-ı pey-der-peyi emvāc-ı biḥār-ı in 'ām

- 35 Bezm-i rindâne eger nehyi olaydı sārī
Ser-nigūn olur idi sāğar-ı gerdūn gibi cām
- 36 Nāfeniñ şemme kadar ragbeti kıalmazdı eger
Nūkhet-i hūlkı ile eylese ta‘fir-i meşām
- 37 Dāverā dāver-i zī-şān-ı mūrūvvet-kārā
Ey der-i pūr-keremi menba‘-ı ser-çeşme-i kām
- 38 Ğarazum hazretüñe ‘arz-ı ‘ubūdiyyetdür
Dergehiñde baña kul olmadur aqşā-yı merām
- 39 Nūkte-i midhat-ı zātıñdaki taqşırāta
İ‘tizār eylerim ifrāt ile ey merd-i be-nām
- [37b] 40 Bu bahāneyle eder hazretiñe sultānım
Midhatiñde dil-i şūrīde kuşūrın i‘lām
- 41 Hāl-i ‘ālem hele pek müşkil olurdı billāh
‘Āciziñ ‘özri eger olmasa maqbūl-i kirām
- 42 Nice ‘özr etmeyen dergehiñde hāme gibi²⁸⁸
İki üç nesne benüm etdi elif kıaddümi lām

---

²⁸⁸Bu mısranın vezni bozuktur.

- 43 Teng-destī ile atsızlığı şöyle koyalım
Āh illā elem [ü] miḥnet [ü] ḳahr-ı ḥuddām
- 44 Yemek içmek uyumak bunlara ‘ādet olmuş
Rūz [u] ṣeb pīṣeleri ḥ^vāb u ṭa‘ām²⁸⁹
- 45 Böyle bir ṭāi’ fe-i bü’l-‘acebe dense sezā
Pehn-mer‘ā-yı ṣikem-perverīde ke’l-en‘ām
- 46 Gündüz aḥṣāma degin künc-i baṭāletde muḳīm
Géceler ṣubḥa degin ḡarḳa-i deryā-yı menām
- 47 Uyḥu ṣaṣḳınlığı ile ata olduḳda süvār
Tersine binüp éderler dümüni elde licām
- 48 Böyle bir ḳavm-i ṣikem-perver-i bed-aḥlāḳıñ
Neye müncer olur aḥvālleri yevm-i ṣıyām
- 49 Olmamış yüzleri hīç āb-ı vużū’ dan tāze
Atmamış hīçbiri ‘ömrinde namāza aḳdām
- 50 Her biri mürde-i ṣad-sāle gibi zīr ü zeber
Éylemez ḡūṣına ger ṣavt-ı ezān érse ḳıyām

---

²⁸⁹Bu mısranın vezni bozuktur.

51 Kıbleye olmamış aṣlā müteveccih birisi
Ne kıyām ü [ne] ku'ūd [u] ne sücūd u ne selām

52 Gūyiyā her biri bir seng-i mezār-ı kefere
Eylemezler hareket dursa eger rüz-ı kıyām

[38a] 53 Biri bir türk ki tecvīd ile eyler kelimāt
Her sözünde niçe biñ kaḳkale var yā idgām

54 Biri bir mücrim-i bed-ḥulḳ u bed-āyin-i cihān
Seyyiātını yazarken melek eyler düş-nām

55 Öyle nā-puḥte ki duzaḥde yansa biñ yıl
Cümle a'zāsı vücūdında ḳalurdı yine ḥām

56 Birisi Arnavud ammā cigerim êtdi kebāb
Bir mu'ānid ki aña reṣḳ êder iblis tamām

57 Birisi Ermenīden dönme Yahūdī-meṣreb
Bulamaz kimse nihādında ṣi'ār-ı İslām

58 Biri bir kāfir-i bī-dīn-i Urus-ı menḥūs
Nāmını daḥı su'al eyleseler dēr nez-nām (?)²⁹⁰

- 59 Yine bir pāre olurdu mütesellī ādem
İ' tirāf eyleseler cürmüne olup ilzām
- 60 Dilerim hāzret-i Hāğdan ki bu nev'e hādemiñ
Lāşesiyle éde Hāğ bir niçe kelbi iṭ'ām
- 61 Yüki kendüm éderüm bār-keşāne taḥmīl
Kimse kırmaz gelicek menzil-ārāma hıyām
- 62 Bir iki bār-keşim étdiler āḥir zāyi'
Cümle eşvābum ile kıaldı faķaṭ bir iḥrām
- 63 Her gēce nevbeti ben beklerim āḥir nēdeyim
Şimdi tā şubḥa degin uyḥu baña oldu ḥarām
- 64 Böyle bir derde giriftār olan erbāb-ı sūḥan
Ne ṭabī'atle éder nazm-ı laṭīfe iḳdām
- 65 Étse de ma'ni-yi rengine muvaffaķ olamaz
Ṭab'ına her ne kıadar eylese zūr u ibrām
- [38b] 66 Meger āyīne-i idrākiñe luṭf-ı Hāğdan
Pertev-endāz ola ḥūrşīd-i sipihr-i ilhām
- 67 Der-i şekvāyı küşād eyleme be-dürüstī
Söz tamām oldu yeter buldı kıaşīde encām

- 68 Tā ki memdūhunuñ evşāfina her bir vāşıf
Eyleye zīb-i benānın kalem-i müşkīn-fām
- 69 ‘Ömr ü iqbālīñi efzūn ede Hāḡ ‘azze ve cel
Vaşfiñ aşhāb-ı beyān eyleye tā rüz-ı kıyām
1107 [1695-6]

46

Tārīḡ-i dīger-i Aḡmed Çelebi

Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilātün Fā ‘ilün

- 1 Zıll-ı Hāḡ fazl-ı Hūdādur pertev-i nūr-ı hüdā
‘Āleme vèrdi ziyā ol mihr-i raḡşān-ı verā
- 2 Nesl-i pāk-i āl-i ‘Osmān server-i şāhān-ı dehr
Pādişāh-ı baḡr u ber *mā cā`e illā Muştafā*
- 3 Geldi ol şāh-ı velāyet Muştafā devrānıdur
Baş komuşdur din eri yolına cān eyler fedā
- 4 Tāc u ḡil‘at hem ḡilāfet emrini faḡr-ı Resūl
Vèrdügin ru‘yāda görmüşdür gören rāvī revā
- 5 ḡamdulillāh bu deme èrdik dil ü nā-şād ile
Şenlik ètsün cümle ‘ālem Yeşrib ü Ümmü’l-Ḳurā
- 6 Aḡmedā eyle du‘ā āmīn diyen olsun emīn
ḡül-i ‘ömr ile mu‘ammer ola ol kān-ı seḡā

- 7 Dāi' mā tevfiḳ-i Hıaḳ kārında hem ola refiḳ
Fırşat u nuşret sa'ādet ēde her demde vefā
- 8 Yā ilāhī tā kıyāmet tahtını te'bīd kııl
Ehl-i İslām ile ḳadrin eyle 'ulyā' dan 'alā
- [39a] 9 Yaz cülüs-ı meymenet-maḳrūnunuñ tārīhini
Geçdi raḥm u luḫf ile evrenge Sultān Muştafā
- 10 Tahtıña geçdiñ şehā tīḡıñla vērđiñ pür-şeref
Çıḳdı şan baḥr-ı Necef'ten Zü'l-fiḳār-ı Murteżā
- 11 Tīḡ-ı ḳahriñla musahḫar oldu donanma-yı Saḳız²⁹¹
Düşdi a' dā derde dēr yā veyletā yā veyletā
- 12 Eydi-i a' dādan āzād eyledi bī-ḫad esīr
Zıkr-i ḫayriñ nūr-ı zāhir tā ilā 'arşü'l-'alā
- 13 Baḥre girdi kılıcıñ iṫfā ne mümkün āteşi
Şusamış ḳana belī tā yoḡ ola ehl-i ḡavā
- 14 Teşne tīḡıñ ḳan iḳer ammā ḫarāret 'arz ēder
Bir şihāb-ı sākıp-ı āteş pāredür berḳ-ı duḫā

---

²⁹¹Bu mısranın vezni bozuktur.

- 15 Rāh-ı Hāḡda her neye ‘azm-i hümāyūn eyleseñ
Hāḡ mu ‘īniñ dā’imā yāver Resūl-i müctebā
- 16 Mihr ü meh tā devr ü tenvīr eyleye bu ‘ālemi
Şu‘le-i şemşīriñ olsun kāfire nār-ı lazā
- 17 Tīḡ ile yazmış ‘uḡarid hūn ile tāriḡini 1107 [1695-6]
Kılıc ile ḡan aḡıdur cengde Sultān Muşafā

47

Tāriḡ-i Ḳal‘a-i Lipova be-dest-i Ġazī Sultān Muşafā²⁹²

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

- 1 Hāzret-i şāhenşeh-i devrān Sultān Muşafā
Oldur el-ḡaḡ āb-ı rüy-ı şāhid-i rüy-ı ġazā
- 2 Dilerem Ḥallāḡ-ı bī-ḡūn u ḡerādan rüz u şeb
Nāmdar-ı heft iḡlīm ola tā rüz-ı cezā
- 3 Saḡız’ı taḡlīş eḡdi ḡılduḡı gibi cülūs
Maḡdemiyle dārū’l-emn [oldı] o ḡışn-ı bī-bahā
- [39b] 4 Ba‘dehu bi’z-zāt eḡdikde ‘azīm-i sefer hemīn
Olıcāḡ Lipova bir sātde İslam’a sezā
- 5 Dēdi ‘Adlī ḡal‘anuñ ḡapudan tāriḡini
Lipova’yı sātinde aldı Sultān Muşafā 1107 [1695-6]

²⁹²Manzume, Adlī’nin divanında yer almamaktadır.

Tārīḫ-i İbrāhīm Ağa der-Ḥāne-i Ḥāşşa*Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

- 1 Ḥamdulillāh bir mübārek sā'at-i ferḥunde-fāl
Fethini êtdi müyesser luṭf-ı 'avniyle Ḥudā
- 2 Şīr-i nerler her ṭarafdan ḥamle êtdikde hemīn
Lerze êtdi heybetinden cümle-i arz [u] semā
- 3 Kimisi ġāzī oluban kimisi oldı şehīd
Mesken-i me'vāsı oldı bāġ-ı firdevsde şehā
- 4 Böyle bir feth-i celīli devr-i ādemden beri
Görmemiş işitmemişdür hīçbir çeşm-i bīnā
- 5 Pādişāhā Ḥaḫ tebārek 'ömriñi efzūn êdüp
Ḥızrveş İlyās hem tā maṭla'-ı rüz-ı cezā
- 6 Zū'l-celālā bāb-ı elṭāfiñ 'amīm êt kim bugün
Rāḫat ola devletinde ümmetān-ı müctebā
- 7 Eymen-i evḫātde fethin himmet êtdikde velī
Yek nefesde Lipova'yı aldı Sultān Muştafā
1107 [1695-6]

Tārīḫ-i Nedīm Muştafā Aġa der-Ḥāne-i Ḥāşşa*Mefā 'ilün Mefā 'ilün Fe 'ülün*

- 1 Şehenşāh-ı cihān sultān-ı devrān
Semiyy-i fahr-ı 'ālem Muştafā Ḥān
- 2 Sa'ādetle cülūs étdikde tahta
Cezā'ir'den Saķız feth oldu der-ān
- [40a] 3 'Adūdan intiķāma şarf-ı himmet
Édüp kıldı sefer ol zıll-ı Yezdān
- 4 Beligrad'dan Tuna Nehr[in] geçince
Temeşvār éllerin tā kıldı seyrān
- 5 Velī Bofça palanķası öñünde
Be-her yıl 'asker olurmuş perīşān
- 6 Anuñ da fethini emr eyledükde
Yıķuben kıldılar ḥāk ile yeksān
- 7 İçinde cem' olan küffārdan hīç
Biri bile ḥalāş édemedi cān
- 8 Metānetde Lipova Kālāsı'na
Meger Niş ü Beligrad ola aķrān

- 9 Gelince şāh-ı ‘ālem ol araya
Karīb olmuşdı vaqt-i ‘aşr ol ān
- 10 Görince gāziler şāh-ı cihānı
Fedā kılp ten ü cānın hezārān
- 11 Yürüyiş kıldılar çün kal‘asına
Varoş’ın eylediler zabt der-ān
- 12 Küşāde olduğı dem bāb-ı ihsān
Tamāmen fetḥini Ḥaḳ kıldı āsān
- 13 Netīce bir buçuḳ sā‘at içinde
Bu fetḥi eyledi Fettāḥ ihsān
- 14 Demürden kal‘a da olsa eridür
Hücüm-ı gāziyān-ı ceng-cüyān
- 15 Kılıcdan geçdi luḫf-ı İzed ile
Hezārān kāfir-i bī-dīn ü imān
- [40b] 16 Otāğ-ı zer-nitāḳıñ pīşgāhı
Pür oldı kelleden aḳdı kızıl kan
- 17 Yapıldı küştelerden püşteler çok
Ki görenler olurlar mest [ü] ḥayrān

- 18 Bunuñ şükri ni çok kılmak gerekdür
Ki mişlin görmemiş pîr ü civânân
- 19 Bi-ḥamdillāh zamān-ı şevketinde
Bu luṭfa mazhar oldu ehl-i imān
- 20 İlahî zāt-ı Bîçun’uñ ḥaḳıyçün
Muzaffer eyle şāhenşāhı her ān
- 21 ‘Adū-yı dīni mağlūb eyle dā’im
Bi-ḥürme Ḥazret-i Sulṭān-ı ‘Adnān
- 22 Hirās-ı tîğ-ı ḳahrından ‘adūsı
Cibāl ü vādiye ola gürizān
- 23 Du ‘āmuz budurur Ḥaḳdan Nedīmā
Ṭabur’ı da ède maḳhūr Sübhān
- 24 Ḥudānuñ luṭfi izhār olduğı dem
Dèdi tārîḥ-i fetḥin bir süḥandān
- 25 Mu‘īn-i vāḥid ile yüz yedide
Lipova fetḥ-i zāhirdür nümāyān
Ḥāne-i ḥāşda Nedīm Muştafā bende-i ahḳarları Lipova fetḥinde
söyledügidür.
1106 [1694-5]

Tārīḥ-i Üskidārī Aḥmed Ağa Hāne-i Hāşşa

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- [41a] 1 Kalkdı Belgradan şāh-ı nāmdār²⁹³
 'Ubūr êtdi cısr-i 'azîmi pür-süvār
- 2 Orça ile Pençova menziline
 Mekş edüp andan öte 'alîpîñār
- 3 Tente cisrinden daḥı ordu yeri
 Bir gün ārām oldı andan Tamşevār
- 4 İki gün ārām ile 'azm eyledi
 Menzil-i Şārāt'a eyledi güzār
- 5 Kaçan êrdi Nehr-i Mureş menzile²⁹⁴
 Dêdi 'askerine Lipova'ya var
- 6 Êrdügi demde hemân ol mevzi'e
 Bir buçuk sā'atde fetḥ oldı ḥişār
- 7 Yürüdi diller ile hem kelleler
 Katline emr eyledi ol şehriyār

²⁹³Bu beytin vezni bozuktur.²⁹⁴menzile: menziline, metin.

- 8 Ser-fürü édüp dahı hıdmet için
Geldi hân ile ma'an haylî Tatar
- 9 al'ayı emri ile yeksân için
Evlerini hânlarını yakdı nâr
- 10 İltifât étmedi māl ü menâle²⁹⁵
Hemân meyli helâk ü aşd-ı küffâr²⁹⁶
- 11 Dilerim Bârîhudâ'dan rûz u şeb
Ola 'izz ü salţanatda pâyidâr
- 12 Hem ğanîmet hem firâvân-ı nevâl
Hâzret-i Hâk luţfinı kıldı izhâr²⁹⁷
- 1107 [1695-6]

51

Târîh-i Dervîş Aĥmed Aĥa Hâne-i Hâşşa

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- [41b] 1 Pâdişâh-ı pür-dil-i kişver-güşâ
Hâzret-i Sultân-ı a'zam Muştafâ
- 2 Ol Nerîmân-şadmet ü Cem-salţanat
Eyledükde şıdk ile 'azm-i ğazâ

²⁹⁵menâl: melâl, metin.

²⁹⁶Vezin farklıdır.

²⁹⁷Bu mısranın vezni bozuktur.

- 3 Devletiyle varup Lipova'ya²⁹⁸
Sāyebānın kırdı tūb altına tā
- 4 Bī-terāhī kol[1] metris almadan
Yētmeden hem tūblar dağı huşūşā²⁹⁹
- 5 Çağrışup Allāhu Ekber gāzīler
Yüridiler açıkdan bī-mehābā³⁰⁰
- 6 Bir tarafı erişdi tā kal'aya³⁰¹
Bir tarafıñ yog idi 'alemi aşlā
- 7 Öyle şemşīr urdılar küffāra kim
Cümle *hassente* dēdi arz [u] semā
- 8 Zabı olundı burc [u] bārūsı kamu
Bir buçuq sā'at olup ceng [ü] vegā
- 9 Seyr edüp taḥsīn ile hep dēdiler
Böyle bir ceng olmadı şeyḥ ü fetā
- 10 Vaşfına diller kamu 'āciz kılup
Her ne deñlü 'aql erişmezse añā

---

²⁹⁸varup: varınca, metin.

²⁹⁹Bu mısranın vezni bozuktur.

³⁰⁰Bu mısranın vezni bozuktur.

³⁰¹Bu beytin vezni bozuktur.

- 11 Fazl-ı 'aql ile dödüm tārīh için
'Avn-i Hākla feth olundı Lipova
1107 [1695-6]

52

Tārīh-i Dervīş Ahmed Ağa Hāne-i Hāşşa

Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün

- [42a] 1 Merhabā ey pādişāh-ı şaf-der-i kişver-güşā
Bir ğazā ètdiñ ki hürrem oldı rüh-ı Muştafā
- 2 Bir kılc urduñ ki ceş-i düşmene bī-iştibāh
Aşılur tīg[iñ] senüñ ber-řārem-i 'arş-ı 'alā
- 3 Bir ğazā ètdiñ ki tā küngüre-i 'arşdan dağı
Çağrışup *hassente* dèrler cümle sükkān-ı semā
- 4 Niçe taşsīn ètmesün şemşīriñe 'ālem senüñ
Yoğsa řākat mi getürdi hamlesine Lipova
- 5 Çekmeden dağı niyāmından anı řākat degil
Hırmen-i cirmin şavurdı göklere bād-ı fenā
- 6 Yèrlere yeksān èdüp geçdiñ Luğoş Kal'asın[ı]
Çignedüp geçdiñ hidiv[ā] baqmadiñ aşla aña
- 7 Èrişüp Vetran lā'iniñ şaburına şırveş
Zür-ı bāzuñla düşürüp her birin şağdan şağa

- 8 Ol kadar nār-ı mehābet düşdi kim dillerine
Tā Şebeş Kāl'asına te'sīr edüp şāhenşehā
- 9 Başları kaydına düşüp cān ile anlar dağı
Öyle kaçdılar nişānın görmedi bād-ı şabā
- 10 Bırağup māl [ü] menālin hem huşūşā tūbların³⁰²
Kim deger her birisi bir kāl'a-i gevher-ḥaşā
- 11 Çün bu tūbları alup İslām'a teslīm eylediñ
Añlursıñ pādişāhum ḥaşre dek Ḥayderāsā
- 12 Ḥaḳḳa şükr olsun ne luṭf-ı a'zam oldı kim Luğoş
Yalñız oldı silaḥdārıñla fetḥ-i bī-vegā
- 13 Āferīn ey tācdār-ı pür-dil-i şāhib-ķırān
Āferīn ey şehsüvār-ı 'arşa-i rüz-ı gāzā
- [42b]** 14 Bir maḥallinde gāzā étidiñ ki Rabbü'l-'ālemīn
Her biriniñ yerine biñ ecr éde rüz-ı cezā
- 15 'Arşa-i heycāda kāfir fırsat [ü] ruḥşat bulup
Başladıydı ḥaylice cevłāna bī-şerm ü ḥayā

---

³⁰²meñāl: melāl, metin.

- 16 Āteş-i fitne o deñli olmuş idi müştā'il
Az alupdur yakayazdı 'ālem[i] ařākasā
- 17 Hele şad şükr ü sipās olsun ki Rabbü'l-'ālemīn
Ėyledi zāt-ı řerīfīn 'āleme maħz-ı 'atā
- 18 Zāt-ı pākūn maħz-ı raħmet idügin ey zıll-ı Ėaķ
Rüz-ı rüşenden daħı oldu bugün rüşen baña
- 19 Başlayım ġayri du'a-yı ayriñe Dervīř kim
ırķa-i peygāmbere sürüp yüzüm řubħ u mesā'
- 20 Dilerem ey pādiřāh-ı dīn-perver kim senüñ
Öyle heybet vėre kim řemřiriñe Bārīħudā
- 21 ande Ėylerseñ 'azīmet iřidüp dūřmenleriñ
Tārumār olup diyeler geldi Sultān Muřtafā
Ėāne-i aşda Dervīř Aħmed bende-i aħkarları sultān ibni Sultān Ėāzī
Muřtafā Ėān ibni Sultān Ėāzī Mehemmed Ėān Tabur'ı feth Ėyledügi
eřnāsında eş'arı söyledügin beyān eylemişdür. 1107 [1695-6]

53

Tārīħ-i şa'bān Efendi el-müderriş

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- [43a] 1 udretin izħār Ėdüp ol pādiřāh-ı lā-yezāl
ıldı mü'min ullarını luşfi ile şad ü kām

- 2   Êtdi ihsân 'âleme bir şehriyâr-ı kâmkâr
Bula tâ kim milk ü millet devr-i 'adlinde nizâm
- 3   Sâye-i Hâk Gâzî Sultân Muştafâ Hân kim felek
Görmemişdür böyle şâhenşeh-i vâlâ-mağâm
- 4   Âl-i 'Osmân'ın budur şâhib-ı kırân-ı şaf-deri
Oldı meb'ûs mi'e-i ihdâ 'aşerde ol hümâm
- 5   Mehdî-yi devr-i zamân dèrlerse şânına sezâ
Kim göründi devr-i 'adlinde cihânda intizâm
- 6   Pâdişâh-ı 'âlim ü 'âmil ki haqqâ yaraşur
Hâfız-ı dîn hem emîrû'l-mü'minîn dènmek benâm
- 7   Kahramân-ı dîn ü devletdür ki cidd ü sa'y ile
Almağa şarf êtdi mağdûrın 'adûdan intikâm
- 8   Eyleyince taht-ı nuşret-baht-ı İslâm'a cülûs
Êtdi dâmen der-meyân râh-ı gazâda bi't-tamâm
- 9   Tab'-ı pâkiñe êrüp ilhâm-ı Rabbânî meger
Êyledi semt-i Temeşvâr'a sa'âdetle kıyâm
- 10   Ol tarafda bulunan hışn-ı haşîni feth êdüp
Vèrdi taburına bi'l-külliyè kahr u inhizâm

- 11 Hıa te‘ālā nuşretiyle ‘ömrin efzün eyleye
Vere her bār milket-i a‘dā-yı dīne inhidām
- 12 Luţf-ı feyyāz-ı haķıķiden budur ümmidümüz
Ède ecdādı gibi emr-i ğazāda ihtimām
- 13 Kā‘ide ‘ilm-i edebde nisbet-i feth ü zafer
Her sipeh-salara tecvīz ile oldu irtisām
- [43b]** 14 Bu ğazāda cidd ü cehd-i şehriyār-ı a‘zamı
Yād edenler semt-i taķķıķe eder sevķ-i licām
- 15 Kendüler zāt-ı hümāyūnına nisbet eyleyüp
Dëseler tārīhe de ensebdür oldu bu ğazām 1107 [1695-6]
- 16 Niçe dem dem-beste ğalmışken Şifāyī ğulları
Müjde-i feth ü zafer feyz etmegin rûh-ı kelām
- 17 Ķatmayup ma‘nāya a‘dāyı dedüm tārīhini
Aldı Sultān Muştafā a‘dā-yı dīnden intikām 1107 [1695-6]

54

Tārīh-i dīger-i ‘Adli der-medh-i Sultān

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Sikender-lehce Sultān Muştafā-i kār-fermā kim
Ezelde tā ser-i mes‘üdü ‘arş-ı rif‘ate erdi

- 2 Sa'âdetle teveccüh eyledi vādī-i peykāra³⁰³
O dem kim destine Hâk tîġ-ı hūn-rîz-i ġazā vèrdi
- 3 Hücūm êdüp hemān Nemçe melā'ininiñ üstüne
Bi-'avn-ı hâzret-i Hâk at sürüp taburına girdi
- 4 Dêr iken bu ġazāya niçün āyā söylemez târîh
Muşanna' ba'zı târîh evvel ol bî-çâre hūd dêrdi 1107 [1695-6]
- 5 'Adūnuñ inhizāmın şordum 'Adlî dèdi târîhin
Belî sırr-ı Muḥammed Nemçe taburın bozup kırdı

55

Târîh der-medḥ-i Ġazî Sulṭān Muştafâ

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1 Ol Hūdâ'ya şad hezâr ḥamd ü şenâ
Vèrdi nuşret müstecâb oldı du'â
- 2 Hem Resūline taḥiyyât ü selam
Ëyledi şer'ini bize reh-nümâ
- [44a] 3 Rehberi ol pâdişâh-ı 'âlemiñ
Bâ-Resūl-i çar-[yâr-ı] bâ-şafâ
- 4 Düşmeninden êtdi aḥz-ı intikâm
'Avdetinden oldı 'âlem pür-ziyâ

³⁰³ vādī: vâde, metin.

- 5 Vaşfa gelmez medh[i] ancak Hâk ‘alîm
Hâyder-i Kerrâr gibi êtdi ğazâ
- 6 Zaḥm-ı seyf urdı ‘adūnuñ cānına
Cür’eti mişl-i ‘alīyyü’l-murtezâ³⁰⁴
- 7 Ol ğazâ -yı a‘zamîñ târîḥini
Müntakim dem geldi Sultân Muştafâ 1107 [1695-6]

56

Târîḥ der-şenâ’-yı Ğâzî Muştafâ Hân

Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilâtün Fâ ‘ilün

- 1 Hıfz êde yavuz nazardan pâdişâhı Zü’l-celâl
Hüsnini kıldum temâşâ hûb-rüy mümtâz-cemâl
- 2 Hâk ḥaḫâlardan emîn êde vücūd-ı pâkini
Taḥt-ı ‘Oşmânîde mevlâ eyleye pîr ü kemal
- 3 Niyyet-i ḥâliş ile çün eyledi ‘azm-i cihād
Feth-i nuşretler naşîb êtdi Cenâb-ı Lâ-yezâl
- 4 Böyle bir ceng olmamışdur devr-i âdemden berü
Luḫf-ı Hâk feyyâz-ı muḫlaḫ oldı a‘dâ pâyimâl
- 5 Hûn-ı a‘dâdan ser-a-pâ lâle renk oldı zemîn
Bî-kıyâsdur kırılan kâfir melâ‘în bed-fi ‘âl

---

³⁰⁴cür’et: cür’at, metin.

- 6 Şahn-ı şahrānuñ meyānı küştelerden oldu pür
Kelleler ise zemīnde gūyiyā bustān mişāl
- 7 Her tarafda ser-nigūn oldu kamu a‘dā-yı dīn
Gūş édince şabkasın urdı yere yedi kırāl
- [44b] 8 Ol kadar kırıldı küffār bī-hisāb u bī-‘aded
Belki dünyā turalı olmadı bu ħarb [ü] kıtāl
- 9 Ĥaĥ te‘ālā şehriyārīñ ‘ömrini kıla füzūn
Dīn-i İslām’a şeref vèrdi cedīden işbu ħāl
- 10 Şıdĥ-ı pākī ĥürmetine pādişāh-ı ‘ālemiñ³⁰⁵
Mu‘īn oldu bī-gümān ol Ĥazret-i celle celāl
- 11 Ĥamza-meşreb tārūmār étdi gürūhın kāfiriñ
Serverāne gerdi gögsün gūyiyā Rüstem-i Zāl
- 12 Şāyi‘ oldu Şām’a şarka bu cihād-ı ekberi
Şāhneşāhı bahş éde dīn-i mübīne bī-zevāl
- 13 Dīn-i İslām’ıñ mücerred aldı intiĥāmını
Bu maĥalde étdi imdād ol Ĥudā-yı müte‘āl

---

³⁰⁵ĥürmetine: ĥaremine, metin.

- 14 Bu fütühât ile Sultân Muştafâ Hân sâhiniñ
Bî-iştibâh ‘arşa aşdurdı tîğın Hâk te‘âl³⁰⁶
- 15 Rub‘-ı meskûn içre meşhûr oldı ‘adl [ü] dâd ile
Şemsveş taldı cihâna nâm [u] şâni mâlamâl
- 16 İn-şâ‘ allâh bundan soñra karşı duramaz ‘adû³⁰⁷
Çok zamândur kâfiriñ başına gelmedi bu hâl
- 17 Rûz [u] şâmda ‘ıyş u ‘işretle geçe her sâ‘atı
Kõnmaya bir zerrece mirât-i kâlbine melâl
- 18 Bâd-ı gam tókunmaya ol dâmen-i pâkine hîç
Cânib-i a‘dadan aşlâ olmaya bir kıl ü kâl
- 19 Devletinde kimseden bir kimseye cevri olmaya
Nâs-ı ‘âlem devr-i ‘adlinde ola âsûde hâl
- 20 Gâfletî bende kâdîmi bende ibni bendedür
Hidmet ê[t]miş dîn [ü] devlet bâbına sittîn sâl
- [45a] 21 Tâkati bî-tâk olmuştur felekden bî-meded
Dermend bî-çâredür bîkes fakîr [ü] bî-mecâl

---

³⁰⁶Bu mısranın vezni bozuktur.

³⁰⁷Bu mısranın vezni bozuktur.

- 22 Bir ğarīb dūşkin uluñdur dilegi bir pāre nān
Pādişāhum merħamet ıl ħayr du‘āsını al
- 23 Ka‘be-i ‘ulyāya yetmiş def‘a varmışca şevāb
Bī-gümān nā‘il olursız ħāşıl olursa me‘āl
1107 [1695-6]

57

aşıde der-şenā‘-yı Ğāzī Muştafā Ğān

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün Mefā‘ilün

- 1 Çıķan nūr-ı Muħammed‘dür ziyā-baħş etdi devrānı
Şükür minnet Ğudā‘ya seyr edüp ol māhitābānı
- 2 Nücüm-ı müşterīde sa‘d burucunda cülūs etdi
Ola bu dehrde dā‘im muķīm-i taht-ı sulţānī
- 3 Melekler revzen açdı āsumānda seyrin etmege³⁰⁸
Ki sulţān ibni sulţan ibni Meħmed Muştafā Ğān‘ı
- 4 udümünden şafā-baħş [u] sürür erdi Sitanbul‘a
Münevver eyledi şehri tamāmī rüy-ı raħşānı
- 5 Mübārek-bāda geldi māh da rūze felek üzere
Bütün dünyāya aydınlık vèrüp ol māh-ı şükranī

---

³⁰⁸seyrin: seyrān, metin.

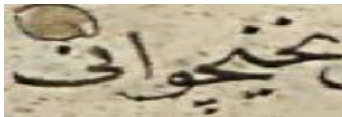
- 6 Ğazā-yı ekberiñ olsun mübārek ey şeh-i şāhān
Semend-i himmetiñ meydān-ı rezmiñ oldı cevlanı
- 7 Sen ol pādişeh-i rūy-ı zemīnsin darb-ı evvelde
Tamāmī hıttā-i küfre yitürdin vehm-i kahrānı
- 8 Ser [ü] cān ile ‘azm êtdiñ reh-i dīn-i mübīn üzre
Zihī encüm-sipāhī pādişāh-ı āl-i ‘Osmānī
- 9 Bekir-rāy [u] ‘Ömer-tedbīr hayāda Hāzret-i ‘Osmān
‘Alīveş kātīl-i müşrik çeker şemşīr-i bürrānı
- [45b]** 10 Süleymān-salṭanat Dārāb-ḥaşmet ‘adl-i Nūşīrvān
Ğazanfer-şavlet ü şevketlü dergāhında derbānı
- 11 Bu āyīn ü bu zīynetler bu cem‘iyyet bu revnaqlar
Saña mensūbdur Hāḫ’dan bu dergāh-ı Süleymānī
- 12 Nola ger cümle-i ‘ālem ola taht-ı hükūmunda
Niçe yüz biñ Nerīmānlar derinde bende-fermānı
- 13 Maḥall-i rezmde pūlād-ı bāzu gelse āhen-ten
Doḫunsa kūhı nerm eyler şu ‘ā’-ı tīg-ı yelmānı³⁰⁹

---

³⁰⁹kūhı: gerd, metin.

- 14 Eyā püşt ü penāh-ı dīn ü devlet Muştafā Sultān
‘Adū şemşīr-i kahrıñdan içerler şerbet-i fānī
- 15 Kazālardan belālardan ilāhī sen emīn eyle
Be-ħaķķ-ı āl [ü] aşhāb-ı Muħammed Muştafā Hān’ı
- 16 Anuñ çeşm-i cihān-bīni nıgehbān oldı dünyāya
Ĝam [u] āsīb-i dünyādan ilāhī ol nıgehbānı
- 17 Başımda tāc [u] efserdür baña bir gūşe-i çeşmi
Gözümde gerd-i rāhıdur baña kuhl-ı Şıfāhānī
- 18 Tūrāb-ı pāyimāli bir nazarda kīmyā eyler
Ĥaķīre nīm-çeşm étse olur altun kalemđanı
- 19 Ol ‘ālī kadr [ü] himmetdür ‘aceb mi feyz-yāb olsa
Érişse ĝarbdan şarķa sehā [vü] baħş ü iħsānı
- 20 Zamān-ı devr-i ‘adlinde kemīne bir du‘ā-gūdur
Muķīm-i ĥāk-i ĝurbetdür Nezīrā ey (?)³¹⁰
1107 [1695-6]

Der-medh-i Ğāzī Sultān Muşţafā Hān³¹¹*Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

- [46a] 1 Bilā-resm yek kalemdeñ hūsn-i haţţıñ seyr eden
Nazar ehli dest açup der ilāhī şahibin şād et
- 2 Dā'imā manşūr muzaffer eyle a'dā üstüne
Hem eyyām-ı devletinde muzlimiñ dādını dād et
- 3 Musahhar eyleyüp 'ālemi hep emrine Kāf'dañ [Kāf'a]
Sāyesinde hem hāne-i şer'atini ābād et
- 4 Hāk-i pāyinde ser-i aġyārı etsün pāy-māl
Mülkiñi İslām'a naşīb et cismlerin ber-bād et
- 5 Hūsn[i] şemsine zevāli vërme Yā Rabbi müdām
Ol Hābībün hürmetiyçün şāhumu dil-şād et
- 6 Ey nazar ehli dilersin 'ākıbetün hayr ola
Vaqt-i hamsiñ āhirinde hünkārı hayr ile yād et
- 7 Baġma yüzi karasına yā ilāhī Kanber'ün
Levh ü kalem hürmetine anı da luţfiñla şād et
- 1107 [1695-6]

³¹¹Bu şiirin ikinci beytinin ilk mısraı, dördün ilk mısraı ve beşinci beytin vezni failātün, diğerk beyitlerinin vezni yoktur.

Li-muḥarririhi tārīḫ-i Ğāzī Sulṭān Muṣṭafā Ḥān*Fā 'ilātün Fā 'ilātün Fā 'ilün*

- 1 Hāme étse vaḳtidür 'arz-ı merām
Pādişāhum oldı mecmū 'a tamām
- 2 Oldı bu bir ma 'den-i dürr ü güher
Tuḥfedür ḥünkāra lāyık bir eṣer
- 3 Çeşm-i pāki görmeye gerd-i keder
Düşmen-i dīne ola dā'ım zarar³¹²
- 4 Yazıla mecmū 'a daḫı bī-ḥisāb
Her birisi ola bir ra 'nā kitāb
- [46b] 5 Destine alduḳça anı şād ola
Oḳudıḳça ṭab 'ı sūr-ābād ola
- 6 Nām-ı pāki ḥaşre dek mezkūr ola
Şā'iri vü kātibi mesrūr ola
- 7 Devletinde olalar rüşen çerāḡ
'Ālem ola anlara dāḡ üsti bāḡ

---

³¹²dīn-i düşmen, metin.

- 8 Söyleyeler yazalar evşafını
Hüsrevâne göreler elîâfını
- 9 Bî-nihâye yazıla mecmû'alar
Cân ile hünkâra kulluk édeler
- 10 Eyledükçe pâdişeh 'azm-i gazâ
Düşmen-i dîn ola aña zîr-i pâ
- 11 Kışver-i küffârı éde ser-te-ser
'Asker-i İslâm ile cāy-ı maķar
- 12 Eyleye çāsār-ı murdârı esîr
Şād ola 'âlemde a'lâ vü şaġîr
- 13 Zîr-i hükmine gire mülk-i 'adû
Seyfine küffâr éde ser-fürû
- 14 Şarķ u ġarba eylesün 'azm-i sefer
Mülk-i düşmende oķunsun huṭbeler
- 15 Rûḫ-ı peyġamber hemîşe şād ola
Çār-yârîñ nāmı dāḫı yād ola
- 16 Hâzret-i hünkâra biz leyl ü nehâr
Édelim ḫayr du'âyı zâr zâr

17 Ba‘de-zīn taḥrīr ola fetḥ ü fütūḥ
Buldı biñ yüz heft şevvālinde rūḥ
1107 [1695-6]

[47a]

Nesr

Ḥaḳ tebāreke ve te‘ālā celle celāluhu ‘azametlü kerāmetlü şevketlü ve bu du‘acı ḳullarına merḥametlü pādişāh-ı rūy-ı zemin *ḥalledallāhu ḥilāfeteḥu ilā yevmi‘d-dīn* ḥazretleriniñ vüçüd-ı hümayūnların cemī‘ āfāt-ı semāviyyeden ve beliyāt-ı arzıyyeden ḥıfz eyleyüp serīr-i salṭanat-ı ‘aliyyede kemāl ü pīr edüp ‘asākir-i İslām’ı berren ve baḥren manşūr u muẓaffer eyleyüp ve keferē vü fecereyi maḳḥūr u müdemmer eyleye āmīn. *Bi-ḥürmeti‘l-kitābi‘l-mübīn ve‘l-enbiyā‘i ve‘ş-şühedā‘i vü‘ş-şāliḥīn ve şevketli ve sa‘ādetli ve devletli vālide sulṭān ḥazretleriniñ vüçüd-ı mes‘ūdların ‘ilel ü zārardan maşūn u maḥfūz eyleye āmīn. Bi-ḥaḳḳı Muḥammed ve ālihi ve cemī‘i‘n-nebīyyin ve‘ş-şiddīkīn ve‘l-evliyā‘i ve‘l-mürselīn ve şefḳatlü ve re‘fetlü ve heybetlü Ḥazret-i Sulṭān Aḥmed Ḥān Şānihullāhi te‘ālā ‘an-cemī‘i sū‘i‘l-ḳaza’ ve‘l-ḥatā’ ḥazretleriniñ vüçüd-ı laṭīfleri āsūde ḥāl üzre ola bi-ḥürmeti‘l-āyāt ve‘z-zīkrü‘l-ḥakīm.*

[47b]

Allāhümme leke‘l-ḥamdü ḥamden dā‘imen me‘a ḥulūdike ve leke‘l-ḥamdü hamden lā yerteddü ḳā‘iluhu illā rızāke ve leke‘l-ḥamdü ḥamden ‘inde külli ṭarafeti ‘aynin ve teneffüsi külli nefesin Allāhümme erzūḳnā min fażlike velā taḥrimnā rızḳake ve bārik lenā fī mā rezaḳnā vec‘al ḡınā‘enā fī enfüsinā vec‘al raḡbetenā fī mā ‘indeke Allāhümme ḡfirlenā ve‘l-mü‘minīne ve‘l-mü‘mināt ve‘l-müslimīne ve‘l-müslimāti ve ellif beyne ḳulūbihim ve aşliḥ zāte beynihim ve‘nşurhum ‘alā ‘adüvvike ve ‘adüvvihim. Allāhümme ḳātili‘l-keferetellezīne yükezzibūne rusuleke ve yeşuddūne ‘an sebīlike vec‘al ‘aleyhimi riczeke ve ‘azābeke ilāhe‘l-ḥaḳḳi āmīn. Allāhümme münzile‘l-kitābi ve mücri‘s-seḥābi ve hāzime‘l-aḥzābi ihzimhüm ve‘nşurnā ‘aleyhim. Allāhümme innā nec‘alūke fī nuḥūruhüm ve ne‘ūzu bike min şurūrihim ve‘l-

*ḥamdülillāhi Rabbi'l-‘ālemīn ve’ş-şalātü ‘alā Muḥammedin ve ālihi ve cemī‘i’l-enbiyā’i ve’l-mürselīn.*³¹³

1107 [1695-6]

---

³¹³Allahım, sonsuza kadar her an sana hamd ederim/etmeyi isterim. Ve sana rızandan dönmeyecek sözlerle hamd ederim. Ve sana her göz açıp kapadığımda ve her nefes aldığımda hamd ederim. Allah’ım sen bizi kereminle rızıklandır. Bizi rızıkından mahrum etme ve bizi rızıklandırıdığın şeylerle müjdele. Kendimize yetecek zenginliği bizlere ver. Talep ettiklerimizi katından bize ver. Allah’ım sen bizleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları, Müslüman erkekleri ve Müslüman kadınları bağışla. Kalplerini birbirine sevdire. Aralarını düzelt. Düşmanına ve düşmanlarına karşı onlara yardım et. Allah’ım peygamberlerini yalanlayan kafirleri ve senin yolundan saptıranları katle eyle. Onları katından bir cezayla ve azapla cezalandır. Amin. Allah’ım, ey kitabı indiren, bulutları hareket ettiren, orduları hezimete uğratan. Düşmanları hezimete uğrat. Düşmanlar aleyhine olanlara (iyilere) yardım et. Allah’ım onların bize saldırmasına karşı senden yardım ister, onların kötülüklerinden sana sığınırız. Âlemlerin rabbine hamd, Muhammed (s.a.v.) ve ashabına, bütün peygamberlere ve nebilere salat (ve selam) olsun.

4. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında çeviriyazısını sunduğumuz ve detaylı incelemesini yaptığımız Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde E.H. 1487 numarayla kayıtlı olan *Mecmûa-i Tevârih*, mecmûa geleneği içerisinde özel bir yere sahiptir. Saray mecmûası olduğu için özenle hazırlanan mecmûa, düzenli kurgu çerçevesinde müstakil bir eser olarak tertip edilmiştir. Mecmûanın bu titizlikte bir “eser” olduğu, son kısımdaki “Li-muḥarririhi târîḥ-i Ġâzî Sultân Muṣṭafâ Ḥân” başlıklı 59. manzumede açıkça ifade edilmekte, mecmûa “maden-i dürr ü güher” ve “hünkâra lâyıḳ tuḥfe” olarak tanımlanmaktadır.

Mecmûanın mürettibi ile ilgili fikirlerimizi *Mecmûa-i Tevârih*'in genel özelliklerini tanıttığımız bölümde detaylandırarak tartıştık. Başlangıçta yer alan duanâmede Süleyman adındaki bir kişiden başkasının isminin yer almaması, mecmûa dışındaki kaynaklardan hareketle tahminlerimizi şekillendirmemize sebep oldu. Mecmûa tek nüshadan oluştuğu ve padişaha hediye olarak hazırlandığı için, diğer şiir mecmûaları gibi dolaşıma girmemiş ve çoğaltılma maksadıyla kaleme alınmamıştır.

Nazım birimi açısından bakıldığında mecmûada bentlerden, kıtalardan ve beyitlerden oluşan manzumeler yer almakta, bunların muhtevaları ve kullanılan şekil özellikleri arasında bağlantı kurulmaktadır. Kaside ve tarih kıtalarının birbiriyle olan yakın bağı ve içerik olarak birbirlerinden nasıl beslendikleri de muhteva kısmında detaylıca anlatılmaktadır. Manzumeler; cülûsiyeler, arz-ı hâller ve tarihî olayların aktarımı şeklinde üst başlıklara ayrılarak sistematik bir şekilde incelenmektedir.

Mecmûanın yazılmaya başlandığı tarih ve mecmûada yer alan kasidelerin içeriklerinden hareketle mecmûanın belirli bir zaman diliminde yazıldığı tespit edilmiştir. Sultan II. Mustafa 6 Şubat 1695'te tahta çıkmış, kaside 18 Mart 1695'te yazılmaya başlanmış (2) ve yazımı yaklaşık bir yıl sürmüştür. Mecmûanın yazımına başlanması, II. Mustafa'nın cülûsundan sonraki ilk nevrüza denk gelmekte, mecmûadaki kasideler uzun bahar tasvirleriyle başlamaktadır.

Kurgusal açıdan bakıldığında, dönemsel gerçeklikler, mecmûaya nasıl bir giriş yapılacağını ve mecmûanın tertibini belirleyen temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta bulunan sebep-i telif niteliğindeki duanâme, hem savaş esnasında ibadetlerin nasıl yapılacağı ile ilgili fihhi açıklamalar içeren hadisler

aktararak pratik bir ihtiyacı karşılamakta hem de rüya aktarımı ve duayla padişaha destek, motivasyon niteliğindedir.

Yaygın biçimde olduğu gibi, mecmûada şiiri bulunan zâtlar dönemin önde gelenleri/nâm salmışları değil, II. Mustafa'nın yakınındaki kişilerdir. Saraya çok yakın kişilerin şiirlerini ve tarih manzumelerini barındıran mecmûa bu yönüyle döneme dair tarihsel bilgiler sunarken saray içi ilişkiler ve II. Mustafa'nın kadrosu hakkında bilgi vermekte, çevresinin gözüyle II. Mustafa'nın tasvirini de sunmaktadır. Bu bağlamda mecmûa II. Mustafa'nın ilk döneminin kitabı olarak nitelendirilebilir. Mecmûa geleneği içerisinde bu türde benzer örneklere fazlaca rastlanmamaktadır.

Mecmûadaki manzumelere dair yapılabilecek yorumlardan biri de kasidelerin işleviyle alakalıdır. Mecmûada yer alan kasidelerin arka planında sadece övgü içeriği yoktur. Kasidelerle; şairlerin dilek ve şikayetleri ifade edilmekte, dönemsel gerçekliklere değinilmekte, somut tarihî olaylara; Lipova Kalesi'nin fethi, Temeşvar'a ilerleme gibi, medhiye muhtevası çerçevesinde atıfta bulunulmakta ve fetihlerin tarihi yazılmaktadır. Bu da kasidenin “tarihsel konulara istinadı” ve “icra ettikleri sosyal fonksiyon” ile doğrudan ilintilidir³¹⁴. Mecmûadaki kasideler aynı zamanda padişahın cülûsunu tebrik şiirleridir. Bu anlamda Halil Çeltik ve Cemal Kurnaz'ın kasideler için “şairane dilekçe” tanımlaması mühimdir;

“Mesela kasidenin başlığı dilekçenin başlığına (der-medh-i sultan... ilgili makama), maksûd (kasidenin yazılış amacı) dilekçenin yazılış sebebine, dua kısmı dilekçenin saygılarımla arz ederim kısmına, mahlas da imzaya denk düşer.”³¹⁵

II. Mustafa'nın tahta cülûsundan Birinci Avusturya Seferi sonrası İstanbul'a dönüşüne kadar olan süreci kapsayan mecmûada, bu döneme dair yeni bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler mecmûada bulunan manzumelerde sosyal boyutlarıyla yansıtılmıştır. Devlet yönetimindeki aksaklıklar, ilim ehlinin kıymetinin bilinmemesi ve toplum içinde asayişin bozulması, şiire yansıyan toplumsal olguların başında gelmektedir.

Vezinsiz, kafiyesiz şiirlerin varlığı; şair olmayan kişilerin mecmûada şiirlerinin yer alması, mürettibin edebî kaygıyı merkeze almadığını göstermektedir. Mecmûada şiiri bulunan zâtlar padişahın yanında sefere giden ve savaş ânına tarih düşen kişilerdir. Bu yönüyle mecmûanın tertibinde, bir tarih bilinci ve padişahın yakınındaki seçili zümreye mensup olma gibi unsurlar belirleyici olmuştur. Birçok

³¹⁴Tanımlamalar Karavelioğlu'na aittir. Bkz. Karavelioğlu, *age*, 455.

³¹⁵*age*, s. 40.

derleme şiir mecmûasında olduğu gibi dönemin meşhur şairlerinin şiirlerinin yer aldığı antoloji niteliğindeki mecmûalardan ayrılmaktadır.

Mecmûanın II. Mustafa'nın isteği üzerine yazılmış olma ihtimali de vardır. II. Mustafa'nın tarihe olan ilgisi, yanından hiç ayırmayarak özel görevlendirdiği Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'ya her olayı kaydettirmesi ve döneminde yazılan tarih kitapları; padişahın bu mecmûayı da, cülûsunu ve ilk dönemki başarılarını kalıcı kılmak, yaymak ve duyurmak için yazdırmış olma ihtimalini arttırmaktadır. Birinci Avusturya Seferi'nde padişahın yanında olan kişilerin kale fetihlerini canlı tasvirlerle anlattıkları tarihler de bu yorumumuzu destekler niteliktedir. Bu tasvirler aracılığıyla tarihî kaynaklardaki bilgilerin ötesinde padişahın tutumu, fetih atmosferi ve şairlerin bu ortamı nasıl yorumladıklarına tanıklık etmiş olmaktayız.

Mecmûayı özel yapan olgulardan biri de meşhur şair Nedîm olduğunu düşündüğümüz "Nedîm Çelebi"nin, dîvânında yer almayan ve kaynaklarda "güfte sahibi belirsiz" şeklinde geçen şarkısının mecmûada yer almasıdır. Bu beş bentten oluşan şarkı da başlı başına bir makale konusudur.

Tüm bu bilgiler ve tespitler ışığında görüldüğü gibi *Mecmûa-i Tevarih* müstakil bir eser olarak padişaha sunulmak üzere yazılması, sistematik bir kurguya sahip olması, dönem hakkında yeni ve orijinal bilgiler aktarması, tarih manzumelerindeki canlı tasvirlerle somut tarihî olayların geçtiği atmosferi yansıtması gibi özelliklerinden dolayı mecmûa geleneği içerisinde özel bir konum elde etmektedir. Yapılacak daha nice mecmûa çalışmalarıyla birlikte *Mecmûa-i Tevarih*'in konumu daha iyi belirlenecektir. Bu türdeki çalışmaların artmasıyla mecmûaların tasnifi ve tavsifi de şekillenecektir. Geniş bir külliyata sahip olan mecmûalar gün yüzüne çıkıp bu türdeki çalışmalar arttıkça, çalışmamızın daha da anlamlı hâle gelmesi beklenmektedir.

ŞAİRLER İNDEKSİ

Şair	Şiir Numaraları
Adlî	47, 54
Ahmed Çelebi	46
Ârif	13
Dermend Bîçare	11
Derviş Ahmed Ağa	51, 52
Duhânî	14
Emnî Efendi	28
Fakîrî Çelebi	32
Fennî	30
Gafletî	56
Gaybî Çelebi	6
Hakîkî Emir Efendi	43
Havfî Çelebi	34
İbrahim Ağa	48
İbrahim Efendi	21
İlmî	27
Kanber	58
Lütfî	26
Mâhir Abdullah	1, 2, 20, 24, 40
Mustafa Manevî Efendi	22

Müderris Şaban Efendi	53
Nahîfî Çelebi	37
Naibî Efendi	16
Naîmî Çelebi	7
Nakşî İbrahim	15, 29
Nedîm Çelebi	5
Nedîm Mustafa Ağa	49
Nevâizâde Çelebi	44
Üsküdârî Ahmed Ağa	50
Nezîr Ağa	57
Remzi Çelebi	36
Rüşdî Çelebi	41
Seyyid Hüseyin	10
Sırrî Çelebi	9
Süleyman Efendi	19
Şahin Giray	35
Şeyh Mustafa	4
Şinasî Çelebi	8
Şükûfî Mehmed İmamzâde	33
Tophaneli Mehmed Efendi	25
Vahyî Efendi	31
Zeki Çelebi	3

KAYNAKÇA

- Ahışhalı, Recep. “Râmî Mehmed Paşa”. *TDV:İA*. c. 34. İstanbul: TDV, 2007: 449-451.
- Ayan, Hüseyin vd. “XVII. Yüzyıl Dîvân Nazım ve Nesri”. *Büyük Türk Klasikleri*. c. 5. İstanbul: Söğüt Yayıncılık, 1987.
- Ayhan, Emrah. “Nakşî Dîvânı”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Aypay, A. İrfan. “Nahifî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni)”. c. 1. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Baltalı, Seval. “Mehmed Adlî Dîvânı”. Doktora Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Belîğ, İsmâil. *Nuhbetü’l-Âsâr li-Zeyli Zübdeü’l-Eş’âr*. haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu. Ankara: AKM Yayınları, 1999.
- Canım, Rıdvan. *Dîvân Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- _____. “Klâsik Türk Edebiyatında Tarih Düşürme Sanatı ve Bir Ebced Ustası: Adanalı Sürûri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. s. 13 (2009): 105-120.
- Çakır, Müjgan. ““Tarihi Ferdî Arz Eder”: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin’in Tarih Şiirleri”. *M. Ali Tanyeri Anısına Makaleler*. İstanbul: Ülke Yayınları, 2015.
- Çavuşoğlu, Mehmed. “Kaside”. *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı-II (Dîvân Şiiri)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1986.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa. *Zübde-i Vekayiât*. haz. Abdülkadir Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Derman, M. Uğur. “Derviş Ahmed”. *TDV:İA*. c. 9. İstanbul: TDV, 1994: 191.
- Dikmen, Hamit. “Seyyid Vehbi ve Dîvânının Karşılaştırılmalı Metni”. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Doğan, Muhammet Nur. “İshak Efendi, Ebûishakzâde”. *TDV:İA*. c. 22. İstanbul: TDV, 2000: 530-531.
- Erdem, Mehmet. “Salâtü’l-Havf”. *TDV: İA*. c. 36. İstanbul: TDV, 2009: 21-23.
- Erdem, Sadık (haz). *Râmiz ve Âdâb-ı Zuraîfâ’sı*. Ankara: AKM Yayınları, 1994.
- Esrar Dede. *Tezkire-i Şuara-yı Mevleviyye*. haz. İlhan Genç. Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- Gürbüz, Mehmet. “Şiir Mecmûaları Üzerine Bir Tasnif Denemesi”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII-Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz, 2012.

- Harmancı, M. Esat. “Şinâsî Dîvânı”. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Hasan Ağa-zâde Hacı Abdullah Efendi. “II. Mustafa’ya Dâir Bir Risâle”. *Tarih Enstitüsü Dergisi*. nşr. Fahri Çetin Derin. s. 13 (1958).
- İnan, Göker. “Ahmed Hasîb Efendi’nin Mecmûa-i Tevârih’i”. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
- _____. “Sultan III. Ahmed Devri Hâdiselerine Âid Tarih Manzûmeleri”. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*. s. 13 (1958): 133-150.
- İpşirli, Mehmet. “Naîmâ”. *TDV:İA*. c. 32. İstanbul: TDV, 2006: 316-318.
- Kantemir, Dimitri. *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*. trc. Özdemir Çobanoğlu. c. 3. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1980.
- Kaplan, Hasan. “Dîvân Edebiyatında Sakız ve Sakız’ın Fethinin Edebiyatın Nükte Dünyasına Yansımaları”. *Ekev Akademi Dergisi*. s. 73 (2018): 367-394.
- Karabey, Turgut. “Tarih Düşürme”. *TDV: İA*. c. 40, İstanbul: TDV, 2011; 80-82.
- Karavelioğlu, A. Murat. “Tarihin Edebiyatı: 15. ve 16. Yüzyıl Kasidelerinde Tarihi Arka Plan”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VIII-Kasîdeye Medhiye: Biçime, İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Kaya, İ. Güven. “Dîvân Şiirinde Tarih Düşürme Geleneği ve Yahya Bey’in Bir Kasidesi”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. s. 30 (2006): 39-56.
- Kayhan, Hasibe. “Mâhir Abdullah (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni)”. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Kazan, Şevkiye. “Üsküdarlı Sırrî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Dîvân’ı (Tenkitli Metin-İnceleme) ve Şerhu Medhi’n-Nebî”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.
- Kılıç, Atabey. “Mecmûa Tasnifine Dâir”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII-Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz, 2012.
- Köksal, M. Fatih. “Şiir Mecmûalarının Önemi ve “Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi” (MESTAP)”. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII-Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırk Ambarı*. haz. Hatice Aynur vd. İstanbul: Turkuaz, 2012.
- Köprülü, M. Fuad. “Türk Edebiyatı Tarihi’nde Usûl”. *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: TTK, 1999.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil. *Dîvân Şiiri Şekil Bilgisi*. Ankara: H Yayınları, 2010.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. c.1. Ankara: TTK, 1998.
- Macit, Muhsin (haz.) *Nedîm Dîvânı*. Ankara: AKM Yayınları, 2016.
- Maxım, Mihai. “Lipova”. *TDV:İA*. c. 27. Ankara: TDV, 2003; 193-194.
- Mehmed Siraceddin. *Mecma’-ı Şu’arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. haz. Mehmet Arslan. Sivas: Dilek Matbaası, 1994.

- Mustafa Safayî Efendi. *Tezkire-i Safayî*. haz. Pervin Çapan. Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi. *Tuhfe-i Hattatîn*. haz. Mustafa Koç. İstanbul: Klasik Yayınları, 2014.
- Özcan, Abdülkadir (haz.). *Anonim Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- _____. "Edirne Vak'ası". *TDV:İA*. c. 10. İstanbul: TDV, 1994: 445-446.
- _____. *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları III/IV. Mehmed'den III. Osman'a (1648-1757)*. İstanbul: İsam Yayınları, 2018.
- _____. "Karlofça". *TDV:İA*. c. 24. İstanbul: TDV, 2001: 504-507.
- _____. "II. Mustafa". *TDV: İA*. c. 31. İstanbul: TDV, 2006: 275-280.
- Özgül, İbrahim. "Sultan II. Mustafa Döneminde Osmanlı'daki Eşkiyalık Faaliyetleri". *Mavi Atlas*. s. 6 (2018): 282-303.
- Özkan, Selim Hilmi. "Amcazâde Hüseyin Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1644-1702)". Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Öztuna, Yılmaz. *Büyük Osmanlı Tarihi*. c. 4. İstanbul: Ötüken, 1994.
- _____. *Türk Musikisi Ansiklopedisi I*. İstanbul: MEB Yayınları, 1969.
- Raşid Mehmed Efendi. *Târih-i Râşid ve Zeyli (1134-1141/1722-1729)*. haz. Abdülkadir Özcan vd. c. 2. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Salim Efendi. *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*. haz. Adnan İnce. Ankara: AKM Yayınları, 2005.
- Sırrî. "Tarih-i Sultan Mustafa Hân-ı Sâni". Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi nr. 992.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmani*. haz. Nuri Akbayır. c. 3. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Şahin, Ebubekir S. "Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Yazdığı Tarih Manzumeleri". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. c. 1, s. 9 (2011): 149-163.
- Şeyhi Mehmed Efendi. *eş-Şekaiku'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Vekayü'l-fudala*. haz. Özcan, Abdülkadir c. 2. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Taş, Hakan. "Vahyî Dîvânı ve İncelenmesi". c. 1. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Tayyazâde Atâullah Ahmed Atâ Bey. *Târih-i Atâ*. c. 4. İstanbul: Basiret Matbaası, 1297/1880.
- Topal, Mehmet. "Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa Nusretnâme-Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Tuman, Mehmet Nail. *Tuhfe-i Nâilî: Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*. haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Uzun, Mustafa. "Mecmûa". *TDV: İA*. c. 28. Ankara: TDV, 2003: 265-268.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. c. 2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973.
- Ünver, İsmail. "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Turkish Studies*. c. 3, s. 6 (2008): 1-46.
- Vatansever, Nazlı. "Sürûri'nin Tarih Mecmû'ası (Metin Tesisi-İnceleme)". Yüksek Lisans Tezi. MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Yakıt, İsmail. *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1992.

ÖZ GEÇMİŞ

Hatice Piroğlu 1993 İstanbul doğumludur. 2016 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden “*Mecmû ‘atu’l-Esrâr*’daki (*Mücellî Mecmû ‘ası*) 71b-87a Arası Varakların Çeviriyazı ve İncelemesi” başlıklı bitirme teziyle mezun olmuştur. Aynı yıl Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek lisansa başlamıştır.